
Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»

Кафедра теорії та методики викладання соціально-економічних
дисциплін

Водотика С.Г., Савенок Л.А.

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В
ЗАГАЛЬНОСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Навчальний посібник

Херсон – 2015

ББК 66. 4(4). я 73

УДК 327 (4) (075.8)

В 4 С 12

Рецензенти:

Андрєєв В.М., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
всесвітньої історії та історіографії Херсонського державного університету.

Дручек О.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри загально
правової та гуманітарної підготовки Національної академії внутрішніх справ.

Водотика С.Г., Савенок Л.А.

Проблеми вивчення питань європейської інтеграції в загальноосвітніх
навчальних закладах. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної
освіти», 2015. - 198 с.

ББК 66. 4(4). я 73

УДК 327 (4) (075.8)

Навчальний посібник містить узагальнюючі відомості щодо генезису,
інституційної основи та змісту європейської інтеграції – одного з
найуспішніших інтеграційних проектів в історії Європи. Чільне місце
приділено Євроінтеграційній політиці України.

Адресована викладачам суспільних дисциплін середніх навчальних
закладів, слухачам курсів підвищення кваліфікації вчителів, студентам ВНЗ.

© Водотика С.Г., Савенок Л.А.

© КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» 2015

ВСТУП

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європарламент одночасно ратифікували історичну Угоду про асоціацію України з Європейським Союзом (ЄС). Підписання угоди відбулось раніше у березні та червні 2014 р. Наголосимо, що після відмови підписати даний документ экс-президентом України В. Януковичем у листопаді 2013 р., в нашій державі відбувся переможний Євромайдан. Він започаткував новий період в історії України, усунувши від влади В. Януковича, Партію регіонів і весь корумпований компрадорський режим.

Угода про асоціацію вивела стосунки ЄС і України на якісно новий рівень співпраці – на шлях боротьби з корупцією, докорінних реформ і модернізації всіх сфер життя, на шлях європейської інтеграції.

Зазначимо два важливих моменти щодо змісту посібника. Для оптимального обсягу авторам довелося обмежити розгляд євроінтеграції лише Європейським Союзом, що становить її фундамент, а також відмовитися від аналізу проблем євроінтеграційної політики України – ці проблеми передбачається проаналізувати у наступному посібнику.

Сподіваємося, що даний навчальний посібник стане в нагоді викладачам, слухачам курсів підвищення кваліфікації вчителів і всім небайдужим до майбутнього України.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ І МЕЖІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Європейська інтеграція – складний і суперечливий соціально-економічний процес налагодження тісного співробітництва європейських держав. Вона є одним з проявів і наслідків провідної тенденції сучасного історичного розвитку – посилення всебічної взаємозалежності держав, перш за все в економічній сфері, та подальшого зближення цивілізаційно споріднених національних спільнот. Мова йде про інтеграцію країн європейської (західної) цивілізації, що мають подібні сукупності матеріальних і духовних здобутків суспільства, спів розмірний рівень розвитку та сповідають спільні цінності. Саме це дозволяє вважати європейські країни відносно цілісним соціально-історичним утворенням, локалізованим у просторі та часі.

Повоєнна європейська інтеграція спричинила докорінну внутрішню трансформацію Старого Світу, перетворивши його на країни з найвищими у світі стандартами людського життя. Добровільно передаючи на рівень ЄС значну частку своїх суверенних прерогатив, європейські національні держави поступово побудували особливу політичну і правову систему, яка базується на демократичних спільних інститутах, нормах і цінностях. В її основу закладено прагнення забезпечити примирення між народами Західної Європи. Сьогодні ст. 6 «Договору про Європейський Союз» (Маастрихт, 07.02.1992 р.) вказує на низку нормативних принципів, які зобов'язують країни-члени дотримуватись основних прав і свобод людини, стандартів ліберальної демократії та правової держави. Не дивно, що прикладі успішного досвіду Словенії, Польщі, країн Балтії всі країни Центральної та Східної Європи вбачають у приєднанні до Євросоюзу дієвий засіб затвердження їх демократичного цивілізованого устрою. Таким чином, процес євроінтеграції дозволив країнам об'єднаної Європи остаточно побороти споконвічних демонів війни та авторитаризму.

Глибинна демократична сутність європейського будівництва обумовлює складність і самобутність інституційної моделі Євросоюзу, яка дозволяє успішно знаходити відповіді на глобальні виклики сучасності. Безумовно, у Євросоюзу в цілому та в окремих його країнах існує чимало складних проблем – економічних, соціальних, культурних тощо, але це проблеми добробуту, зростання, підвищення рівня життя, удосконалення засад демократії, а не проблеми виживання.

Політику та інституційну модель Євросоюзу вирізняє усталена культура діалогу та компромісу між усіма його учасниками, поєднання елементів наддержавної інтеграції та міжнародного співробітництва, формування горизонтальних транснаціональних мереж взаємодії та ухвалення рішень. Багаторівнева політична система ЄС не зводиться ані до федеративної, ані до конфедеративної моделі, як і не відповідає традиційним формам парламентського чи президентського правління. Інакше кажучи, європейська інтеграція – це процес політичної, юридичної, економічної і частково соціальної та культурної інтеграції європейських і частково США і Канади.

Фундаментом та осередком євроінтеграції є Європейський Союз (ЄС, Євросоюз), аналізу історії та діяльності якого присвячено посібник. Інші європейські організації, які також творять європейську інтеграцію, будуть розглянуті у подальших студіях. Це НАТО (30 країн-учасниць), Рада Європи (всі країни Європи, в т. ч. Україна, крім Андорри, Білорусі, Ватикану і Монако), Північна Рада, Центральноєвропейська ініціатива (18 країн, в т. ч. Україна), Центральноєвропейська угода про вільну торгівлю (7 країн), Організація чорноморського економічного співробітництва (11 країн-учасниць, в т. ч. Україна, 11 спостерігачів, з них поза межами Європи країни Південного Кавказу, Єгипет, Ізраїль, Туніс), Балтійська асамблея, Організація з безпеки та співробітництва в Європі (всі європейські країни крім Андорри, США і Канада), Організація за демократію та економічний розвиток (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова і спостерігачі Латвія і

Туреччина), Європейська економічна зона (ЄЕЗ) або Європейський економічний простір (ЄЕП) (30 країн).

Наразі до Європейського Союзу входять 28 країн Європи – Німеччина (1957 р. вступу), Франція (1957), Італія (1957), Бельгія (1957), Нідерланди (1957), Люксембург (1957), Велика Британія (1973), Данія (1973), Ірландія (1973), Греція (1981), Іспанія (1986), Португалія (1986), Австрія (1995), Фінляндія (1995), Швеція (1995), Словаччина (2004), Словенія (2004), Естонія (2004), Латвія (2004), Литва (2004), Польща (2004), Чехія (2004), Угорщина (2004), Мальта (2004), Кіпр (2004), Болгарія (2007), Румунія (2007), Хорватія (2013). Отже, Євросоюз включає різноманітні країни, в т. ч., наголосимо, постсоціалістичні, пострадянські та більшу частину слов'янських країн.

Євросоюз межує з Албанією, Білоруссю, Боснією і Герцеговиною, Македонією, Молдовою, Норвегією, Росією, Сербією, Туреччиною, Чорногорією, Швейцарією та Україною через кордони з Польщею, Румунією, Словаччиною й Угорщиною.

Декілька країн-членів Європейського Союзу мають спеціальні території, які через політичні, географічні або історичні причини мають спеціальний статус. Цей статус має титул спеціального в рамках повної автономії території або з обмеженим впливом ЄС.

Європейський Союз створив Комітет регіонів, що представляють регіони Європи як шар ЄС державного управління безпосередньо на національно-державному рівні. Комітет має свою штаб-квартиру в Брюсселі. Термін «регіон», що використовується в даному випадку, включає Уельс і Шотландію, які не є суверенними країнами, але частина політичної влади передана ним центральною адміністрацією Великобританії (Акт про Шотландію 1998 р., Закон про Уряд Уельсу 1998 р.). Наразі йдуть переговори у Франції про більшу автономію для Корсики. Деякі держави традиційно мали сильні регіони (ФРН).

Отже, введення зазначеного статусу обумовлене історичними і культурними питаннями щодо автономії окремих регіонів в низці країн ЄС. Регіональні та місцеві влади обирають делегатів Комітету регіонів, який є консультативним органом і має особисту думку в Комісії з нової політики та законодавства в таких сферах як освіта, культура, охорона здоров'я, боротьба з наркотиками, соціально-економічна співпраця, структурні фонди. По деяких питаннях вона працює у партнерстві з Європейським соціально-економічним комітетом.

Політика регіоналізму вплинула на загальноєвропейський рівень. Регіони Європи активно виступають за підвищення свого голосу в справах ЄС, особливу активність тут виявляють німецькі землі. Це призвело до створення Маастрихтського договору з Комітетом регіонів і надання державам-членам права бути представленими в Раді міністрів з їхніх регіональних урядів. Рада Європи також має Конгрес місцевих та регіональних влад Європи, подібно ЄС Комітету регіонів.

Зміцнення економічної конкуренції між громадами також підтримує також підтримує створення справжніх регіонів в рамках ЄС останнім часом або в даний час повторно організують їх управління з метою створення конкурентоспроможних регіонів ЄС. Часто ці регіони краще відображають культуру і самобутність і почуття спільних інтересів.

З великих організацій, що представляють регіони Європи, Асамблея європейських регіонів (АЄР) є найбільшою. Заснована у 1985 р., наразі об'єднує більше 270 регіонів з 33 країн, а також 16 міжрегіональних асоціацій простору Європи. АЄР є форумом для міжрегіонального співробітництва в різних областях регіональної компетенції, зокрема в економічному розвитку, соціальній політиці, охороні здоров'я, культури, освіти і молоді. Організація є ключовим захисником принципу субсидіарності в Європі.

Поза інститутами ЄС найбільшою організацією місцевих і регіональних органів влади в Європі є Рада європейських муніципалітетів і регіонів. Її членами є національні асоціації міст, муніципалітетів і регіонів з більш ніж 35 країн світу. Разом ці об'єднання представляють близько 100000 місцевих і регіональних влад. Організація діє в інтересах об'єднаної Європи, яка базується на принципах місцевого і регіонального самоврядування та демократії. Для досягнення цього вона прагне формувати майбутнє Європи з розширенням місцевого і регіонального вкладу, впливати на європейське право та політику, обмінюватися досвідом на місцевому та регіональному рівнях, співпрацювати з партнерами в інших частинах світу.

Втіленням вище зазначеного є офіційне гасло Європейського Союзу - *in varietate concordia* (з латині – єдність у різноманітності). Згідно з рішенням Європейської комісії, гасло означає, що європейці єдині у спільній праці на користь миру й добробуту, і що багато різноманітних культур, традицій і мов Європи є позитивним чинником для цього континенту. Девіз виник у травні 2000 р. під час конкурсу для учнівської молоді, в якому взяло участь близько 80000 студентів з 15 країн ЄС.

Будь-який громадянин держави Європейського Союзу вважається громадянином Союзу. Громадянство Європейського Союзу визначається наявністю громадянства однієї з його країн-членів. Іншими словами, окрім прав та обов'язків, визначених в Договорі про створення Європейської Спільноти, громадянство Союзу означає чотири спеціальних права: свобода пересування та проживання будь-де на території держав Союзу; право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до місцевих органів управління та до Європейського Парламенту в країні проживання; дипломатичний і консульський захист з боку органів будь-якої держави ЄС в третій країні, де немає представництва рідної країни громадянина ЄС; право на подання скарги європейському омбудсменові.

Запровадження поняття «громадянин ЄС», звісно, не означає скасування національного громадянства. Воно доповнює його і дозволяє людині краще усвідомити свою приналежність до Європейського Союзу.

Площа Європейського Союзу сягає 4,3 млн. кв. км. На цій території проживає велике мультикультурне суспільство 28 держав. Станом на 1 січня 2012 року населення ЄС становило близько 503 500 000 чоловік. Фактично, в багатьох країнах ЄС відбувається зменшення чисельності населення протягом останнього десятиліття, проте загальну кількість населення мають збільшити країни, що планують вступити до Союзу у найближчі 20 років. Найбільше людей проживає в Німеччині - 82,1 млн. чоловік, найменше на Мальті - 400 000 чол. Рівень народжуваності в ЄС є низьким. В середньому, одна жінка народжує 1,6 дітей. Найвищий рівень народжуваності в Ірландії - 16,876 народжень на тисячу осіб на рік, у Франції 13,013 народжень на тисячу осіб на рік. Німеччина має найнижчий рівень народжуваності в Європі - 8,221 народжень на тисячу осіб на рік.

Офіційні мови Євросоюзу – мови, що є офіційними при діяльності ЄС. Наразі 24 мови рівноправно використовуються та визнані офіційними мовами ЄС (затвердження їх статусу відбувалось у період з 1958 по 2013 рр. по мірі розширення ЄС). Це – англійська, болгарська, грецька, данська, естонська, ірландська, іспанська, італійська, латиська, литовська, мальтійська, нідерландська, німецька, польська, португальська, румунська, словацька, словенська, угорська, фінська, французька, хорватська, чеська і шведська. Неофіційними мовами ЄС, попри їх статус державних в країнах ЄС, є люксембурзька (офіційна мова Люксембургу) та турецька (одна з офіційних, поряд з грецькою, мов Кіпру).

Всі рішення, що приймаються офіційними органами ЄС, перекладаються всіма офіційними мовами, а громадяни ЄС мають право звертатися в офіційні органи ЄС та отримувати відповідь на свої запити на будь-якій з офіційних мов. На заходах на вищому рівні всі виступи перекладаються на всі офіційні

мови (за потреби). Синхронний переклад на всі офіційні мови, зокрема, завжди здійснюється на сесіях Європарламенту та Ради Євросоюзу. Через потребу перекладу Євросоюз щороку витрачає на це майже чверть мільярда євро. Коли піднімається питання про запровадження єдиної мови міжнародного спілкування в Європі, здебільшого згадуються англійська та мова Есперанто. На користь англійської сприяє те, що вона є найбільш поширеною. Натомість штучна мова Есперанто, створена на основі найпоширеніших європейських мов, інтернаціональної лексики, є значно легшою для вивчення і при її запровадженні зберігатиметься задеклароване Європейським Союзом рівноправ'я всіх її громадян.

Незважаючи на деклароване рівноправ'я всіх мов Союзу, з розширенням кордонів ЄС, все частіше спостерігається «європейська двомовність», коли фактично в роботі інстанцій (за винятком офіційних заходів) використовуються в основному англійська, французька та, у меншій мірі, німецька (три робочі мови Комісії) мови. Інші мови використовуються залежно від ситуації. У зв'язку з розширенням ЄС і вступом до нього країн, де французька мова менш поширена, зміцнилися позиції англійської та німецької мов. У будь-якому випадку, всі остаточні нормативні документи перекладаються на всі офіційні мови.

Європейський Союз має свою символіку, тобто зовнішню атрибутику у форму знаків, символів, кольорів тощо, що репрезентує державницьку ідею. В залежності від символу, вони можуть застосовуватися до Європи в цілому або до Європейському союзу. Найбільш відомі символи, що повинні були представляти Європу в цілому, запроваджено Радою Європи в 1950-60-х роках. Багато людей після того, як їх затвердила дана організація, помилково співвідносять ці символи тільки з ЄС.

Прапор Європи - яскраво-синє полотнище із зображенням у центрі круга із дванадцяти золотих зірок. Число зірок не пов'язано з кількістю країн-членів організації. У різних традиціях «12» є символічним числом, що

означає абсолютну досконалість. Це також і кількість місяців у році, і кількість цифр на циферблаті годинника, тоді як коло є ще й символом єдності. У конкурсі на найкращий проект прапора брали участь сотні художників. Автором переможної ідеї вигляду прапора був Арсен Хайц (французький скульптор), який презентував цей проект у 1955 році. 25 жовтня 1955 р. Парламентська асамблея одногосно обрала емблему з вінцем з дванадцяти золотих зірок на блакитному тлі. 9 грудня 1955 р. Комітет міністрів Ради Європи схвалив проект прапора, урочиста інавгурація якого відбулася 13 грудня того ж року в Парижі. В офіційному поясненні до рішення комітету міністрів Європейської ради від 9 грудня 1955 року проголошено наступне: тлі блакитного неба західного світу зірки символізують народи Європи в колі – знаку єдності. Число зірок незмінне, визначається рівним дванадцяти. Це число символізує досконалість і повноту... Як дванадцять знаків зодіаку представляють весь всесвіт, так дванадцять золотих зірок стоять за всі народи Європи, і за ті, що ще не можуть брати участь у побудові Європи в єдності і мирі. У 1983 році Європейський парламент схвалює прапор, розроблений Радою Європи і також рекомендує його як емблему Європейського співтовариства. Європейська рада підтримує цю пропозицію в червні 1985 року. Установи Європейського союзу використовують цей прапор з 1986 року. З того часу європейський прапор став символом загального політичного проекту, який об'єднує всіх європейців.

Принципи використання символів Європи третіми особами були викладені в адміністративній угоді Ради Європи. Відповідно до цієї угоди, будь-яка фізична або юридична особа «третья сторона» можуть використовувати європейську емблему або будь-які з її елементів якщо використання емблеми не створює враження, що існує зв'язок між створюваним об'єктом та будь-якими органами Європейського Союзу або Ради Європи; не дає приводу думати, що користувач отримує підтримку,

схвалення або інші вигоди від організацій Європейського Союзу або Ради Європи, до яких насправді не має відношення; якщо проект не пов'язаний з цілями та заходами, несумісними з принципами та цілями Європейського союзу або Ради Європи. При дотриманні даних вимог немає необхідності робити запит на письмову згоду для використання європейської символіки.

Гімном Європи є мелодія, що символізує Європейський союз. Музика створена на основі фінальної частині «Дев'ятої симфонії» Людвіга ван Бетховена, написаної на вірші Фрідріха Шіллера. Ще в роки юності Бетховен вирішив створити музику до вірша Шіллера «Ода радості», написаного у 1785 році. У 1823 році симфонію було завершено. У 1972 році Рада Європи прийняла «Оду до радості» Бетховена в якості гімну. У 1985 році лідери ЄС погодили визнати музику офіційним гімном ЄС. Гімн символізує не тільки Європейський Союз, але і Європу в більш широкому сенсі. Вірш «Ода до радості» висловлює ідеалістичний заклик Шіллера до усіх людей об'єднатися. Відомому диригенту Герберту фон Караяну було доручено написати три інструментальні аранжування — із соло для фортепіано, для духових інструментів і для симфонічного оркестру. Без слів, універсальною мовою музики, гімн виражає ідеали свободи, миру та солідарності, на яких тримається Європа. Музика використовується без слів і не скасовує національні гімни держав, «Ода до радості» призначена підкреслити цінності, що поділяють держави-члени та їхню єдність у багатоманітності.

9 травня в країнах ЄС відзначається День Європи. У цей день у 1950 році було проголошено Декларацію Роберта Шумана. Він закликав Німеччину, Францію та інші країни Європи об'єднати їхні галузі промисловості, а також віддати їх у розпорядження новітній наднаціональній структурі. У 1985 році лідери Євросоюзу на саміті в Мілані на честь цієї декларації вирішили заснувати цей день як День Європи. Рада Європи святкувала однойменне свято у день свого заснування 5 травня 1949 р. до 1964 р. Також 9 травня вважається Днем народження Європейського Союзу.

Відзначаючи день Європи у травні, європейські інституції прочиняють свої двері для відвідувачів. Громадяни можуть ближче ознайомитися з європейською політикою та роботою Єврокомісії, Європарламенту, Ради міністрів ЄС тощо.

Офіційну символіку закріплював Проект Конституції ЄС, що був ухвалений та підписаний 2004 р. главами держав та урядів 25 країн ЄС. Конституція мала набути чинності після ратифікації в усіх країнах ЄС, однак її ратифікацію не було підтримано на референдумах у Франції та Нідерландах у 2005 р. В новій Лісабонській угоді, що стала заміною Конституції ЄС, було вилучено положення про символи ЄС. Лише 16 країн ЄС, що вирішили задекларувати свою прихильність європейській ідеї, заявили в окремій декларації до договору, що вважатимуть вище зазначені гімн, прапор і девіз символами Європейського Союзу.

Важливо зазначити в умовах інформаційного суспільства про домен ЄС. На відміну від США, де давали імена загальним доменам верхнього рівня у відповідності з їхнім призначенням (biz- для бізнесу, pro – для професіоналів, org - для організацій), Євросоюз дав ім'я новому домену, застосувавши географічну ознаку. Домен .eu був запущений 7 грудня 2005 року, реєстрація для резидентів Європейського союзу була відкрита 7 квітня 2006 року. Спочатку на домен .eu перейшли інституції Європейського Союзу. Згодом він став популярним серед численних компаній та приватних осіб. За п'ять років використання інтернет-домену .eu кількість зареєстрованих на ньому веб-сайтів наблизилася до 3,5 мільйонів. В усьому світі .eu вже зайняв дев'яте місце.

Європейський Союз теоретично відкритий для будь-якої європейської країни, яка є демократичною, в якій працює вільний ринок і яка має бажання і можливість реалізувати всі прийняті закони ЄС. Попередні розширення збільшили кількість членів з шести до двадцяти восьми. Вступні критерії включені в Копенгагенські критерії, що були узгоджені 1993 р., і

Маастрихтський договір (ст. 49). Кандидатами на вступ наразі є Албанія, Ісландія, Македонія, Сербія, Туреччина, Чорногорія. Як потенційні кандидати, що ще не подали заявку на членство, розглядаються Боснія і Герцеговина та Косово (частково визнана).

Декілька слів слід сказати про теоретико-правові основи Європейського Союзу, зокрема такі поняття як наддержавність і міждержавність. Наддержавність (наднаціональність) - правова якість міжнародної організації, що дозволяє їй, відповідно до затвердженої державами-членами процедурою, приймати рішення обов'язкового характеру, в тому числі без прямого згоди на те заінтересованої держави. Наддержавність виникає на етапі реалізації цілей і завдань міжнародної організації, встановлених в установчому договорі або інших міжнародних договорах організації. Суверенні держави-члени закріплюють у своєму законодавстві положення про можливість покладання державних прав на міжнародну організацію. Міждержавність, або інтерговерменталізм - це політичний науковий термін, що стосується теорії регіональної інтеграції, запропонованої Стенлі Гоффманом. Згідно з його трактуванням головними факторами інтеграції вважається діяльність держав та національних урядів. Поняття «інтерговерменталізм» стосується насамперед національних урядів, які вважаються головними акторами інтеграційного процесу. Першим із дослідників, хто використав теоретичний міжурядовий підхід, став Стенлі Гоффман. Він стверджував, що інтеграція в політичних сферах може мати місце лише тоді, коли вигоди від неї для держави перевищують сумарні витрати. За класичного міжурядового підходу наголошується на ролі державних керівників у процесах інтеграції, але він ґрунтується на тому, що керівники мотивовані переважно інтересами своїх країн. Поки стратегічні або тактичні інтереси різних країн зводяться до «спільного знаменника», інтеграція є можливою. Межі інтеграції досить обмежені й, що є найважливішим, нестабільні. У працях, написаних і опублікованих у 1964,

1966, 1968 роках, Гоффман мав на меті показати, що національні держави, як і раніше, відіграють ключову роль в інтеграції за плюралістичного характеру чинників інтеграції. Стенлі Гоффман увів поняття «низької» (економіка) і «високої» (безпека) політик для того, щоб пояснити, чому в певній сфері вдалися співробітництво й інтеграція, а в іншій ні. Він стверджував, що лише у сфері економіки за умов цілковитого збігу інтересів акторів можлива інтеграція, а в політичній інтеграції пріоритет ідеологічних і прагматичних інтересів політичних еліт визначає поступ інтеграційного процесу. Зокрема, у сфері «низької політики» держави готові до інтеграції та співпраці, тоді як у сфері «високої політики» обмеження суверенітету є справою вельми проблематичною. Міжурядовий підхід був удосконалений і розширений Ендрю Моравчиком, який сформував та розвинув положення ліберального міждержавного підходу. В основі його концепції лежать три твердження: головними акторами в політиці є раціональні, самостійні індивіди, що взаємодіють один з одним на основі принципів власних інтересів; влада є «підвидом» акторів, що наділені інтересами, що є стримуючими факторами стосовно інтересів інших держав; поведінка держави на міжнародній арені характеризує природу державних інтересів. Національні інтереси держав формуються під впливом різноманітних соціальних груп, політичних партій, органів влади.

Для позначення ідеї про можливість різних темпів інтеграції для різних країн використовується термін різних швидкостей. Тобто ті держави-члени, що мають бажання й можливості, за згоди всіх інших, можуть швидше просуватися в інтеграційному процесі в певній сфері. Передбачається, що решта згодом приєднається до них. Термін «Європа різних швидкостей» вперше з'явився у звіті Тіндеманса (1975) і відбивав ситуацію, коли не всі держави-члени можуть або хочуть інтегруватися однаковими темпами. При цьому виникає потреба узгодити інтереси різних груп держав. Загалом пропозиції «звіту Тіндеманса» відхилили, однак запроваджуючи

європейський механізм обмінних курсів (наприкінці 1970-х рр.), різношвидкісну інтеграцію вперше дозволили в рамках Європейської валютної системи.

На початку ХХІ ст. з'явилася ідея терміну Євросфера або Європейська імперія. Пов'язана вона була інтелектуалом-письменником Марком Леонардом, вченим Оксфордського університету Яном Зелонкою, радником Європейської служби зовнішніх справ Робертом Купером і президентом Єврокомісії Жозе Мануелем Дурау Баррозу. За останні 50 років Європейський Союз збільшився від 6 держав-членів до 28 і ще є 8 країн-кандидатів і потенційних кандидатів на вступ до ЄС. Західноєвропейські країни або економічно інтегровані в рамках єдиного ринку Союзу або використовують власну валюту. Верховний представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки ЄС має можливість вести переговори з іншими країнами, а за допомогою Угоди про асоціацію з Європейським Союзом здійснюється міжнародна торгівля. Європейська політика сусідства та Середземноморський союз створюють більш тісні зв'язки з прикордонними країнами. ЄС має сталі зв'язки з колишніми колоніями - країнами Африки, Карибського басейну й Тихоокеанського регіону. Для держав, які прагнуть приєднатися до ЄС, членство сприяє реформам у країні, як наприклад, реформі про скасування смертної кари в Туреччині.

Розвиток впливу ЄС і членства в ЄС став широко обговорюваною темою в наукових працях, наприклад, Марка Леонарда, який визначає область впливу ЄС як Євросферу. До Євросфери входять (станом на 2004 р.) 109 країн. На території Європи - тодішні 25 членів, країни-кандидати, західні балканські держави та європейські країни СНД (у тому числі трансконтинентальні держави, як Казахстан). Леонард не згадує західноєвропейські країни такі як Норвегія, що були інтегровані в єдиний ринок ЄС. Він склав детальний список африканських і близькосхідних країн,

а також країн, які творять східний кордон Євросфери: Іран, Азербайджан, Росія та Казахстан. Інші країни, яких можна залічити до Євросфери, включають в себе країни Західної Європи, наприклад ті держави, які входять до Європейської економічної зони, використовують євро чи є спеціальними територіями Європейського Союзу.

Підсумовуючи наголосимо, що Європейський Союз є міжнародним політико-економічним об'єднанням європейських держав. З точки зору норм класичного міжнародного права ЄС як такий поєднує в собі якості міжнародної організації та держави. «Державницькими» є такі його функції, які передали йому його держави-члени, попередньо відмовившись здійснювати їх самостійно. Це стосується передусім компетенції ЄС в галузях конкуренції та спільної торгової політики. Міжнародний юридичний статус ЄС дає можливість об'єднанню самостійно проводити дипломатичну діяльність на міжнародній арені. Принцип верховенства та прямої дії права ЄС щодо систем національного права країн-членів гарантують однорідність юридичного простору спільноти і також надають їй ознак державності федеративного типу.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ідея створення союзу європейських країн висувалася мислителями Європи впродовж всієї її історії. Серед них був Ріхард Ніколас Куденгофе-Калергі, який теоретично обґрунтував ідею європейської інтеграції (пан'європеїзму). Її реалізація почалась після Другої світової війни.

Період спільності європейських країн у післявоєнні роки (1945–1957) вважається початком та першим кроком до їх єднання. У 1951 році було створено перше економічне співтовариство під назвою — Європейська спільнота з вугілля та сталі, яке дало старт єврокампанії і в кінцевому результаті підштовхнуло до підписання країнами-членами в 1957 році Римських угод. Ідею створення «Сполучених Штатів Європи» уперше висловив у вересні 1946 року прем'єр-міністр Великобританії Уїнстон Черчилль у Цюриху. Першим кроком до цього мало стати утворення Ради Європи. Черчилль висловлювався за союз усіх європейських країн під

керівництвом Франції та Німеччини, застерігаючи водночас, що його країна не інтегруватиметься у цей союз, а візьме на себе роль спостерігача.

У травні 1948 року на Конгресі в Гаазі, скликаному з ініціативи європейських політиків та інтелектуалів, була прийнята Політична Декларація, яка закликала усі європейські країни до об'єднання. Результатом цього документу стало створення 5 травня 1949 року Ради Європи — першої Європейської організації співпраці. Країнами-засновниками Ради Європи були: Бельгія, Великобританія, Голландія, Італія, Люксембург, Франція та скандинавські країни. Завданням Ради Європи було зміцнення демократії, охорона прав людини та підтримка європейської культурної ідентичності. Однак Рада Європи не виконувала до кінця поставлених перед нею завдань з огляду на інтереси країн-членів, які часто не збігалися.

«Холодна війна» та слабкість Ради Європи призвели до того, що з'явилися пропозиції звуження економічної та політичної співпраці. Йшлося, насамперед, про економічне «зв'язування» Франції та Німеччини, що гарантувало би мир у Європі. Серед інших, такий погляд мали члени французького уряду Жан Моне та Робер Шуман. Міжнародна ситуація, яка склалася на початку 50-х років, призвела до того, що все частіше почали вести мову про економічну інтеграцію. У той же час Сполучені Штати Америки все більше і більше домагалися швидкої відбудови Німеччини та приєднання цієї країни до Західного блоку.

У 1948 році СРСР запровадив блокаду Берліна, тоді ж утворилися Федеративна Республіка Німеччини та Німецька Демократична Республіка. Американські політичні кола вважали, що відбудована Німеччина становитиме протидію комунізму. Водночас новий канцлер ФРН Конрад Аденауер заявив, що його країна має намір стати членом Ради Європи та НАТО.

У травні 1950 року в Парижі Міністром закордонних справ Франції Робером Шуманом було запропоновано новий план часткової економічної

інтеграції. Ініціатором цього плану був Жан Моне. У його декларації про солідарність, виголошеній 9 травня 1950 року (ця дата вважається початком європейської інтеграції), були наступні пропозиції: передача французької та німецької видобувної та металургійної галузей під спільне наддержавне керівництво; створення спільної економічної бази як передумови утворення європейської федерації; звільнення від усіх митних платежів у переміщенні вугілля та сталі між країнами – членами новоствореної організації; скликання міжнародної конференції, яка підготує договір, що міститиме вищезгадані пропозиції.

Однією з головних цілей плану стало примирення Франції та Німеччини та недопущення між ними війни у майбутньому. Найважливішим засобом досягнення цієї мети мав стати механізм управління та наднаціонального контролю над виробництвом і торгівлею стратегічною для військових потреб продукцією – вугіллям і сталлю. Контроль мав здійснюватись «вищим органом» (прообразом Європейської Комісії). Декларація про солідарність мала забезпечити Європі та світу тривалий мир, а країнам-членам – економічне процвітання. План передбачав, було досягнуто цьому що майбутня організація буде відкрита для всіх охочих. Завдяки цьому було досягнуто консенсусу щодо національних інтересів: з одного боку, Франція отримала можливість брати участь у контролі німецької вугільної та металургійної галузей, а з іншого – ФРН змогла стати рівноправним партнером для інших держав. У Преамбулі Договору про заснування Європейського співтовариства вугілля та сталі зазначалось, що сторони «Сповнені рішучості замінити багатівікове суперництво злиттям своїх корінних інтересів; створити за посередництвом запровадження економічного співробітництва основу для більш широкого і глибокого об'єднання народів, які тривалий час були поділені кривавими конфліктами».

План Шумана і Моне був реалізований 18 травня 1951 року, коли було підписано Паризький договір про створення Європейського об'єднання

вугілля і сталі (ЄОВС), який набрав чинності в липні 1952 року. Договір був підписаний на термін 50 років. До складу ЄОВС увійшли шість країн: Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина і Франція («Європейська шістка», яка в подальшому стала «локомотивом» європейської інтеграції). Договір про ЄОВС набув чинності 23 липня 1952 року. ЄОВС контролювала майже все видобування кам'яного вугілля, понад 80% виробництва чавуну і сталі, близько 50% видобування залізної руди в Західній Європі. Штаб-квартира об'єднання знаходилась у Брюсселі. Після підписання Договору про створення ЄОВС були засновані інституції, які стали прообразом відповідних структур сучасної європейської спільноти.

Вище правління – виконавчий, колегіальний, незалежний від урядів наднаціональний орган, який мав повноваження прийняття рішень. Орган складався з 8 членів, які призначались за спільною згодою країн-членів на шість років, а також дев'ятого, який був призначений за клопотанням інших восьми. Першим головою став Жан Моне.

Рада Міністрів – орган, який представляв уряди для координації діяльності Вищого правління з економічною політикою окремих держав. Одноголосне схвалення Радою або більшістю голосів залишалось необхідною умовою для прийняття важливих рішень, що обмежувало федеративний характер інституціональної системи ЄОВС.

Асамблея – дорадчий орган, який складався з представників парламентів країн-членів для здійснення демократичного контролю над Вищим правлінням. Асамблея не мала законодавчих можливостей, але могла висловити вотум недовіри і змістити Вище правління двома третинами голосів.

Вищий суд – призначався урядами країн-членів і вирішував спірні питання або відміняв рішення органів ЄОВС.

Консультативний комітет – дорадчий орган, який не мав можливостей прийняття рішень; представляв промисловців і робітників, комерсантів і споживачів.

ЄОВС виконала свої завдання і завершила існування 22 червня 2002 року.

У подальшому в об'єднаному європейському процесі відбулась низка інтеграційних подій у різних сферах. Так, у 1952 році був підписаний Договір про створення Європейського оборонного союзу (ЄОС). Ідею цього договору Франція висловила ще у 1950 році (так званий План Плевена). Членами нового об'єднання мали стати країни-члени ЄОВС, а його структура була схожа до структури організації-попередниці. Згідно з договором, солдати ЄОС мали мати єдину військову форму, а військові частини були б перемішані з огляду на національність. Передбачалось єдине командування над 40 військовими частинами спільноти. Однак після підписання договору Франція його не ратифікувала. Внаслідок бурхливих дебатів, головним аргументом яких було обмеження суверенітету, парламент Франції не ратифікував Договір про Оборонний Союз, результатом чого стала відмова від цієї ініціативи. Через два роки зі схожою ініціативою виступив Міністр закордонних справ Великобританії Ентоні Еден. І 23 жовтня 1954 року був підписаний договір про утворення Західноєвропейського Союзу (ЗЄС). Це мала би бути міжнародна організація, яка би займалася військовими справами, водночас не будучи пов'язаною з ЄОВС та з утвореним згодом Європейським економічним союзом.

У 1955 році Рада Європи затверджує символ, що являв собою синє полотнище з 12 жовтими зірками, які утворюють коло по середині. Пізніше він стане офіційною емблемою Європейського Союзу.

Наступний етап інтеграції країн Західної Європи розпочався відразу після відкриття конференції в Мессіні (Італія) в червні 1955 року. Учасниками її були міністри закордонних справ країн-членів ЄОВС. Там

було утворено групу експертів на чолі з бельгійцем Полем-Анрі Спааком, яка мала підготувати доповідь про можливість розширення інтеграції. Доповідь була представлена на черговій зустрічі «шістки» у 1956 році у Венеції і стала основою для подальших обговорень щодо інтеграції.

У 1956 році виникає план перетворення ЄОВС на зону вільної торгівлі, але суперечності між країнами, особливо між Англією і Францією, призвели до підписання 25 березня 1957 року в Римі лише шістьма (з 17) країнами-членами двох так званих «Римських договорів» – Договір про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та Договір про створення Європейського співтовариства з питань атомної енергії (Євратом). Обидва договори набрали чинності 1 січня 1958 року. Також було підписано Конвенцію про Деякі Спільні Інституції. Відтак з'явився Європейський Парламент та Європейський Суд.

Метою ЄЕС визначалось усунення внутрішніх торговельних бар'єрів усередині спільноти (створення зони вільної торгівлі), створення митного союзу і, нарешті – створення спільного ринку (забезпечення вільного руху по території країн-учасниць спільноти товарів, послуг, капіталу, робочої сили).

Метою Євратому визначалась співпраця країн-членів у використанні ядерної енергії у мирних цілях.

8 квітня 1965 року було підписано Договір про злиття виконавчих органів ЄОВС, Євратому та ЄЕС. 1 липня 1967 року цей договір набув чинності. У результаті була створена єдина структура інститутів, що забезпечують розвиток європейської інтеграції. Такими стали Європейська Комісія, Рада Європейських Спільнот, Європейський Парламент та Суд Європейських Спільнот. У грудні 1974 року до них додався новий – Європейська Рада, яка складається з голів держав та урядів країн-членів Європейських спільнот.

У 1968 році завершується формування зони вільної торгівлі та митного союзу (перших двох етапів інтеграції) Європейського економічного співтовариства.

Наприкінці 1969 року завершується формування спільного ринку (третього етапу інтеграції) ЄЕС. Первісні цілі ЄЕС, визначені Римським договором 1957 року, виявилися досягнутими. Необхідно було визначити подальші завдання для розвитку європейської інтеграції.

У період між 1973 і 1993 роками відбулася трансформація Європейської Спільноти в Європейський Союз та закладено основи економічного та монетарного союзів. Посилюється вплив Європейського Парламенту у справах ЄС і з 1979 року громадяни вперше отримують право безпосередньо обирати його членів. Тут слід зазначити, що створений відповідно до Римського договору 1957 року Європарламент (названий у договорі Асамблеєю) не був демократичним органом у повному значенні цього слова, адже складався з представників країн ЄС, які мали бути членами національних парламентів. Таким чином, євро депутати не обирались, а були делеговані до його складу національними парламентами держав-членів Європейського Співтовариства. Як невиборний орган Парламент спочатку мав лише консультативні та контролюючі функції. 20 вересня 1976 року Рада Європейських Співтовариств прийняла Акт про загальні прямі вибори до Європейського Парламенту у дев'яти державах-членах Співтовариства. За цим актом формування Європарламенту почало здійснюватися безпосередньо громадянами держав на основі системи пропорційного представництва політичних партій. Державам-учасницям дозволено визначати величину прохідного бар'єру, який однак не може перевищувати 5% голосів виборців. З 1979 року Європарламент набув характеру реального представницького органу, оскільки став обиратися прямим загальним голосуванням раз на п'ять років. Маастрихтський договір 1992 року суттєво розширив повноваження Європарламенту. Ним було закріплено провідне

місце Парламенту серед інших інституцій, створених в рамках ЄС. 17 липня 1979 року після проведення перших прямих виборів до Європарламенту на відкритті засідання в Страсбурзі Сімон Веіл – депутат від Франції абсолютною більшістю голосів була обрана Президентом Європейського Парламенту. Загалом громадяни дев'яти країн ЄЕС обрали 410 депутатів: 82,5% чоловіків і 17,5% жінок. Явка виборців на перших виборах склала в середньому 63%. Цей показник залишається найвищим за історію виборів.

Кількість держав-членів ЄС збільшилася з шести до дванадцяти. Перше розширення Європейського Співтовариства відбулось 1 січня 1973 року, коли до шістки приєдналися Великобританія, Данія та Ірландія. Для всіх трьох країн був передбачений чотирирічний перехідний період, щоб ввести загальний митний тариф ЄЕС у торгівлі із третіми країнами та повністю скасувати мита в торгівлі промисловими товарами з партнерами по союзу.

Друге і третє розширення пов'язане було зі вступом у ЄС Греції (1981 р.), Португалії та Іспанії (1986 р.). Греція подала заявку на вступ до ЄЕС у червні 1975 і стала членом спільноти 1 січня 1981 року. Португалія та Іспанія подали заявки у 1977 і стали членами ЄЕС з 1 січня 1986 року. Якщо перше розширення в однаковій мірі було обумовлене економічними і політичними інтересами «шістки» і «трійки», що вступала, то цього разу домінували політичні міркування. Прийняття трьох країн, які лише недавно покінчили з недемократичними режимами, розглядалося як гарантія їхнього демократичного розвитку, що й реалізувалося Співтовариством. В економічному плані, ефект другого і третього розширення був істотним для держав, що вступили, і незначним для країн «дев'ятки».

У 1978 році країни ЄЕС уклали угоду про створення Європейської валютної системи, що набрала чинності у 1979 році. Вона об'єднала валюти держав-учасниць через механізм обмінних курсів, який регулював їхні відхилення від «європейської грошової одиниці» - екю. Введення екю мало зменшити коливання валютних курсів, витіснити з міжнародних розрахунків

долар США, стимулювати подальший розвиток інтеграційних процесів через забезпечення передумов формування єдиного валютного ринку ЄС. Після непевного старту Європейська монетарна система допомогла країнам-учасникам боротися з інфляцією та відновити економічне зростання; стала перехідним етапом на шляху до економічного та монетарного союзу. Наразі ця система трансформувалась у запровадження євро. Слід відмітити, що підґрунтя економічного і монетарного союзу заклав французький економіст і політик Жак Делор, який з січня 1985 по 1995 роки був керівником Комісії Європейських Спільнот. На цій посаді він готував Єдиний Європейський Акт, який проклав шлях до завершення формування єдиного ринку. Свою плідною діяльністю він сприяв трансформації Європейської Спільноти у Європейський Союз.

9 листопада 1989 року було зруйновано Берлінську стіну, кордон між Східною і Західною Німеччиною було вперше за 28 років відкрито, що призвело до возз'єднання країни у жовтні 1990 року. Процес об'єднання Німеччини став наслідком загальної кризи соціалістичного ладу, зокрема гострої кризи в СРСР. Громадяни країн східної частини Європи обрали нові уряди, щоб позбутися жорсткого комуністичного режиму і в майбутньому поповнили лави ЄС.

З другої половини 80-х років все більшої ваги для ЄС набуває ідея значущості людських ресурсів для підвищення конкурентоспроможності національних економік. У цьому контексті з 1986 року розпочинається обмін студентами, викладачами, учнями. У 1987 році Європейська комісія остаточно затверджує програму Еразмус. Її основною метою було сприяння співпраці між університетами та мобільності студентів в кордонах ЄС. Терміни навчання і стажування тривали в залежності від програми від 3 місяців до 1 року. Для багатьох європейських студентів участь у програмі Еразмус створила першу можливість пожити і навчатись закордоном. Як наслідок, «досвід Еразмус» відомий як культурний феномен і розглядається

студентами не тільки як можливість отримати додаткову освіту, але і як можливість соціального розвитку та налагодження зв'язків з однолітками з інших країн.

Центральною подією цього періоду став Єдиний європейський акт, підписаний у лютому 1986 року. Він визнав наявність в ЄЕС спільного ринку і поставив завдання переходу до єдиного внутрішнього ринку, а також створення в рамках ЄС єдиного правового простору й єдиної економічної сфери для господарської діяльності юридичних і фізичних осіб. Документ модифікував Римські договори і подав програму переходу до 1993 року до єдиного внутрішнього ринку, який базуватиметься на чотирьох свободах: вільного руху товарів, вільного руху осіб, вільного руху капіталу, вільного руху послуг. Єдиний європейський акт одночасно посилив роль Парламенту та розширив поле діяльності ЄЕС в соціальній політиці, охороні навколишнього середовища та наукових досліджень.

У зазначений період відбувається заснування і розвиток так званої «Європи без кордонів». За договором, підписаним у містечку Шенген (Люксембург) 14 червня 1985 року, Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція погодилися поступово скасовувати контроль на спільних кордонах і запроваджувати свободу пересування для всіх громадян країн ЄС, які підписали цю угоду, інших держав-членів та громадян третіх країн. Ті ж п'ять країн підписали 19 червня 1990 року Шенгенську конвенцію, в якій викладено заходи та гарантії щодо запровадження свободи пересування. Шенгенська конвенція доповнює відповідні внутрішні заходи і підлягає ратифікації в національних парламентах. Відтоді до числа країн, що підписали Конвенцію, приєдналися Італія (1990), Іспанія та Португалія (1991), Греція (1992), Австрія (1995), Швеція, Фінляндія і Данія (1996). Конвенцію підписали також Ісландія та Норвегія.

Завершив процес формування Європейського Союзу Маастрихтський договір (формально, Договір про утворення Європейського Союзу),

підписаний 7 лютого 1992 року в місті Маастрихт (Нідерланди) між членами Європейської спільноти і набрав чинності 1 листопада 1993 року. Договір передбачав запровадження спільної валюти євро та засновану на трьох стовпах структуру ЄС. Він удосконалив механізм прийняття рішень та поширив кількість випадків голосування кваліфікованою більшістю. Європарламент був поставлений на перше місце серед інститутів ЄС. Країни-члени ЄС мали утримуватись від дій, які суперечать цілям ЄС та зобов'язувались сприяти підвищенню ефективності діяльності ЄС на міжнародній арені.

Європейський Союз об'єднав Європейські спільноти та дві інші підвалини політичної співпраці: спільну зовнішню та без пекову політику і співпрацю у сфері правосуддя та внутрішніх справ. Проте національне право вето в питаннях зовнішньої політики було збережено. Також договором запроваджувалися посади європейського омбудсмена, європейського інспектора з захисту даних, Комітет регіонів, узгоджувалась процедура спільного ухвалення рішень, а також розширювалась сфера застосування процедури голосування кваліфікованою більшістю. Ратифікація Договору про ЄС наразилася на значні перешкоди. Зокрема, референдум у Данії 1992 року відкинув її. Лише повторний референдум наступного року відкрив шлях до ратифікації угоди.

У період між 1993 та 2004 роками Європейський Союз продовжував розширюватися. У кінці 1993 року розпочалися переговори про повноцінне членство Австрії, Норвегії, Фінляндії та Швеції. 1 січня 1995 року Австрія, Фінляндія і Швеція приєднуються до ЄС. Таким чином кількість членів ЄС стає 15. Норвегія утрималась від вступу за результатами референдуму. Більшість населення цієї країни проголосувала проти приєднання.

У 1994 році розпочались позитивні зрушення у стосунках ЄС та країн, що бажали вступити до нього. У грудні 1994 року в Ессені було зроблено стратегічний крок з метою підготовки східноєвропейських країн до інтеграції

з ЄС. Головним напрямком цього плану було прискорення політичних та економічних реформ, які мали стати гарантом інтеграції. 31 березня 1994 року першою подала заявку на членство Угорщина, за нею у квітні – Польща, восени і взимку 1995 року – Латвія, Естонія, Литва і Болгарія, а влітку – Словаччина і Румунія, у 1996 році – Чехія і Словенія. Фактично підготовка до вступу цих країн до ЄС тривала понад десять років, більш інтенсивно з 1997 року, коли було прийнято рішення про перспективи розширення, а Болгарію і Румунію прийняли до ЄС тільки через 12 років.

31 березня 1999 року розпочалися переговори про вступ до ЄС із Угорщиною, Польщею, Естонією, Чехією, Словенією і Кіпром. 13 жовтня 1999 року Європейська Комісія дала рекомендацію державам-членам ЄС розпочати переговори з Румунією, Словаччиною, Латвією, Литвою, Болгарією та Мальтою. 9 жовтня 2002 року Комісія порекомендувала закрити переговори з Угорщиною, Польщею, Естонією, Чехією, Словенією, Кіпром, Словаччиною, Латвією, Литвою та Мальтою. 13 грудня 2002 року у Копенгагені на нараді Європейської Ради було досягнуто згоди про те, що Кіпр, Чеська Республіка, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина та Словенія можуть приєднатися до ЄС 1 травня 2004 року. А Болгарія та Румунія приєднаються у 2007 році. Також ухвалено рішення, що переговори з Туреччиною можуть розпочатися, якщо на основі рекомендацій Комісії у грудні 2004 року Європейською Радою буде ухвалено рішення, що Туреччина відповідає усім «Копенгагенським критеріям». 16 квітня 2003 року в Афінах були підписані угоди з ЄС та Кіпром, Чехією, Естонією, Угорщиною, Латвією, Литвою, Мальтою, Польщею, Словаччиною і Словенією про приєднання. Цей процес остаточно завершується 1 травня 2004 року. У грудні 2004 року було прийнято рішення про можливість початку переговорів з Туреччиною щодо приєднання до ЄС.

Продовжилась робота щодо удосконалення Європейського Союзу. У грудні 1994 року Рада Європи в Ессені прийняла «Білу книгу» - «дорожню

карту» для встановлення і коригування спільного ринку. Це величезний масив законів і норм на 80-100 тисячах сторінок, який мав імплементуватися у законодавстві кожної країни та інтегруватися з ним – мова йшла про захист інтелектуальної власності, безпечності продуктів харчування, сільськогосподарської сировини та якості промислової продукції. 2 жовтня 1997 року міністри закордонних справ п'ятнадцяти держав-членів підписали Амстердамський договір (набув чинності 1 травня 1999 року), який вніс істотні зміни у Маастрихтський договір, чітко прописав умови вступу до ЄС, включив шенгенські угоди. Німецький договір, підписаний 26 лютого 2001 року, сприяв реформуванню європейських інституцій. Головні зміни полягали в обмеженні складу Комісії, розширенні сфери застосування кваліфікованої більшості, визначенні нової ваги голосів у Раді міністрів, реформування процедури тіснішої співпраці. Окрім цих чотирьох ключових питань, велику увагу приділено спрощенню договорів, розподілу повноважень, легітимізації Хартії основних прав та визначенню ролі національних парламентів. До договору додавалась Декларація про майбутнє Союзу. Після ратифікації договору всіма державами-членами він набув чинності 1 лютого 2003 року. За ним відбулось реформування практично всіх інститутів Євросоюзу та вводилася така структура як Суд ЄС, Суд першої інстанції. 10 липня 2003 року була завершена робота над текстом Європейської Конституції.

Відбуваються зміни у монетарній сфері. 3 травня 1998 року Європейська Рада ухвалює рішення, за яким 11 держав ЄС введуть спільну валюту з 1 січня 1999 року. 1 червня 1998 року розпочав роботу Європейський центральний банк. 31 грудня запроваджуються фіксовані курси обміну європейських валют на євро. 1 січня 1999 року на ринок випускається євро. 1 січня 2002 року банкноти і монети євро вводять у обіг.

Після значного розширення Європейського Союзу (прийнято 10 нових країн) з 2004 року почався період значних трансформацій. Справа в тому, що

з десяти нових країн-членів ЄС вісім були значно біднішими, ніж у середньому по Євросоюзу, і поширювати євро було складно. Крім того 1 січня 2007 року до ЄС приймають ще дві небагаті країни – Болгарію і Румунію. Ситуація ускладнилася суперечками щодо прийняття Конституції ЄС. 17-18 червня 2004 року на Саміті ЄС у Брюсселі було схвалено текст Конституції Європейського Союзу, а 29 жовтня цього ж року Угоду про Конституцію ЄС підписали глави держав та урядів 25 країн-членів ЄС у Римі. Конституція складалася з чотирьох розділів, у яких було відображено головні цілі, завдання та функції ЄС, організаційна структура та процедура прийняття рішень, права й обов'язки всіх європейських органів управління, а також напрямки діяльності організації. Але 29 травня і 1 червня 2005 року населення Франції та Нідерландів голосує проти Конституційного договору. Негативні рішення референдумів спричинили паузу для розмірковувань про майбутнє Євросоюзу.

У цей період відбуваються найбільші транснаціональні вибори в історії з другим за величиною демократичним електоратом у світі – це шості парламентські вибори громадян 25 країн-членів ЄС 10-13 червня 2004 року. Підсумком стала перемога Європейської народної партії – європейської групи демократів. Президент цієї партії Жозе Мануель Баррозу був обраний президентом Європейської комісії.

У жовтні 2005 року ЄС починає переговори про вступ з Туреччиною та Хорватією. 1 липня 2013 року відбулось приєднання Хорватії до Європейського Союзу.

Продовжується робота над удосконаленням тексту Конституції ЄС. У грудні 2007 року глави держав і урядів ЄС підписали Лісабонський договір про реформу Європейського Союзу (набув чинності 1 грудня 2009 року). Він поставив ЄС на нову договірну основу і мав зробити його більш демократичним, прозорим та ефективним. Зберігши всі найважливіші положення попереднього тексту, договір ні у назві, ні у тексті не містив слова

«конституція». Зокрема, ЄС, як і передбачалось Конституційним договором 2004 року, отримав міжнародну правосуб'єктність і замінив собою Європейські Спільноти. Низка статей Лісабонського договору фактично повторює статті Конституції щодо інституційних трансформацій і принципів голосування, а також чітко розмежовує сфери повноважень між ЄС та державами-членами, виокремивши у виняткову компетенцію ЄС конкурентні правила внутрішнього ринку, монетарну політику зони євро, загальну торговельну політику та митний союз. До категорії спільних політик було зараховано більшість сфер – внутрішній ринок, сільське господарство, транспорт тощо.

Ратифікація Лісабонського договору пройшла успішніше, ніж ратифікація Конституції. 1 грудня 2009 року договір набув чинності. Так протягом 60-річчя процесу європейської інтеграції було підписано шість базових договорів, які представлені у вигляді консолідованих версій Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу.

Отже, на початку XXI ст. ЄС досяг значних успіхів у сфері політичної та економічної інтеграції, а Лісабонський договір завершив тривалий процес інституційного будівництва в межах Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 3

ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

«Перша інституція» ЄС, яка першою згадується в договорах - Європейський парламент. Це - законодавчий орган Європейського Союзу, що напряму вибирається громадянами Європейського Союзу. Спільно з Радою Європейського Союзу і Європейською Комісією парламент виконує законодавчі функції в ЄС і вважається одним з найбільш потужних законодавчих органів у світі. В даний час парламент складається з 750 членів і одного головуючого, які представляють найбільший міжнаціональний демократичний електорат у світі (500 мільйонів виборців у 2013 році).

Починаючи з 1979 року, вибори проводяться кожні п'ять років, тим не менш, з того часу явка на виборах почала падати, а 1999 року впала нижче, ніж 50%. 2009 року явка склала 43%, починаючи з 90% у Люксембурзі та Бельгії до 20% у Словаччині. Явка виборців була нижчою 50% в 18 з 27 держав-членів.

Хоча парламент володіє законодавчою владою, він формально не володіє законодавчою ініціативою, на кшталт більшості національних парламентів. Парламент розділяє законодавчі та бюджетні повноваження з Радою (за винятком деяких випадків, коли застосовуються спеціальні законодавчі процедури). Він також розділяє контроль над бюджетом. Зрештою, Європейська комісія, виконавчий орган ЄС, підзвітна парламенту. Зокрема, парламент обирає голову Комісії та затверджує чи відкидає призначення комісії в цілому. Також парламент, прийнявши резолюцію, може змусити Комісію піти у відставку.

Останні всесоюзні вибори відбулись 2014 року. В січні 2012 року головою Європарламенту був обраний Мартін Шульц і свої обов'язки він буде виконувати до липня 2014 року. Європарламент засідає в трьох місцях: Брюссель(Бельгія), Люксембург, Страсбург (Франція). Пленарні

засідання проходять у Страсбурзі і Брюсселі, у той час, як Люксембург є домом для адміністративних офісів. Засідання Комітету проводяться також у Брюсселі.

Європарламент виконує наступні функції. Разом з Радою, бере участь у законодавчому процесі через численні процедури (процедура спільного ухвалювання рішень, процедура співпраці, узгодження, консультативний висновок тощо); контролює діяльність інституцій Союзу, затверджуючи склад Комісії (та через право висловлювати їй вотум недовіри), а також через письмові й усні запити, які він може адресувати Комісії та Раді; поділяє з Радою бюджетні повноваження, а саме: ухвалює річний бюджет та контролює його виконання.

Європарламент також призначає омбудсмена, уповноваженого розглядати скарги від громадян Союзу з приводу порушень у діяльності інституцій та органів Спільноти. Зрештою, парламент може створювати тимчасові комітети з розслідування, чиї повноваження не обмежуються вивченням діяльності інституцій Спільноти, а можуть поширюватись і на дії країн-членів із впровадження політики Спільноти.

Амстердамський договір спростив законодавчий процес, фактично скасувавши процедуру співпраці (її ще використовують при розв'язанні деяких питань, що належать до розділу «Економічний та монетарний союз») і значно розширивши сферу застосування процедури спільного ухвалювання рішень.

Ніццький договір (набрав чинності 1 лютого 2003 року), своєю чергою, додав парламентові ваги в законотворчому процесі, ще більше розширивши сферу застосування спільного ухвалювання рішень і надавши йому право звертатися до Суду Європейських Спільнот на тих самих умовах, що й інші інституції.

З огляду на розширення Союзу, Ніццький договір збільшив граничну кількість місць у парламенті до 732 (Амстердамський договір передбачав не

більше ніж 700 депутатів); нове правило набрало чинності для нового складу Європарламенту після виборів у червні 2004 року. Крім того, завдяки перерозподілові депутатських місць між «старими» державами-членами (які втратили 91 місце) та новими державами Союзу вдалося досягти рівноваги між реальною демографічною ситуацією та принципом рівності держав-членів.

Отже, наразі Європейський парламент складається з 751 депутата, які розподіляються між країнами-учасниками пропорційно кількості населення та враховує представництво окремих країн. Відповідно Німеччина представлена 96 депутатами, Італія – 83, Франція – 74, Велика Британія – 73, Іспанія – 54, Польща – 51 і т. п. Найменше депутатів делегують Естонія, Люксембург і Кіпр – по 6 депутатів.

16 вересня 2014 року Європейський парламент ратифікував угоду про асоціацію з Україною. За відповідне рішення проголосували «за» 535 депутатів. Перед голосуванням в Європарламенті пройшли дебати за участю всіх політичних груп. Чиновник, який здійснює контроль за дебатами та діями парламенту офіційно називається Голова Європарламенту. Він також представляє парламент як у межах Європейського Союзу, так і за його межами. Для набуття чинності більшості законів ЄС та бюджету співдружності потрібен підпис голови.

Голова Європарламенту обирається на термін у два з половиною роки. Так, у 1952-1958 рр. функції Голови Європарламенту виконували Голови Загальної Асамблеї (представники Бельгії, Італії та Німеччини), у 1958-1962 рр. – Голови Парламентської Асамблеї (в т. ч. один з «батьків» ЄС Р. Шуман у 1958-1960 рр.), у 1962-1979 рр. голови парламенту призначалися. Нарешті з 1979 року їх обирають. З 1952 до 2012 року було 29 голів, із них дванадцять було обрано після перших виборів до Європарламенту 1979 року. Двоє голів були жінками (француженки Симона Вейль у 1979-1982 рр. та Ніколь Фонтен у 1989-2002 рр.), більшість були з країн – старих членів Євросоюзу. Лише у

2009-2012 рр. Головою Європарламенту був обраний представник «нової Європи» постсоціалістичної слов'янської Польщі Єжи Бузен. Із січня 2012 року головою є Мартін Шульц.

Наступна інституція – Європейська рада. Цей термін означає регулярні зустрічі голів держав та урядів країн Європейського Союзу.

Перше засідання глав країн та урядів держав ЄС було проведене у 1961 році як неформальний саміт. Офіційним захід став згідно з комюніке, прийнятому в грудні 1974 р. на закритті Паризького саміту, і отримав назву «Європейська рада». Автором назви став тодішній президент Франції Жискар д'Естен Валері. Перше засідання відбулося 10-11 березня 1975 р. в Дубліні. Раніше, від 1961 до 1974 рр., практикувалися європейські конференції на найвищому рівні. Існування Європейської ради було юридично визнане в Єдиному європейському акті, а офіційний статус підтверджено в Договорі про Європейський Союз.

Проводиться щонайменше двічі на 6 місяців. Голова Європейської комісії бере участь у засіданнях як повноправний учасник. Визначає генеральні політичні напрямки для ЄС та спонукає його до подальшого розвитку. Головування в Європейській раді спочатку відбувалось за принципом головування у раді ЄС зі зміною головуючої держави що шість місяців. Оскільки Європейська рада складається з національних лідерів, Рада працює під головуванням глави держави або уряду головуючої держави.

Конституція ЄС та Конвенція про майбутнє Європи визначали посаду Президента Європейської Ради як довгострокову і впливову посаду на довгий період головування. Оскільки Конституція була відхиленанаціональними референдумами в 2 державах-членах ЄС, запропонована посада так і не була створена. На заміну не підтриманій Конституції (а одночасно з Конституцією була відхилена і Конвенція про майбутнє ЄС) прийшов Лісабонський договір, який набув чинності 1 грудня 2009 року.

Перший президент, як очікувалось, мав встановити принцип діяльності для майбутніх голів, однак не було чіткого уявлення про функціональні обов'язки Президента. Одним варіантом було те, що президент буде виконувати адміністративну роль, як зазначено в Договорі, головуватиме на засіданнях і забезпечувати нормальне функціонування зовнішньої політики ЄС. Однак інший варіант передбачає більш активну роль президента в рамках Європейського Союзу і можливість здійснення ним зовнішньої політики. Ця посада мала бути, де-факто, посадою «Президента Європи», і, на відміну від першої моделі, особа, яка займатиме цю посаду, мала представляти ЄС на міжнародній арені.

Лісабонський договір не визначає процесу висунення кандидатів на посаду Президента Ради, в результаті чого були запропоновані кілька офіційних і неофіційних кандидатів. На заключному засіданні Європейської ради за Лісабонським договором 19 листопада 2007 року президент Франції Ніколя Саркозі, попереджуючи можливі громадські спекуляції на тему кандидатів, назвав Тоні Блера, Феліпе Гонсалеса і Жан-Клода Юнкера гідними кандидатами. Однак внутрішньоєвропейські конфлікти (наприклад, ставлення до війни в Іраку), стали причиною того, що усі названі кандидати відмовились від цієї посади.

Європейська рада у 2009 році стала однією з офіційних інституцій Європейського Союзу. Крім цього, у 2009 році згідно з Лісабонським договором було запроваджено пост Голови Європейської ради. Голова ЄР обирається Європейською радою строком на 2,5 роки і може бути переобраний на цю посаду ще один раз. Нагадаємо, перший в історії Голова Європейської ради був обраний 19 листопада 2009 року. Рішення про призначення Хермана Ван Ромпей було прийнято одногосно всіма державами-членами. Обраний на посаду Голови Європейської ради експрем'єр-міністр Бельгії Херман ван Ромпей приступив до виконання обов'язків з 1 січня 2010 р. Перше засідання Ради Ван Ромпей провів у вигляді

неформальної зустрічі у бібліотеці Solvay у Парку Леопольда, що в Брюсселі. Засідання відкрилось дебатами на тему довгострокових структурних економічних проблем, що стоять перед Європою.

Ван Ромпей також запропонував проводити засідання Європейської ради щомісяця, що перетворює його в урядовий кабінет.

Він формалізував свої відносини з Європейським парламентом. Хоча Ван Ромпей формально не підзвітний депутатам Європарламенту, він звітує перед парламентом після кожного засідання Європейської ради, регулярно зустрічається з політичними лідерами фракцій і щомісяця — з головою Європарламенту. Крім того, він погодився відповідати на письмові запитання європарламентарів.

А у березні 2012 року Хермана Ван Ромпея було переобрано на цю посаду вдруге. 31 грудня 2014 р. посаду президента Європейської Ради обійняв обраний 30 серпня 2014 р. колишній прем'єр-міністр Польщі Дональд Туск.

Після вступу в дію Лісабонських угод обов'язки голови Європейської Ради стали наступними: підготовка роботи Європейської Ради, організація та головування на її засіданнях, допомога у пошуках консенсусу між її членами та звітність у Європейському парламенті після кожного засідання. Президент також забезпечує зовнішнє представництво Союзу з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки, при цьому не прибираючи на себе повноважень Верховного представника Європейського Союзу з закордонних справ і безпеки. Деяке дублювання між ролями президента Європейської Ради, голова Європейської Комісії та Верховних представників досі залишається невирішеним. При реорганізації керівних постів ЄС у рамках Лісабонського договору прозвучала деяка критика нечіткості визначення обов'язків кожного з них.

Голова Європейської Ради також розширив свій вплив у фінансовій політиці. Багато змін у діяльності ЄС, які стали можливими після набуття

чинності Лісабонського договору, безуспішно намагались скасувати. Іспанія під час свого головування (I півріччя 2010 року) безуспішно намагалась скасувати пост голови Європейської Ради. Однак під час головування Бельгії (II півріччя 2010 року) спроби скасувати цю посаду припинились, не в останню чергу через те, що Герман ван Ромпей — колишній прем'єр міністр Бельгії.

Голова Європейської Ради має певні привілеї. Офіційні переговори про заробітну платню та привілеї виборного президента почалося в квітні 2008 року у рамках проекту бюджету ЄС на 2009 рік. За результатами переговорів було вирішено, що президент повинен мати ті ж самі умови, що і Голова Європейської Комісії, з основною зарплатою 138% від найвищої Європейської цивільної зарплати, що становитиме €24874.62 на місяць.

Президент отримує службовий автомобіль з водієм та штат близько 20 співробітників. Йому також виділяється житло (а не офіційна резиденція, яку вважають «занадто символічною»). Крім того, ідея приватного літака також була відхилена за «надмірну символічність», і як зазначив дипломат, розбіжність у привілеях між Радою Європи та Європейською Комісією можуть тільки підживити суперництво між ними.

Можливість виділення більших пільг для голови Європейської ради, ніж для президента Єврокомісії, спонукало Європарламент погрожувати відмовою від прийняття бюджету на 2009 рік. Європарламентарі сприйняли велику заробітну платню і додаткові пільги як символічний сигнал, що пост Голови Європейської Ради є важливішим і впливовішим, аніж пост Президента Єврокомісії.

Хоча Європейська Рада є, відповідно до положень Лісабонської угоди, окремою установою ЄС, вона не має власної адміністрації. Адміністративна підтримка Європейської Ради та її президента забезпечується Генеральним секретаріатом Ради Європейського Союзу. При цьому голова Європейської Ради має власних радників.

Третьою з семи інституцій Європейського Союзу є Рада Європейського Союзу. Вона є частиною двопалатного законодавчого органу ЄС, яку представляють керівники держав-членів ЄС; другою частиною законодавчого органу є Європейський парламент. Рада складається з 28 національних міністрів певних галузей та одного відповідального за цю галузь єврокомісара, який не має права голосувати. Наприклад, якщо обговорюється сільськогосподарська політика, то на засіданні присутні 28 міністрів країн Європейського Союзу і єврокомісар, відповідальний за сільськогосподарську політику. Загалом існує 10 конфігурацій Ради. Кількість засідань протягом року залежить від масштабів та інтенсивності законодавчого процесу в ЄС і політичних рухів того чи іншого особливого питання. Деякі конфігурації Ради збираються раз на місяць; інші — раз на півроку. Попри те, що склад Ради міністрів змінюється, це єдина інституція.

Посаду президента Ради Європейського Союзу держави-члени обіймають по черзі упродовж шести місяців. Іншими словами, країни, одна за одною, беруть на себе клопіт організації роботи Ради, контроль за виконанням її завдань, сприяння ухваленню політичних та правових рішень та посередницьку функцію між державами-членами. Головою Ради Європейського Союзу є міністр закордонних справ країни-голови; він головує на засіданнях Ради з загальних та питань. Інші конфігурації Ради очолюють профільні міністри уряду країни-голови (наприклад, Раду з сільського господарства — міністр сільського господарства тощо). На засіданнях Європейської Ради головує прем'єр-міністр країни-голови. Система шестимісячної ротації вже давно викликала нарікання, зокрема, через свою короткотерміновість.

Після того ж, як останнє розширення збільшило кількість країн ЄС до 25, реформа інституту головування Ради стала нагальною. Європейська конституція передбачає постійну посаду голови Європейської Ради і посаду міністра закордонних справ Союзу, який очолюватиме Раду з закордонних

справ. Головування в інших конфігураціях Ради здійснюватиме команда з трьох держав-членів. З 1 липня 2014 року до 1 січня 2015 року головою є Італія.

Над підготуванням рішень Ради працюють близько 250 робочих груп і комітетів; вони виконують технічну роботу і передають документи в Комітет постійних представників, який здійснює політичну підготовку рішень. Організаційну роботу виконує генеральний секретаріат на чолі з генеральним секретарем Ради.

Рішення в Раді ухвалюються голосуванням міністрів країн-членів. У більшості випадків рішення приймаються кваліфікованою більшістю, проте в деяких випадках необхідна однотайність. Залежно від питання, що розглядається, застосовується один з трьох видів голосування: проста більшість (для процедурних питань); кваліфікована більшість (коли кожна країна має визначену «вагу» голосу) — застосовується за розгляду питань внутрішнього ринку, економічних справ і торгівлі; однотайне рішення — застосовується, зокрема, за розгляду питань про вступ нових членів, оподаткування, проблем СЗБП і правосуддя та внутрішніх справ. Рада і Парламент мають однакові законодавчі та бюджетні повноваження, тобто дві установи повинні схвалити закон. У деяких обмежених областях Рада може ініціювати новий закон сама.

Основною метою Ради є діяльність в якості одної з двох палат законодавчого органу ЄС, іншої частиною є Європейський парламент. Однак рада має законодавчу ініціативу тільки в окремих випадках. Спільно з парламентом вона розділяє бюджетну владу Європейського Союзу, а також має більший контроль, ніж парламент, над міжурядовими областями ЄС, таких як зовнішня політика і макроекономічна координація. Нарешті, до набрання чинності Лісабонського договору, Рада формально була виконавчою гілкою влади ЄС.

Отже, зупинимось на питанні законодавчого процесу в Європейському Союзі. Законодавча влада ЄС розділена між Радою і парламентом. Оскільки відносини та повноваження цих двох установ розвивалися, різні законодавчі процедури були створені для прийняття законів. Переважна більшість законів приймаються звичайною законодавчою процедурою, це означає, що для того, щоб закон був прийнятий, його повинні схвалити і парламент і Рада.

Згідно з цією процедурою, комісія подає пропозицію парламенту та Раді. Після першого читання парламент може запропонувати поправки. Якщо Рада прийме ці поправки, то закон буде схвалено. Якщо цього не відбудеться, то вона приймає «спільну позицію», і направляє нову версія до парламенту. Під час свого другого читання, парламент може або прийняти текст, або ж запропонувати додаткові поправки до пропозиції Ради. Якщо Рада як і раніше не схвалює позицію парламенту, то законопроект беруть до «погоджувального комітету», що складається з однакової кількості членів Ради і Європарламенту. Якщо комітету вдається прийняти спільний текст, то він бути схваленим у третьому читанні і парламентом і Радою, в іншому випадку законопроект буде відхилений.

В деяких випадках: в питаннях правосуддя і внутрішніх справ, бюджету і податків та деяких аспектах інших областей політики: наприклад, фінансового аспекту екологічної політики, Рада або парламент можуть приймати рішення самостійно.

Рада голосує трьома різними способами: одностайність, проста більшість або ж кваліфікована більшість. У більшості випадків, Рада голосує кваліфікованою більшістю, що означає те, що повинна бути більшість голосів (255 з 345) і більшість держав-членів (дві третини). Одностайність використовується тоді, коли розглядаються питання зовнішньої політики, і в ряді випадків, пов'язаних зі співпрацею поліції і суду.

Організація роботи Ради Європейського Союзу відбувається наступним чином. З юридичної точки зору Рада є єдиним цілим, але на практиці вона

розділена на десять різних конфігурацій (складів). У статті 16 (6) Договору про Європейський Союз сказано: «Рада повинна збиратися різними складами, список яких повинен бути затверджений відповідно до статті 236 Договору про функціонування Європейського Союзу. Рада з загальних питань узгоджує роботу всіх конфігурацій. Разом з президентами Європейської Ради і Єврокомісії вона повинна підбивати підсумки засідань Європейської Ради».

Рада міністрів закордонних справ повинна розробити зовнішні дії Союзу на основі стратегічних орієнтирів, встановлених Європейською радою і забезпечити те, щоб дії Союзу були послідовним.

Кожен склад ради має свою власну галузь на кшталт сільського господарства і риболовлі. У цьому формуванні Рада складається з міністрів від кожної держави, які відповідають за цю область — міністерства сільського господарства і риболовлі. Головою цього складу стає міністр з країни, що головує (див. розділ вище). Аналогічно Рада міністрів економічних і фінансових справ складається з національних міністрів фінансів, а головою є міністр економіки країни, що головує на даний момент.

В даний час існує десять конфігурацій:

Рада з загальних питань координує роботу Ради, організовує засідання Європейської Ради і вирішує питання, що виникають у різних формацій Ради.

Рада міністрів закордонних справ — єдина конфігурація, яка очолюється Верховним представником, а не міністром закордонних справ країни, що головує. Вона керує спільною зовнішньою та безпековою політикою, спільною політикою безпеки і оборони, торгівлею та розвитком співробітництва.

Рада з економічних і фінансових питань складається з міністрів фінансів і міністрів економіки держав-членів. Працює над бюджетними питаннями і питаннями, пов'язаними з діяльністю єврозони.

Рада юстиції та внутрішніх справ об'єднує міністрів юстиції і міністрів внутрішніх справ держав-членів. Обговорюється цивільний захист.

Рада з питань зайнятості, соціальної політики, охорони здоров'я і захисту прав споживачів Складається з міністрів з питань зайнятості, соціального захисту, захисту прав споживачів, захисту здоров'я і рівних можливостей.

Рада з питань конкурентоспроможності створена в червні 2002 року шляхом злиття трьох попередніх конфігурацій: внутрішнього ринку, промисловості та наукових досліджень. В залежності від питань, включених до порядку денного, ця формація складається з міністрів, відповідальних за такі області, як європейські справи, промисловість, туризм та наукові дослідження. З набуттям чинності Лісабонського договору, космічна політика була віддана Раді з питань конкурентоспроможності.

Рада з питань транспорту, телекомунікацій та енергетики створена в червні 2002 року шляхом злиття трьох політик в рамках однієї конфігурації, склад формації залежить від порядку денного. Це утворення зустрічається приблизно раз на два місяці.

Рада з питань сільського господарства та риболовлі є однією з найстаріших формацій, що один раз на місяць об'єднує міністрів сільського господарства і рибальства та комісіонерів, відповідальних за сільське господарство, рибальство, безпеку харчових продуктів, ветеринарні питання та питання охорони здоров'я.

Екологічна рада складається з міністрів навколишнього середовища, які зустрічаються приблизно чотири рази в рік.

Рада з питань освіти, молоді, культури та спорту складається з міністрів освіти, культури, молоді, спорту та зв'язку, які зустрічаються приблизно три або чотири рази на рік. Включає в себе аудіовізуальні питання.

Унікальною інституцією Європейського Союзу, що не має аналогів у національних системах управління є Європейська комісія.

Європейську комісію часто представляють як виконавчий орган ЄС, хоч насправді вона має обмежені повноваження та можливості втілювати політику ЄС. Точніше роль комісії відбиває неформальна назва «двигун європейської інтеграції». І не лише тому, що в рамках повноважень першого стовпа вона має майже виняткове право на законодавчу ініціативу, але також і через її історію, склад, культуру й радше європейський, ніж національний світогляд. Крім того, комісія наглядає за тим, щоб не порушувались угоди, і традиційно захищає інтереси малих держав-членів.

Відповідно до записаного в угодах комісія має: розробляти й пропонувати законодавчі акти; керувати запровадженням політики Співтовариства; розпоряджатися бюджетом; підтримувати зовнішні відносини; наглядати за дотриманням законів Співтовариства; вказувати шляхи та перспективи розвитку.

Комісія складається з двадцяти восьми незалежних членів (по одному від кожної країни-члена), разом з Президентом і п'ятьма віце-президентами. Комісію призначають на п'ятирічний термін за згодою країн-членів, рішення про її призначення ухвалює Європейський Парламент. Комісії допомагає в роботі адміністрація, до якої входять генеральні директорати та генеральний секретаріат. Президент Єврокомісії як її вища посадова особа бере участь у самітах Великої вісімки.

Взагалі на цій посаді з 1 січня 1958 р. перебувало 13 осіб – представників Німеччини, Франції, Італії, Нідерландів, Великої Британії, Іспанії, Португалії, Люксембургу. Варто зазначити, що кожний з Президентів Єврокомісії зробив свій внесок у розбудову Євросоюзу. Особливої уваги заслуговують перший Президент німець Вальтер Хальштайн (обіймав посаду з 1.01.1958 р. по 30.06.1967 р.) і португалець Жозе Мануель Баррозу (22.11.2004 – 31.10.2014), який керував розробкою і підписанням

Лісабонської угоди. З 1 листопада 2014 року Президентом Європейської комісії став люксембуржець Жан-Клод Юнкер.

Лісабонським договором було введено нову посаду в Європейському Союзі — Верховного представника ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки, що призначається кваліфікованою більшістю від складу Європейської Ради за погодженням з Президентом Європейської Комісії та Європейським парламентом. Тоді ж, у 2009 році, на цю посаду була призначена баронеса Кетрін Ештон з Великобританії. Будучи одночасно віце-президентом Європейської Комісії, вона забезпечує узгодженість і координацію зовнішньої діяльності Європейського Союзу. 30 серпня 2014 року Верховним представником Європейського союзу із питань закордонних справ призначена Федеріка Могеріні, яка вступила на посаду 1 листопада.

Відповідно до статей 18 і 27 Договору про Європейський Союз, Верховний представник ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки: проводить спільну зовнішню політику Євросоюзу і політику безпеки; вносить пропозиції щодо її розвитку; головує в Раді закордонних справ; є одним з віце-президентів Комісії; забезпечує узгодженість Союзу з питань зовнішнього впливу; несе відповідальність в рамках покладених на нього в області зовнішніх зв'язків і координації інших аспектів зовнішньої діяльності Союзу повноважень; представляє Союз з питань, що належать до спільної зовнішньої політики і політики безпеки; веде політичний діалог з третіми особами та країнами від імені Союзу та висловлює позицію Союзу в міжнародних організаціях та на міжнародних конференціях.

Наступним інститутом ЄС є омбудсмен Європейського Союзу. Це посадова особа, уповноважена приймати та розглядати скарги від громадян і резидентів ЄС на адміністративні порушення в інституціях та установах об'єднання.

Посаду Європейського омбудсмена було запроваджено Маастрихтським договором у 1993 році. «Статутом Європейського омбудсмена» є Рішення Європарламенту від 9 березня 1994 «Про правила та загальні умови регулювання виконання обов'язків омбудсмена».

Першим посаду Європейського омбудсмена обійняв Якоб Седерман у 1995 році і, на той час, в його офісі був лише один працівник - секретар. У 2003 році Седермана змінив Нікіфорос Діамандурос, він залишався на цій посаді майже 10 років. Склавши свої повноваження омбудсмена в Ірландії, з 1 жовтня 2013 офіс Європейського омбудсмена очолила Емілі О'Рейлі. Вона ж стала першою жінкою на цій посаді.

Офіс Європейського омбудсмена розміщується у Страсбурзі (Франція). Наразі в ньому працює майже 90 співробітників, більшість з яких є юристами та володіє декількома мовами - задля забезпечення ефективного розгляду звернень усіма 24 офіційними мовами ЄС.

Омбудсмен призначається після кожних виборів до Європейського парламенту - новообраним парламентомі на строк дії його повноважень (п'ять років), при цьому Європейський омбудсмен має право на повторне обрання. Кандидат повинен бути громадянином ЄС й відповідати вимогам, що висуваються до кандидатів на обіймання найвищих посад у судових органах його країни, або ж мати загальновизнану компетентність та досвід для виконання обов'язків омбудсмена.

Європейський омбудсмен, перебуваючи на своїй посаді, не може вести будь-яку іншу діяльність - за винагороду чи без неї. На вимогу Європейського парламенту, у разі, коли омбудсмен більше не відповідає вимогам, необхідним для виконання своїх обов'язків, або вчинив неправомірні дії, за рішенням Суду ЄС, він може бути звільнений з посади.

Європейський омбудсмен уповноважений приймати скарги на незадовільну діяльність всіх інституцій та установ Спільноти, за

виключенням Суду ЄС та Суду загальної юрисдикції. Заяву, самостійно або через члена Європарламенту, може подати будь-яка фізична особа - громадянин або резидент Європейського Союзу, а також юридична особа, що має реєстрацію у країнах ЄС. Вона може бути написана однією з 24 офіційних мов ЄС і подаватися як безпосередньо до офісу омбудсмена, так і надсилатися: листом, факсом або через спеціальну форму на сайті. Крім того, за бажанням скаржника, заява залишається конфіденційною.

У відповідь омбудсмен проводить розслідування: на підставі скарги або за власною ініціативою здійснює відповідні запити. При цьому інституції ЄС зобов'язані надавати йому будь-яку інформацію і доступ до відповідних документів. Виявивши факти порушень, омбудсмен сповіщає установу, про яку йдеться, і надсилає їй свої рекомендації. Установа-адресат має три місяці на те, щоб дати докладну відповідь; після чого омбудсмен направляє остаточний звіт Європейському Парламентові та відповідній установі. Крім того, він сповіщає скаржника про результати свого розслідування. Акти омбудсмена мають рекомендаційний характер, але загальний рівень виконання цих рекомендацій є досить високим і у 2012 році, зокрема, склав 82%. Більшість скарг розглядаються протягом року, але перша відповідь надається заявнику якнайшвидше. Про результати своєї діяльності омбудсмен щорічно звітує у парламенті.

Згідно статистики найбільше нарікань мешканці ЄС мають на діяльність Європейської комісії, найменше - на Європейський інвестиційний банк: 52,7% і 1,5% відповідно від усіх звернень у 2012 році. При цьому основними предметами скарг є дотримання законодавства, ненадання або невчасне надання інформації та документів, дискримінація, конфлікти інтересів. З 2011 року лідером за кількістю поданих звернень є Іспанія, за нею — Німеччина, Польща та Бельгія, а у співвідношенні до кількості населення найактивніші — Люксембург і Кіпр. У порівнянні з іншими

періодами, 2012 року Європейським омбудсменом за отриманими зверненнями було відкрито рекордну кількість розслідувань - 740.

Наведемо деякі приклади справ.

У 2007 році два високопосадовці Єврокомісії прийняли VIP-квитки на матч Кубка світу з регбі від відомого виробника спортивних товарів. Федерація «Друзі Землі Європи», вбачаючи у таких діях конфлікт інтересів, зробила відповідне звернення до Європейського омбудсмена. У відповідь на розслідування й отримані рекомендації від омбудсмена, Європейська комісія визнала, що з її боку було помилкою надавати дозвіл на прийняття квитків чиновниками, а також погодилася змінити внутрішні правила для персоналу щодо отримання знаків уваги.

Дві фармацевтичні компанії у 2009 році звернулися до омбудсмена зі скаргою на Європейську агенцію лікарських засобів, звинувачуючи її в дискримінації: агенція зобов'язала провести дослідження щодо використання їх препарату (кандесартан) для лікування серцевої недостатності у дітей, але при цьому два аналогічні препарати інших виробників (лозартан і валсартан) від необхідності виконання такого аналізу звільнила. За результатами розслідування, що остаточно було закрито у липні 2013 року, омбудсмен дійшов висновку, що агенція вчинила правильно і діяла згідно чинного законодавства, але не змогла забезпечити адекватну прозорість процесу прийняття рішення та не обґрунтувала належним чином його причини скажникам. Європейська агенція лікарських засобів погодилася із зауваженнями та взяла до опрацювання розроблені омбудсменом рекомендації, які покликані зробити її діяльність більш прозорою, особливо у питаннях захисту здоров'я дітей.

2012 року до офісу Європейського омбудсмена надійшла скарга про те, що Рада Європейського Союзу не розголошує зміст розробленого проекту документу з переліком спільних кроків щодо встановлення безвізового режиму між ЄС та Росією. Разом з тим, аналогічні документи, що

стосувалися Молдови й України, були розміщені у вільному доступі на сайті Ради. Після того, як омбудсмен надіслав відповідний запит, Рада Європейського Союзу цей документ опублікувала.

Офіційною інституцією ЄС, яка охоплює всю судову владу Європейського Союзу є Суд Європейського Союзу (Європейський суд, Суд справедливості). Він був заснований відповідно до Угоди про Європейське співтовариство вугілля та сталі у 1952 році як Суд Європейського співтовариства з вугілля та сталі. З набранням чинності Римськими договорами в 1958 році Суд став спільним інститутом для трьох Співтовариств (ЄСВС, ЄЕС, Євроатом). З набранням чинності Лісабонської угоди у 2009 році назву Суду було змінено на теперішню.

Відповідно до статті 19 Договору про Європейський Союз «Суд справедливості Європейського союзу повинен включати Суд справедливості, загальний суд та спеціалізовані суди».

Таким чином, термін «Суд справедливості Європейського Союзу» позначає всю судову систему ЄС в сукупності і включає:

Європейський Суд справедливості - найвища ланка судової системи Європейського Союзу;

Загальний Суд (раніше Суд першої інстанції створений у 1989 році та перейменований Лісабонським договором на Трибунал);

Трибунал у справах публічної служби (створений у 2004 році).

Роль Суду полягає у забезпеченні дотримання права ЄС «у тлумаченні та застосуванні» державами-членами. Для цього Суд виконує такі функції: перевіряє законність актів інститутів Європейського союзу; забезпечує виконання зобов'язань державами-членами за договорами ЄС; інтерпретує право Європейського Союзу на прохання національних судів і трибуналів.

До складу суду входить по одному судді від кожної країни ЄС. Таким чином, у Суді представлені національні юридичні системи всіх країн ЄС.

Однак з метою підвищення ефективності своєї роботи Суд рідко засідає в повному складі. У Суді також працюють 8 генеральних адвокатів, які виносять вмотивовану точку зору у справах, які розглядаються в Суді. Роблять вони це публічно і неупереджено. Призначаються спільним рішенням урядів-членів ЄС кожні 3 роки по половині складу. Відповідно для генеральних адвокатів - 4 особи; суддів - 13 і 14. Незаангажованість суддів та генеральних адвокатів не підлягає жодному сумніву. Вони мають кваліфікацію та компетенцію, необхідну для призначення на найвищі юридичні посади у власних країнах. Вони призначаються до Суду ЄС за спільною згодою урядів країн ЄС на шестирічний термін з правом повторного призначення. Звичайно засідання проходять у форматі «Великої палати» з 13 суддів або у форматі палати (колегій) з 5 або 3 суддів.

Робота суду організована наступним чином. Справи подаються на реєстрацію, і за кожною справою закріплюються конкретний суддя та генеральний адвокат. Далі процедура проходить дві стадії: спочатку - письмову, потім - усну. На першій стадії всі причетні сторони подають письмові заяви, і закріплений за справою суддя складає звіт, у якому узагальнює ці заяви й викладає юридичні обставини справи. Потім настає друга стадія - публічні слухання. В залежності від важливості та складності справи такі слухання проходять перед колегією у складі з трьох, п'яти або тринадцяти суддів або за присутності всього Суду. На слуханнях адвокати сторін представляють справу суддям і генеральному адвокату, які можуть вимагати роз'яснень. Генеральний адвокат виносить своє рішення, після чого судді радяться й повідомляють остаточне рішення. Вони не обов'язково погоджуються з думкою генерального адвоката. Рішення Суду приймаються більшістю голосів і оголошуються на публічних слуханнях. Інші точки зору, що суперечать загальному рішенням Суду, не оприлюднюються. Кожне рішення публікується в день його виголошення.

Суд розглядає п'ять найбільш типових справ: клопотання про попереднє рішення; позови у зв'язку з невиконанням зобов'язань; позови про визнання рішень недійсними; позови про бездіяльність; позови про збитки.

1. Попереднє рішення. Суди у всіх країнах ЄС несуть відповідальність за належне впровадження законодавства ЄС на території своєї країни. Але існує ризик того, що в різних країнах суди по-різному можуть тлумачити закони ЄС. З метою запобігання цьому існує процедура «попереднього рішення». Це означає, що якщо національний суд має якісь сумніви щодо тлумачення чи юридичної сили закону ЄС, він може, а іноді і повинен, звернутися за порадою до Європейського Суду. Така порада надається у формі «попереднього рішення».

2. Позови у зв'язку з невиконанням зобов'язань. Комісія може ініціювати такий позов, якщо в неї є підстави вважати, що держава - член ЄС не виконує свої зобов'язання відповідно до законодавства ЄС. Такий позов може бути ініційований і іншою державою-членом ЄС. У будь-якому разі Суд вивчає цю ситуацію і виносить своє рішення. Якщо виявиться, що країна ЄС, яку звинувачують у порушенні, справді припустилася помилки, вона відразу ж повинна виправити ситуацію. В разі, якщо Суд виявить невиконання свого рішення країною-членом ЄС він може накласти на країну штрафні санкції.

3. Позови про визнання рішень недійсними. Якщо якась країна ЄС, Рада, Комісія або, за певних умов, Парламент вважають, що конкретний правовий акт ЄС не є правомірним, вони можуть звернутися до Суду з проханням його скасувати. Позови про скасування можуть також ініціювати фізичні особи, які звертаються до Суду з проханням скасувати певний закон, оскільки він безпосередньо та негативно впливає на них. Якщо Суд вважає, що закон про який йдеться, був прийнятий з порушенням відповідної процедури, або якщо він невірно базується на установчих договорах, він може оголосити його недійсним та таким, що не має юридичної сили.

4. Позови про бездіяльність. Установчі договори вимагають, щоб Європейський Парламент, Рада ЄС та Комісія виносили певні рішення за певних обставин. Якщо вони цього не роблять, держави, інші інституції ЄС та, в окремих випадках, фізичні особи і компанії можуть подати скаргу до Суду, щоб це порушення було офіційно зареєстроване.

5. Позови про збитки. Громадяни або компанії, які зазнали збитків в результаті дій або бездіяльності Співтовариства або його співробітників, можуть подати позов до Суду першої інстанції про одержання компенсації.

Європейський центральний банк - головний елемент Європейської системи центральних банків, який як юридична особа виконує основні функції, радить національним державам та наддержавним органам щодо господарчої оцінки ухвали законів та інших правових норм Європейського Союзу, а також висловлює свою думку щодо грошової, цінової політики відповідним органам. Діяльність ЄЦБ ґрунтується на засаді незалежних від національних держав та наддержавних органів ухвал, що передбачає передусім брак примусу в покриванні їхніх внутрішніх і зовнішніх боргів.

Найвищий орган ЄЦБ - Управлінська рада, до якої входять члени правління ЄЦБ та керівники центральних банків країн-учасниць. Ухвали потребують простої більшості голосів, кожний член управлінської ради має лише один голос. Правління ЄЦБ очолює президент, якому підпорядковується віце-президент та чотири заступники. Їхні призначення узгоджують з головами держав та урядів країн-учасниць. Ухвали правління також потребують простої більшості голосів. Головне завдання правління ЄЦБ - справджування вказівок та ухвал Управлінської ради, що передбачає залучення до їхнього виконання центральних банків країн ЄС. Розпочав роботу з 1 червня 1998 року. Центральна контора - у Франкфурті-на-Майні (Німеччина). Чинний голова - Маріо Драгі.

Інституцією, яка перевіряє законність і правильність прибутків і видатків Європейського Союзу згідно з бюджетом, а також оцінює

управління фінансами, є Європейський суд аудиторів (Рахункова палата). Суд включає по одному представнику від кожної держави-члена, 28 станом на початок 2014. Представники призначаються на шість років Радою ЄС, за згодою з Європейським Парламентом. Зі свого складу члени обирають на 3 роки Голову, з правом повторно переобрання. З огляду на суттєве зростання кількості членів СА після розширення Євросоюзу, для підготовки певних звітів і позицій Суд, згідно з Ніццьким договором, отримав право створювати «палати» з кількох членів. Робота СА здійснюється в 5 постійних контрольних палатах (камерах).

Всі інституції ЄС, і будь-які установи, які оперують коштами від імені ЄС, а також державні ревізійні органи чи урядові відомства мусять надавати документи на запит Суду аудиторів. За потреби Суд аудиторів може вивчати документи: «на місці в інших інституціях... та державах-членах» або «в приміщенні будь-якого органу, що управляє коштами від імені Спільноти та будь-якої фізичної чи юридичної особи, яка отримувала гроші з бюджету» (стаття 248.3 Договору про заснування Європейської Спільноти). Результати своїх досліджень оприлюднює у вигляді звітів - регулярних річних та спеціальних тематичних. Крім того, за законом, перш ніж ухвалювати фінансові й антишахрайські законодавчі акти, Рада запитує думку Суду аудиторів.

Європейський Союз крім інституцій має установи, які керуються європейський публічним правом, відрізняються від інституцій і мають власний юридичний статус. Це агентства Європейського Союзу. Агентства створюються відповідно до актів вторинного законодавства для виконання специфічних технічних, наукових або адміністративних завдань. Перші агентства виникли у 1970-х роках, але більшість із них почали роботу в 1994 або 1995 роках після того, як Європейська Рада в Брюсселі нарешті вирішила (внаслідок тривалих суперечок), в яких країнах розмістять штаб-квартири семи з них. Нині сімнадцять організацій відповідають визначенню агентств

Європейського Союзу, хоча називають їх по-різному: центр, бюро, фундація тощо. Залежно від повноважень і партнерів або клієнтів усі агентства за видом діяльності можна поділити на наступні групи:

Перша - Агенства, що сприяють функціонуванню внутрішнього ринку – Бюро гармонізації внутрішнього ринку - (Аліканте, Іспанія); Бюро Спільноти з прав на різновиди рослин - (Анже, Франція); Європейське агентство з оцінювання лікарських препаратів - (Лондон, Велика Британія); Європейське агентство з безпеки харчових продуктів - (тимчасово Брюссель, Бельгія); Європейське агентство з морської безпеки - (Лісабон, Португалія); Європейське агентство з авіаційної безпеки - (Кельн, Німеччина); Європейське агентство з мережевої та інформаційної безпеки - (Іракліон, острів Крит, Греція); Європейський центр з профілактики та контролю хвороб - (Стокгольм, Швеція); Європейське залізничне агентство - (Лілль, Франція).

Друга – Моніторингові центри - Європейське агентство з охорони довкілля - (Копенгаген, Данія); Європейський моніторинговий центр з наркотиків та наркотичної залежності - (Лісабон, Португалія); Європейський моніторинговий центр з расизму та ксенофобії - (Відень, Австрія); Союзне агентство по контролю рибальства - (Брюссель, Бельгія); Союзне управління охорони рідкісних рослин - (Анжер, Франція); Європейське хімічне агентство - (Хельсінкі, Фінляндія); Агентство Європейського Союзу з фундаментальних прав людини - (Відень, Австрія); Орган спостереження за Європейською супутниковою системою глобального позиціонування - (Брюссель, Бельгія).

Третя – Агенства, що підтримують соціальний діалог на європейському рівні – Європейський центр розвитку професійної освіти - (Салоніки, Греція); Європейська фундація з поліпшення умов життя та праці - (Дублін, Ірландія); Європейське агентство з безпеки й охорони здоров'я на роботі - (Більбао, Іспанія).

Четверта – Агенства, реалізують у своїх галузях програми і завдання від імені Європейського Союзу – Європейська освітня фундація - (Турин, Італія); Центр перекладів для органів ЄС - (Люксембург); Європейське агентство з відбудови - (Салоніки, Греція).

П'ята – Агенства спільної зовнішньої політики з питань безпеки – Європейське оборонне агентство - (Брюссель, Бельгія); Інститут Європейського Союзу досліджень безпеки - (Париж, Франція); Супутниковий центр Європейського Союзу - (Мадрид, Іспанія); Європейське агентство координації оперативної співпраці по охороні зовнішніх кордонів країн Європейського Союзу - (Варшава, Польща).

Шосте – Агенства співпраці правоохоронних органів та юстиції – Європейський поліцейський коледж - (Гемпшир, Велика Британія); Європейське поліцейське управління (Європол) - (Гаага, Нідерланди); Європейський підрозділ співпраці у галузі юстиції (Євроюст) - (Гаага, Нідерланди).

Отже, за допомогою базових інституцій в Європейському Союзі формуються напрямки політики ЄС у вигляді законодавчих актів та інших рішень, здійснюється їх реалізація на практиці та контролюється процес виконання прийнятих рішень згідно з базовими договорами та інтересами ЄС.

РОЗДІЛ 4

ПРАВОВА СИСТЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Правова система Європейського Союзу створювалась і розвивалась протягом майже 50 років та містить 14 тисяч різних видів правових актів, прийнятих в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки та Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ, і майже 9 тисяч рішень Суду ЄС. Її ще називають «доробок спільноти». За змістом це сукупність прав і зобов'язань, обов'язкових до виконання в усіх країнах – членах ЄС. Цей доробок постійно змінюється й узагальнюється. Він охоплює зміст, принципи та політичні цілі угод; закони, ухвалені на виконання угод, та рішення Суду ЄС; декларації та резолюції Союзу; заходи в галузі спільної зовнішньої та безпекової політики; заходи у сфері правосуддя та внутрішніх справ; міжнародні угоди, укладені Спільнотою, а також державами-членами між собою у сфері діяльності Союзу.

Отже, доробок Спільноти розуміє не лише закони Спільноти у вузькому розумінні, але й усі акти, прийняті в рамках другого і третього «стовпів» Європейського Союзу, і визначені в договорах спільні цілі.

Перш ніж вступити до Європейського Союзу, країни-заявники повинні прийняти доробок Спільноти. Винятки можливі лише за особливих обставин, і їхня сфера обмежена. Союз сповнений рішучості зберігати доробок Спільноти у його цілісності та розвивати його далі.

Право ЄС звернене передусім до держав-членів ЄС. Вони повинні неухильно дотримуватися правових настанов директив, регламентів, рішень та інших актів ЄС, оскільки в момент вступу до цього об'єднання добровільно віддали йому частину свого суверенітету.

Одночасно чимало держав Європи, які на сьогодні не є членами ЄС, висловили своє бажання в майбутньому вступити до цього Союзу. А однією з основних умов прийняття до ЄС нових членів є адаптація їх внутрішнього законодавства до права ЄС. При цьому під адаптацією розуміють систему односторонніх заходів, що вживаються державами, які мають намір вступити до ЄС, з метою приведення своїх законодавчих систем у відповідність з обов'язковим мінімумом законодавства ЄС. Такий обов'язковий мінімум отримав назву *acquis communautaire*, що у перекладі з французької означає доробок співдружності. Цей доробок співдружності було напрацьовано в середині 90-х років для 10 держав Центральної та Східної Європи, а також Кіпру, з якими ЄС на той час встановив відносини асоційованого членства.

З країнами, які мають Європейські Угоди, відбувається так звана процедура скрінінга законодавства, коли весь обсяг законодавства країн-кандидатів, який відноситься до компетенції ЄС, послідовно перевіряється на відповідність законодавству ЄС, на що виділяється відповідна експертна та фінансова підтримка. Таким чином за п'ять - сім років законодавство країни-кандидата повністю приводиться у відповідність до законодавства ЄС, що зробило можливим їх інтеграцію у внутрішній ринок, та, насамкінець, вступ до ЄС.

Джерелами спільного доробку є:

1. Первинне законодавство:

Договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 року (з 1993 року - Договір про заснування Європейського співтовариства), Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії 1957 року (далі - установчі договори) з наступними змінами, внесеними Маастрихтським договором (Договір про утворення Європейського Союзу 1992 року), Амстердамським договором 1997 року та Ніццьким договором 2001 року, а також актами про приєднання; Договір про Європейський Союз 1992 року, із змінами, внесеними

Амстердамським договором 1997 року та Ніщцьким договором 2001 року, а також договорами про приєднання; Договір про злиття 1965 року; акти про приєднання нових держав-членів.

2. Вторинне законодавство: директива; регламент; рішення; рекомендація або висновок; джерело права у формі міжнародної угоди; загальний принцип права Європейського співтовариства; рішення Європейського суду; спільна стратегія у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, як це визначено статтею 13 Договору про Європейський Союз; спільні дії в рамках спільної зовнішньої політики та політики безпеки; спільна позиція у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки; рамкове рішення щодо гармонізації законодавства в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (стаття 34 Договору про Європейський Союз); спільна позиція в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (стаття 34 Договору про Європейський Союз); рішення в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (стаття 34 Договору про Європейський Союз); загальне положення або принцип у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

3. Офіційні видання Європейського Союзу: Офіційний вісник Європейських співтовариств; Вісник Європейського Суду.

На теперішній час *acquis communautaire* наступні структурні одиниці (глави), які містять правові норми щодо регулювання відносин в різних сферах. Зокрема: глава 1. Вільний рух товарів; глава 2. Вільний рух робочої сили; глава 3. Вільний рух надання послуг; глава 4. Вільний рух капіталів; глава 5. Державні закупівлі; глава 6. Законодавство про компанії; глава 7. Законодавство щодо інтелектуальної власності; глава 8. Політика щодо

конкуренції; глава 9. Фінансові послуги; глава 10. Інформаційне суспільство та медіа; глава 11. Сільське господарство і сільський розвиток; глава 12. Безпека їжі, ветеринарна та фітосанітарна політика; глава 13. Рибальство; глава 14. Транспортна політика; глава 15. Енергетика; глава 16. Оподаткування; глава 17. Економіка та монетарна політика; глава 18. Статистика; глава 19. Соціальна політика та зайнятість; глава 20. Підприємн та індустріальна політика; глава 21. Транс'європейські мережі; глава 22. Регіональна політика та координація структурних інструментів; глава 23. Судове провадження та основні права; глава 24. Юстиція, свобода та безпека; глава 25. Наука та дослідження; глава 26. Освіта та культура; глава 27. Зовнішнє середовище; глава 28. Захист прав споживачів та охорона здоров'я; глава 29. Митний союз; глава 30. Зовнішні стосунки; глава 31. Іноземна політика, політика захисту та оборони; глава 32. Фінансовий контроль; глава 33. Фінансова та бюджетна політика; глава 34. Інституції
глава 35. Інші проблеми.

Дамо докладну характеристику найбільш вагомих законодавчих актів ЄС.

Закон про конкуренцію Європейської спільноти - закон, що діє на території ЄС. Має певну схожість з законодавством про вільну конкуренцію, який діє на території США. Закон регулює 4 основних напрями:

Картелі, синдикати та інші бізнес-об'єднання, що впливають на економіку ЄС (або, з 1994 року, Європейську економічну зону);

Монополії, та механізм боротьби зі зловживаннями монополістів. Законодавство ЄС вважає монополістом учасника ринку, якому належить не менше 38% ринку. В порівнянні, у США ця частка становить 60%;

Злиття, поглинання та спільні підприємства за участю держав, які контролюють певну кількість обороту в ЄС/ЄЕЗ.

Державна допомога, контроль прямої та непрямой допомоги, наданої державою-членом ЄС компанії.

Останій пункт є унікальним для європейського законодавства. Оскільки ЄС складається з незалежних держав, політика у сфері конкуренції та створення єдиного європейського ринку була неефективною, поскільки держави-члени мали можливість самостійно здійснювати фінансову допомогу підприємствам. Основним виконавчим органом влади, на які покладені функції з виконання закону про конкуренцію Європейської спільноти є Європейська комісія та його структурний підрозділ - Генеральний директорат з конкуренції, хоча державна допомога в деяких секторах, таких як транспорт, регулюється іншими Генеральними директоратами.

Закон про авторське право Європейського Союзу.

Авторське право в Європейському союзі виникло у спробі узгодження різних законів про авторське право Європейського Союзу держав-членів. Воно складається з ряду директив, які держави-члени зобов'язані ратифікувати і виконувати рішення Суду Європейського Союзу, тобто Європейського суду юстиції та Генерального суду.

Спроби узгодження авторського права в Європі можна датувати підписом Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 9 вересня 1886: всі члени Європейського Союзу, які підписали Бернську конвенцію, і дотримання своїх диспозицій тепер є обов'язковою частиною перед приєднанням. Першим важливим кроком, зробленим у Європейському економічному співтоваристві в авторському праві стало рішення застосувати загальний стандарт для захисту в авторському праві в авторському праві в авторському праві програм для комп'ютерів, прийнятим у Директиві комп'ютерних програм в 1991 році. Загальний термін захисту в авторському праві 70 років з дня смерті автора був визначений у 1993 році як Директива (тип законодавчого акту ЄС). На відміну від постанови чи рішення, інструментів прямої дії, директива запроваджується через національне законодавство. Вона зобов'язує державу-члена у певний термін вжити

заходів, спрямованих на досягнення визначених у ній цілей. Директиви - підпорядкований документ, вони повинні відображувати положення договорів, але вони так само, як і договори, мають верховенство над національним правом. Тож якщо якась країна не запровадила вчасно відповідну директиву до національного законодавства, вона однаково має силу закону в цій країні, і її порушення може бути оскаржено в Суді ЄС.

Низкою законодавчих актів регулюється внутрішній ринок ЄС, який є економічним простором ЄС без внутрішніх кордонів, на якому забезпечується вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталів між 28 державами-членами ЄС. Так, вільне пересування товарів в межах ЄС без внутрішніх митних зборів, а також ухвалення спільного митного тарифу щодо третіх країн. Вільне пересування осіб означає, що громадянин Євросоюзу може безперешкодно переміщатися між країнами союзу з метою проживання (у тому числі і щодо виходу на пенсію), роботи та навчання. Забезпечення цих можливостей включає спрощення формальностей при переїзді та взаємне визнання професійних кваліфікацій. Зокрема, у межах ЄС гарантується свобода пересування працівників, причому держави-члени ЄС в межах спільної програми заохочують обмін молодими робітниками. Вільне пересування послуг означає, що в ЄС забороняються обмеження свободи надання послуг громадянам однієї держави-члена ЄС на території чи громадянам іншої держави-члена ЄС. Свобода руху послуг і свобода установи дозволяє особам, які займаються самостійною економічною діяльністю, вільно переміщатися між країнами союзу і займатися цією діяльністю на постійній чи на тимчасовій основі. Незважаючи на те, що послуги представляють 70% ВВП і робочих місць у більшості держав-членів, законодавство відносно цієї свободи не настільки розвинене, як в області інших встановлюваних свобод. Цю прогалину було заповнено прийняттям директиви про послуги на внутрішньому ринку з метою зняття обмежень між країнами з надання послуг. Вільне пересування капіталів означає, що в ЄС

забороняються обмеження на пересування капіталів між державами-членами і між державами-членами і третіми країнами, а також обмеження на платежі між державами-членами і між державами-членами і третіми країнами. Свобода руху капіталу передбачає не тільки можливість безперешкодних платежів та переказів через кордони, але і покупку нерухомості, акцій компаній та інвестування між країнами. До прийняття рішення про формування економічного і валютного союзу розвиток положень про свободу капіталу йшло повільно. Після прийняття Маастрихтського договору Європейський суд почав прискорено формувати рішення відносно раніше знехтуваної свободи. Свобода пересування капіталу діє також і на відносини між країнами-учасниками ЄС та третіми країнами.

Реальну дію вище зазначених правил забезпечує **Договір про скасування паспортного митного контролю між країнами Європейського Союзу (Шенгенська угода)**. Спочатку він був підписаний 14 червня 1985 року у м. Шенген (Люксембург) п'ятма європейськими державами (Бельгією, Нідерландами, Люксембургом, Францією, Німеччиною). Ці країни погодилися поступово скасовувати контроль на спільних кордонах і запроваджувати свободу пересування для всіх громадян країн ЄС, які підписали цю угоду, інших держав-членів та громадян третіх країн. Ті ж п'ять країн підписали 19 червня 1990 р. Шенгенську конвенцію, у якій викладено заходи та гарантії щодо запровадження свободи пересування. Шенгенська конвенція доповнює відповідні внутрішні заходи і підлягає ратифікації в національних парламентах. Відтоді до числа країн, що підписали Конвенцію, приєдналися Італія (1990), Іспанія та Португалія (1991), Греція (1992), Австрія (1995), Швеція, Фінляндія і Данія (1996); Конвенцію підписали також Ісландія та Норвегія. Договір і Конвенція, разом з деклараціями та рішеннями, ухваленими Шенгенською виконавчою радою, утворюють сукупність документів, відомих під назвою «Шенгенський

доробок». 15 березня 2006 року було прийнято Шенгенський кодекс про кордони, що замінив Шенгенську конвенцію.

До Шенгенського простору входять 22 з 28 держав-членів ЄС (усі «старі» держави-члени ЄС, окрім Великої Британії та Ірландії, і всі «нові», крім Кіпру, Румунії, Болгарії та Хорватії), 3 країни Європейської економічної зони (Ліхтенштейн, Норвегія та Ісландія) та Швейцарія.

5 червня 2005 на референдумі в Швейцарії громадяни проголосували за входження країни до Шенгенської зони. 12 грудня 2008 року Швейцарія приєдналась до Шенгенської зони. 21 грудня 2007 року до Шенгенської зони приєдналися 9 нових держав-членів ЄС, що пристали в Союз 2004 року (окрім Кіпру, що приєднався до неї пізніше).

Станом на 2011 рік угода діяла в 26 країнах: Австрії, Бельгії, Данії, Фінляндії, Франції, Німеччині, Ісландії, Італії, Греції, Ліхтенштейні, Люксембурзі, Нідерландах, Норвегії, Португалії, Іспанії, Швеції, Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Словаччині, Словенії, Угорщині, Чехії, Швейцарії. Усі Шенгенські країни крім Ісландії, Ліхтенштейну, Норвегії та Швейцарії є членами ЄС.

Включено до Шенгенської зони всі не європейські території Португалії й Іспанії – Азорські острови й Мадейра та Сеута, Мелілья й Канарські острови. Дія Угоди не розповсюджується на такі території країн-членів: усі заморські території Франції; Аруба й Карибські острови Нідерландів; Гельголанд і Бюзінген Німеччини; Свалбард Норвегії; Північний Кіпр. Є також території країн-членів, що їх безпосередньо включено в Шенгенську зону, і що не мають повного паспортного контролю з нею. Це Гренландія та Фарерські острови, що належать Данії, також формально не входять до Шенгенської зони, фактично є інтегровані до неї. (Це було погоджено угодою асоціації з Данією про те, що люди, які подорожують між Фарерськими островами та Гренландією з одного боку і Шенгенськими державами-членами з іншого, не проходять міждержавного прикордонного контролю. Традиційне право вільного пересування громадян європейської

спільноти не застосовано до Гренландії й Фарерських островів). Лівіньюо (Італія) має митну таксу й митні чеки, а також вибірковий паспортний контроль.

18 червня 2007 року Україна уклала з Європейським Співтовариством угоду про спрощення оформлення віз, яка набула чинності з 1 січня 2008 року. 22 березня 2010 року Рада Європейського Союзу із закордонних справ почала розглядати можливість підписання «дорожньої карти» стосовно впровадження безвізового режиму з Україною. Щодо європейських сусідів України, то Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія приєдналися до Шенгенської зони 21 грудня 2007 року.

Найважливішим юридичним документом ЄС є **Хартія основних прав Європейського Союзу**, що закріплює деякі політичні, соціальні та економічні права громадян Європейського Союзу. Хартія Європейського союзу з прав людини є кінцевим результатом спеціальної процедури, яка не має прецедентів в історії Європейського союзу та складалась з нижченаведених етапів.

3-4 липня 1999 року в Кельні Європейська рада доручила розробку Хартії Конвенції, Конвенція провела своє установче зібрання в грудні 1999 року і прийняла проект 2 жовтня 2000 року. Європейська Рада 13-14 жовтня 2000 року одногolosно схвалила проект і направила його на розгляд до Європейського парламенту та Європейської комісії.

Європейський Парламент дав свою згоду 14 листопада, а комісія 6 грудня 2000 року. Голови Європейського парламенту, ради і комісії підписали і проголосили Хартію від імені своїх установ 7 грудня 2000 року в Ніцці. Таким чином, три вищезазначені установи Європейського Союзу (рада, комісія і парламент) постановили, що Хартія відповідає всім формальним вимогам (на даний момент), щоб представляти основні принципи прав людини союзу. Однак юридичної сили Хартія з цими рішеннями не набула.

Після набуття чинності Лісабонського договору в 2009 році Хартія має таку ж юридичну силу, як договори Європейського Союзу. Хартія у зазначеному договорі є новою редакцією документа, створеного у 2000 році, який урочисто оголосили три установи за день до підписання Лісабонського договору.

Згідно зі статтею 51, пунктом 1 Хартії, «положення Хартії адресуються інститутам та органам Європейського Союзу при дотриманні принципу субсидіарності, а також до країн-членів виключно у випадках застосування ними права Європейського Союзу. Відповідно вони дотримуються права, принципів і сприяють їх використанню відповідно до своєї компетенції». Крім того, за статтею 6 нової редакції Договору про Євросоюз та статтею 51 пунктом 2 Хартії, «ця Хартія не створює нових повноважень і не ставить нових завдань перед Співтовариством та Європейським Союзом, і не змінює їх повноваження та завдання, визначені в договорах». Наслідком цього є те, що ЄС не зможе прийняти законодавчі заходи для захисту права, викладені в Хартії, якщо цього не встановлено в Договорах ЄС. Окрім того, особа зможе у суді захистити права, прописані в Хартії, тільки якщо рівнозначні права наявні в національному законодавстві її країни походження. Саме цей останній пункт став предметом найбільших дискусій.

Хартія була не першою спробою поставити принцип прав людини в основі закону Європейського союзу. Всі держави-члени ЄС і країни-кандидати підписали Європейську конвенцію з прав людини, тому багато принципів з Конвенції, такі, як право на справедливий судовий розгляд, були прийняті в якості основи для європейської юриспруденції ще до їх офіційного повторення в Хартії. При тлумаченні прав людини, передбачених загальними принципами права ЄС, Європейський суд розглянув питання про права, закріплені у цих загальних принципах, застосовуваних державами-членами.

Під час підготовки Лісабонського договору 2007 р. дві держави-члени (Велика Британія та Польща) отримали для себе частковий виняток з дії соціальних положень Хартії. Зазначені держави-члени будуть підпорядковуватися цим положенням лише за умови, що аналогічні за характером правила вже передбачені в їх внутрішніх правових системах. Зокрема, в судах цих країн зацікавлені особи можуть посилатися на соціальні права з розділу IV Хартії, тільки якщо рівнозначні права наявні в національному законодавстві Великої Британії або Польщі.

Хартія складається з 54 статей, що поділені на сім розділів. Перші шість - фундаментальні цінності: гідність, свобода, рівність, солідарність, права громадян та правосуддя. Останній, сьомий розділ, регулює та тлумачить застосування документу.

Розділ I «Гідність» (стаття 1-5) закріплює права та гарантії, які забезпечують гідне існування людської особистості в суспільстві: право на життя, заборона тортур, рабства тощо. Стаття 3 «Право на особисту недоторканність» передбачає право кожної людини на фізичну недоторканність та недоторканність психіки. Зокрема, в галузі медицини та біології забезпечується право на добровільну та вільну згоду зацікавленої особи відповідно до встановленого законом порядку, заборона евгеністичної практики, передусім тієї, яка спрямована на селекцію людини, заборона використання людського тіла та його частин як таких як джерела прибутку, а також заборона репродуктивного клонування людських істот.

У розділі II «Свободи» (статті 6-19) зосереджено увагу на фундаментальних громадянських та політичних свободах, закріплених в Європейській конвенції з прав людини: право на свободу та особисту недоторканність, на повагу приватного та сімейного життя, на захист інформації особистого характеру, на укладення шлюбу та створення сім'ї, свободу думки, совісті та віросповідання, свободу мистецтва та науки тощо. Крім того, тут закріплюються певні соціальні права, такі як право на освіту,

свободу професійної та підприємницької діяльності, а також право на труд, право власності, право на притулок.

Розділ III «Рівність» (статті 20-26) містить норми, спрямовані на забезпечення третьої цінності, зазначеної в преамбулі. Ця цінність ЄС виражена через такі права та принципи, як рівність перед законом, недискримінація, культурне, релігійне та лінгвістичне різноманіття, рівність жінок та чоловіків, права дітей та людей похилого віку, а також осіб із фізичними вадами.

Розділ IV «Солідарність» (статті 27-38) містить певні трудові права та відображає деякі положення Європейської соціальної хартії, яка вже стала частиною права ЄС: право працівників підприємства на інформацію та консультації, право на колективні переговори та колективні дії, у тому числі право на страйк, право на безкоштовну допомогу у працевлаштуванні тощо. Тут закріплюються права на соціальне забезпечення, охорону здоров'я та інші соціальні права і гарантії. Крім того, передбачається заборона дитячої праці, право на справедливі та рівні умови праці.

Розділ V «Права громадян» (статті 39-46) включає право на доступ до документів, право подання скарги на порушення прав людини до Омбудсмана ЄС, а також подання петиції до Європарламенту. Також до нього включено положень про можливість визнання свободи пересування та проживання в ЄС за громадянами третіх країн, які законно проживають на території однієї з держав, та «права на належне управління», яке являє собою комплекс повноважень та гарантій, що надаються громадянам Союзу та іншим фізичним та юридичним особам у їх відносинах з інститутами, органами та установами ЄС: право на неупереджений, справедливий розгляд своєї справи в розумний строк, право бути заслуханим, обов'язок адміністрації вмотивувати свої рішення, право на відшкодування збитків тощо.

Розділ VI «Правосуддя» (статті 47-71) закріплює не стільки права, скільки гарантії прав особистості, переважно в рамках кримінального процесу: ефективний судовий захист порушених прав, презумпція невинуватості, неприпустимість зворотної сили закону, який передбачає або посилює відповідальність, покарання, співмірне тяжкості злочину, тощо.

Розділ VII «Загальні положення, що регулюють тлумачення та застосування Хартії» (статті 50-54), є заключним. Його призначення: визначити умови та порядок застосування Хартії органами ЄС та державами-членами, а також урегулювати непросте питання про співвідношення її норм з нормами інших джерел основних прав, прийнятих на універсальному, європейському та внутрішньодержавному рівнях.

Основою правової системи ЄС крім Хартії основних прав є фундаментальні договори Європейського Союзу – міжнародні угоди, укладені між державами-членами ЄС. У таких державах встановлені спільні конституційні основи, інституції Європейського Союзу. Це Паризький договір - Договір про заснування Європейської спільноти з вугілля та сталі. Взагалі перший договір, що об'єднав кілька країн Європи. Підписаний у Парижі 18 квітня 1951 року, набув чинності 23 липня 1952 року, втратив чинність 23 липня 2002 року.

Два основних фундаментальних документи Договір про функціонування Європейського Союзу (підписаний у Римі в 1958 році як Договір про створення Європейського економічного співтовариства) і Договір про Європейський Союз (підписаний у Маастрихті в 1992 році) та ряд взаємопов'язаних з ними договорів відображають принципи функціонування ЄС. Договори неодноразово змінювалися і коригувалися впродовж 65 років з моменту їх підписання. Повний об'єднаний варіант двох основних договорів регулярно публікується Європейською комісією.

Маастрихтський договір, крім офіційного створення ЄС, також об'єднав Європейські Спільноти, та дві інші підвалини політичної

співпраці: спільну зовнішню та безпекову політику і співпрацю у сфері правосуддя та внутрішніх справ. Також договором запроваджувалися посади європейського омбудсмена, європейського інспектора з захисту даних, Комітет регіонів, узгоджувалась процедура спільного ухвалювання рішень, а також розширювалась сфера застосування процедури голосування кваліфікованою більшістю.

Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір, діє з 1993 року) і Договір про функціонування Європейського Союзу (Римський договір, діє з 1958 року) зміцнювалися шляхом внесення поправок принаймні раз на десять років, з моменту набуття кожним з них чинності, останньою з яких є Лісабонська угода, яка набула чинності в 2009 році.

У Лісабоні Хартія основних прав була включена в проект Конституції ЄС, хоча, по суті, вона не була договором. Проблемна ратифікація хартії (вона не була підтримана на референдумах у Нідерландах і Франції) показала невеликі перспективи для подальших реформ у найближчі кілька років окрім стандартних угод, які лише дозволяють приєднувати нові держави.

Також, кожного разу, коли до ЄС приєднується нова країна, у договір вносяться нові корективи щодо приєднання. Додаткові договори також впливають на зміни деяких частин основних договорів. Також існують багато цільових реформаторських поправок. Існує 37 протоколів, 2 та 65 декларацій, прикріплених до договорів, розроблених для уточнення деталей. Часто стосуються лише однієї країни.

Так само як і попередні діє Договір про встановлення Європейської спільноти з атомної енергії, який сприяє дослідженням та розвитку атомної енергетики, створенню спільного ринку ядерного пального, контролю за ядерним виробництвом та розвитку атомних технологій у мирних цілях в рамках єдиних стандартів безпеки.

Договори змінюються за декількома способами. Звичайна процедура поправок, традиційний метод, потребує скликання всієї міжнародної

конференції. Спрощений метод був впроваджений у Лісабоні (2007), і дозволяє швидше вносити зміни до таких законів, що не збільшують силу ЄС. Метод «мосту» дозволяє зміни законодавства в деяких обставинах.

За звичайної процедури перегляду установа має подати заяву на розгляд до Ради ЄС. Президент Європейської ради може скликати членів Європейського парламенту, представників Європейської комісії, національних парламентарів або скласти проект зміни сам, якщо поправка незначна. Потім проект розглядається на міжурядовій конференції, для затвердження усіма лідерами країн-учасників і самими країнами. І, хоча ця процедура існувала і до підписання Лісабонської угоди, але її використовували лише двічі: вперше під час створення Хартії основних прав, і вдруге, на Конвенції про майбутнє Європи, де розроблявся Конституційний договір, що пізніше ліг в основу Лісабонської угоди.

Спрощена процедура перегляду, яка відноситься тільки до частини третьої Договору про функціонування Європейського Союзу і не може збільшити повноваження ЄС, дозволяє, щоб зміни вирішувалися в Європейській раді перш, ніж бути ратифікованими у кожній державі. Поправка до статті 136 Договору про функціонування ЄС використовує спрощену процедуру перегляду за невеликих обсягів змін.

Будь-яка реформа правової основи ЄС має бути ратифікована в кожній державі-члену. Всі держави зобов'язані ратифікувати її і подати ратифікаційні грамоти на зберігання уряду Італії, перш ніж договір набуде чинності в усіх відношеннях. У деяких країнах, таких як Ірландія, зазвичай проводяться народні референдуми за будь-яких змін у Конституції. В інших країнах, таких як Німеччина, референдуми заборонено конституційно і ратифікація відбувається в національному парламенті.

Конституція Євросоюзу мала об'єднати усі попередні договори, крім Євратому, в єдиний документ. Вона також змінювала систему голосування, спрощувала саму структуру ЄС і розширювала зовнішню політику співпраці.

Договір був підписаний у Римі 29 жовтня 2004 року і мав набути чинності 1 листопада 2006 року, якщо буде ратифікований усіма країнами-членами. Проте, цього не сталося. Після перегляду Конституції, 2007 року в Лісабоні було створено Європейський Союз.

Для заохочення тіснішої співпраці між країнами Європейського Союзу, які прагнуть більшої інтеграції, ніж передбачено договорами (в соціальній сфері, скасуванні прикордонного контролю тощо) створюються різні механізми. Їх узаконив Амстердамський договір, який вніс термін «тісніша співпраця» в Договір про Європейський Союз (ДЄС) і Договір про заснування Європейської Спільноти (ДЗЄС).

«Тіснішою співпрацею» вважається лише така взаємодія держав-членів, яка відповідає певним критеріям, а саме: охоплює галузі, що не входять до виняткової компетенції Спільноти; спрямована на подальше виконання завдань Союзу; не порушує принципів договорів і правового доробку Спільноти (Community acquis); застосовується лише у крайньому разі; охоплює визначений мінімум країн-членів; не перешкоджає поступовій інтеграції інших країн-членів.

Застосування механізму тіснішої співпраці згідно з ДЗЄС на пропозицію Комісії і після консультацій з Європейським Парламентом ухвалює Рада міністрів кваліфікованою більшістю голосів.

Метою тіснішої співпраці в рамках ДЄС згідно з Амстердамським договором є формування зони свободи, безпеки та справедливості. На запит зацікавлених країн-членів, Рада міністрів дозволяє тіснішу співпрацю кваліфікованою більшістю, після того як запит буде подано на розгляд до Європейського Парламенту і висловить свою думку Комісія.

Згідно з Амстердамською угодою, країна-член завжди може стати на заваді застосуванню тіснішої співпраці, посилаючись на національні інтереси. І хоча Рада міністрів кваліфікованою більшістю може передати справу до Європейської Ради, остання ухвалює рішення тільки одностайно.

Ніццький договір запровадив суттєві зміни, а саме: скасовано вимогу про те, що для тіснішої співпраці потрібна участь більшості країн-членів; відтепер мінімальна кількість учасників дорівнює восьми незалежно від кількості держав-членів; держава-член уже не має змоги завадити іншим вдаватися до тіснішої співпраці; можливість вдаватися до тіснішої співпраці в галузі спільної зовнішньої та безпекової політики (крім воєнних заходів та оборони).

Всі офіційні документи ЄС оприлюднюються в **Офіційному віснику Європейського Союзу**. Матеріали друкуються кожного робочого дня всіма 20 офіційними мовами ЄС. До 1 лютого 2003 року, коли набув чинності Ніццький договір, називався «Офіційний вісник Європейських Спільнот». Складається з двох частин, «L» та «С», і додатка «S» для об'яв про конкурси щодо постачання. В частині «L» друкуються обов'язкові законодавчі акти; частина «С» містить інформаційні матеріали - рішення Суду ЄС, звіти про засідання Європарламенту, доповіді Соціально-економічного комітету та Комітету регіонів тощо. Існує також електронний розділ частини «С» - «OJ C E», документи цього розділу друкуються тільки в електронному вигляді.

Розглянемо законодавчу процедуру Європейського Союзу.

Її головним чином, здійснюють Європейський Парламент та Рада Європейського Союзу. Ці дві інституції формально називаються Об'єднаним законодавцем. Компетенція створення та зміни законодавства поділена між ними в рівній частині, у той час як можливість ініціювати закони належить Європейській комісії.

Зазвичай, законодавча пропозиція для того, щоб стати законом, потребує затвердження Парламенту та Ради. Відносна влада конкретної інституції у процесі залежить від того, яка законодавча процедура використовується та сфери, якої стосується пропозиція. У більшості випадків вони беруть рівну участь; іноді перевагу має Рада Європейського союзу. Сфери та відповідні процедури визначені Договорами Європейського Союзу.

Можливість вносити поправки до Договорів Європейського Союзу, які, іноді, називають Основним законом союзу або, навіть, фактичною Конституцією, належить державам-учасникам і такі зміни мають бути ратифіковані ними у відповідності з їхніми конституційними вимогами. Виключенням можуть бути так звані спрощені пункти, які передбачають зміну процедури, що використовується у певній сфері без фактичної зміни договорів.

Європейська комісія має фактичну монополію щодо внесення пропозицій для законодавчого процесу, владу, яка уповноважує Комісію впливом на розпорядок денний всього ЄС. До того ж, Комісія вносить представляє законодавство за наказом Ради або за пропозицією Парламенту. У якій формі представляти законодавчі акти вирішує Комісія. Зазвичай, негативна думка Комісії змушує Раду голосувати одностайно, а не за більшістю голосів. Існують також випадки, коли Комісія може самостійно приймати законодавчі акти.

Національні парламенти країн-учасниць ЄС мають механізм раннього попередження, який передбачає, що якщо одна з країн вкаже на порушення тим чи іншим законопроектом загальних принципів субсидіарності - так звана «жовта картка» - то такий законопроект має бути переглянуто. Якщо більшість парламентів так зробить - так звана, «помаранчева картка» - то Рада або Парламент можуть зняти такий законопроект.

Звичайна законодавча процедура це основна процедура, яка використовується для створення директив та інших документів. Раніше вона називалася процедурою спільного прийняття рішень, який протиставляється міжурядовому методі, що базується на консультативній процедурі або методі координації.

В Договорах Європейського Союзу звичайна законодавча процедура описується таким чином. Комісія вносить законодавчу пропозицію до Парламенту або Ради. У першому читанні Парламент висловлює свою

позицію. Якщо Рада погодиться з думкою Парламенту, то такий акт вважатиметься прийнятим. Якщо ні, то Рада має висловити свою власну думку з цього приводу та відправити такий акт назад до Парламенту зі своїми поясненнями. Комісія, також, інформує Парламент про свою позицію щодо даного питання. У другому читанні, акт вважається прийнятим, якщо Парламент затвердить текст, поданий Радою, або не прийме ніякого рішення. Парламент може відхилити текст, поданий Радою, що призведе до відхилення акту, або вдосконалити його та передати назад до Ради. Комісія висловлює свою думку вдруге. Ті поправки, які Комісія відхилила, Рада може прийняти тільки одногосно, а не більшістю голосів.

Якщо протягом трьох місяців з моменту отримання нового варіанту тексту Парламенту Рада його прийме, то такий акт вважається прийнятим. Якщо ні, то Голова Ради за погодженням Голови Парламенту скликає Комітет Примирення, що складається з Ради та відповідної кількості представників Парламенту (з присутністю наглядча з Комісії). Комітет складає спільний текст на основі двох висловлених позицій. Якщо протягом шести тижнів спільний текст не буде погоджено, тоді акт буде відхилено. Якщо буде прийнято і комітет погодить текст, тоді Рада та Парламент (голосуючи більшістю) мають прийняти даний текст у третьому читанні. Якщо вони цього не зроблять, акт буде відхилено.

Процедура вперше з'явилася у Маастрихтському договорі і представлена була як процедура спільного прийняття рішень і була створена, щоб замінити кооперативну процедуру. Процедура спільного прийняття рішень була покращена Амстердамським договором та іншими актами, зокрема Ніщський договір. Процедура змінила звичайну законодавчу процедуру, а її застосування було поширено на майже всі сфери діяльності, як сільське господарство, рибництво, транспорт, бюджетна сфера тощо.

Договори містять положення щодо використання спеціальних законодавчих процедур у певних сферах. Процедури, на які варто звернути

увагу це консультативна та процедура згоди, однак використовуватися можуть і інші.

Існує також консультаційна процедура. Згідно з цією процедурою, Рада, діючи або одноголосно, або кваліфікованою більшістю, може приймати законодавство, запропоноване Європейською комісією після погодження з Європейським парламентом. Не дивлячись на те, що Рада має порадитися з Парламентом щодо законодавчої пропозиції, Рада не зв'язана позицією Парламенту. На практиці Рада зазвичай проігнорує думку Парламенту або навіть приймає рішення до того, як Парламент висуне пропозиції. Однак Європейський суд видав рішення, що Рада зобов'язана дочекатися позиції Парламенту, а рішення, що були прийняті без участі Парламенту були скасовані. Діючи таким чином, Парламент іноді саботує прийняття законодавчих актів, що йому не подобається.

До прийняття Єдиного Європейського Акту консультативна процедура була найбільш вживаною законодавчою процедурою у Європейській спільноті. Консультація досі використовується для законодавчих цілей у сфері виключень з внутрішнього ринку та законодавства щодо конкуренції.

Процедура погодження передбачає, що Рада може приймати законодавчі акти за пропозицією Європейської Комісії після отримання погодження від Парламенту. Таким чином, Парламент має законну владу приймати або відхиляти будь - які пропозиції. Тим не менш, Парламент співпрацює з комітетом примирення та надає проміжні висновки, в яких він висловлює своє занепокоєння Раді і може притримати своє рішення, доки його міркування не будуть враховані. Це стосується прийняття в члени, методів виходу, загально-правових основ тощо.

Комісія та Рада діють одноособово. Ця процедура передбачає, що Рада може приймати закони запропоновані Комісією без врахування думки Парламенту. Процедура використовується, коли встановлюється Єдиний

зовнішній тариф, а також для переговорів, що стосуються торгових угод у Зовнішньо - торгівельному просторі.

У деяких сферах комісія може приймати регулятивне та технічне законодавство без погодження з іншими органами. Комісія може приймати за своєю ініціативою закони, що стосуються монополій та концесій, що надаються компаніям державами - учасницями та стосуються працівників, що хочуть залишитися у зазначених державах, якщо вони там працювали. Завдяки цій процедурі було прийнято дві директиви: одна щодо прозорості у відносинах між державами - учасницями та компаніями, а друга щодо конкуренції у телекомунікаційній сфері.

Законодавство, що було прийнято в результаті цих процедур може виражатися у різних формах. Постанови це закони, що мають пряму дію. Директивимають бути транспоновані, у певних межах, до національних законодавств. Рішення мають пряму дію, але тільки відносно конкретних осіб або ситуацій. Існують також інші форми.

Один з трьох «стовпів» Європейського Союзу, визначених Маастрихтським договором, є правосуддя та внутрішні справи.

Співпраця в галузі правосуддя та внутрішніх справ охоплює різні сфери «спільних інтересів» держав-членів, а саме: політику щодо надання притулку; правила перетину зовнішніх кордонів ЄС; імміграційну політику; боротьбу з наркотиками; боротьбу з міжнародним шахрайством; співпрацю органів правосуддя в цивільних та кримінальних справах; співпрацю митних служб; співпрацю правоохоронних органів.

Маастрихтський договір вимагав від держав-членів тільки радитись один з одним та інформувати інших щодо заходів у цих сферах. Тож співпраця здебільшого обмежувалась так званими «спільними позиціями» та в рідких випадках, одностайно ухваленими «спільними діями». Амстердамський договір пішов далі: він поставив за головну мету в галузі правосуддя та внутрішніх справ створення зони свободи, безпеки та

справедливості; певні ділянки були передані до повноважень Спільноти (до першого стовпа); водночас виникли нові галузі співпраці. Ніццький договір розширив застосування процедури голосування кваліфікованою більшістю у деяких аспектах співпраці з правосуддя та внутрішніх справ, з тих, що перейшли до Спільноти. Однак всі питання, що належать до третього стовпа, як і раніше, потребують одностайного ухвалення рішень.

Отже складна правова система Європейського Союзу виникла і розвивається на тлі європейської інтеграції, на межі міжнародного права і національного законодавства. Право Євросоюзу має автономний характер та пріоритет перед національним правом держав-учасниць.

РОЗДІЛ 5 ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА І ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейська політична співпраця запроваджена 1970 р. як засіб координації зовнішньої політики країн-членів. 1987 року формалізована в Єдиному Європейському Акті. Поступово переросла в спільну зовнішню та безпекову політику.

Європейський Союз — наднаціональне об'єднання демократичних держав. На саміті Європейської Ради, що відбулась у Копенгагені (Данія), 21-22 червня 1993 року Європейський Союз визначив Копенгагенські критерії щодо умов, які повинна виконати країна-кандидат, щоб мати право на вступ до Європейського Союзу. За критеріями членства країни-кандидати мають досягти стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин; дієвої ринкової економіки і здатності витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС; здатності взяти на себе зобов'язання, що випливають з членства в ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу.

Отже, всі держави-члени Європейського Союзу є державами з демократичною формою правління і прямими виборами, які вважаються «вільними» відповідно до критеріїв Freedom House (кожна держава отримала рейтингову оцінку 1/1, за винятком Хорватії та Угорщини, які мають рейтинг 1/2, Італії - 2/1 і Болгарії, Греції, Латвії та Румунії - 2/2). Станом на 2011 р. все члени Європейського Союзу є державами з представницькою демократією, але, тим не менше, не всі вони мають однакові політичні системи. За даними Freedom House, більшість європейських держав-сусідів ЄС є «вільними» або «частково вільними», винятки становлять Азербайджан, Білорусь і Росія. З іншого боку, майже всі держави в Північній Африці і Південно-Західній Азії, які мають кордони з державами-членами Європейського Союзу, не вважаються «вільними», за винятком Ізраїлю.

Станом на 2014 р. сім держав-членів ЄС мають монархічну форму державного правління, 21 – республіканську.

У Бельгії, Данії, Люксембурзі, Нідерландах, Іспанії, Швеції та Великій Британії панує конституційна монархія, за якою монарх не впливає на політику своєї країни. Йому або юридично це заборонено, або він не використовує політичні важелі, які належать йому по праву посади. Громадська думка підтримує ідею збереження монархії в семи в країнах Європейського Союзу і в жодній країні не виступають за її скасування. Республіканська форма представлена президентською системою, в якій президент є головою держави й уряду; змішаною системою, в якій президент і прем'єр-міністр поділяють ряд компетенцій, і парламентською системою, в якій президент наділений представницькими функціями. З 21 держави ЄС з республіканською формою правління тільки одна є президентською республікою (Кіпр) і три – змішані республіки (Португалія, Румунія, Франція).

Держави-члени ЄС мають різні форми державного устрою. Більшість країн-членів Європейського Союзу є унітарними державами. Це означає, що центральний уряд має більше повноважень і лише незначні й локальні питання розглядаються регіональною владою. Три держави є федеративними (Австрія, Бельгія й Німеччина). Шість інших країн мають самоврядні автономії або різностатусні суб'єкти.

Федерації: Фарерські острови й Гренландія є автономними частинами Данії і не входять до складу ЄС; у Фінляндії Аландські острови мають особливий автономний статус; Нова Каледонія у складі Франції має унікальний правовий статус і не входять до складу ЄС; Аруба, Кюрасао та Сінт-Мартен - «країни-партнери» Нідерландів, які співіснують на основі рівності й партнерства в Королівстві Нідерландів; Нормандські острови - Джерсі, Гернсі - та Острів Мен мають особливий

статус не входять ні до Великої Британії, ні до Європейського Союзу. Ці острови є коронним володінням Великої Британії.

Автономні утворення: в Італії влада наділила повноваженнями 20 регіонів, п'ять з яких мають широку автономію; в Іспанії центральна влада наділила різними повноваженнями історичні регіони, зокрема Андалусія, Країна Басків, Каталонія, Галісія; у Королівстві Великої Британії, різним ступенем автономії наділені Північна Ірландія, Шотландія та Уельс. Більш широкими повноваженнями так само наділена Управа Великого Лондону.

Інша відмінність - це кількість палат у національних законодавчих органах. Раніше існували законодавча влада з більш ніж двома палатами (трьох і чотирьох палатний парламент), станом на 2014 р. існують тільки однопалатні і двопалатні органи законодавчої влади. Федерації й країни з сильними регіональними відмінностями або регіональними ідентичностями, як правило, є двопалатним аби мати змогу відображати інтереси різних регіонів у законопроектах національного рівня. У державах з більшою чисельністю населення (починаючи з Нідерландів) мають двопалатну систему. У країн з меншою кількістю населення не існує чіткої тенденції щодо структури парламенту (деяких держави піддалися впливу своїй федералістській структурі), найменші ж держави є, в цілому, однопалатними.

У державах-членах Європейського Союзу, якщо парламент має тільки одну палату, то вона завжди обирається прямим голосуванням у будь-якому випадку. За наявності двох палат, нижня палата обирається прямим голосуванням, тоді як верхня палата може обиратися прямим голосуванням (наприклад, Сенат Польщі), непрямим голосуванням, наприклад, регіональними законодавчими органами (Федеральна рада Австрії), невиборним шляхом, при цьому представляючи певні групи інтересів (наприклад, Національна рада Словенії) або невиборним шляхом,

репрезентуючи при цьому недемократичні політичні системи (Палата лордів в Сполученому Королівстві).

Європейський парламент – виборний орган. Вибори до Європейського парламенту - це спосіб його формування для забезпечення представництва в ньому всіх жителів Європи в цілому та національних інтересів країн-членів зокрема, шляхом голосування громадян для безпосередньо представлення всього населення Європейського союзу. Вибори до Європейського парламенту проводяться кожні 5 років. Європейський парламент є законодавчий орган Європейського союзу і єдиним з семи інститутів Євросоюзу, що напряду обирається громадянами держав-членів Союзу на основі виборчого права через загальне голосування. Разом з Радою Європейського союзу (Представники урядів 27 держав-членів) парламент утворює двопалатну законодавчу гілку влади ЄС, і вважається одним із найвпливовіших законодавчих органів світу. Європарламент активно бере участь у формуванні політики Союзу. Парламент засідає в трьох місцях: Брюссель (Бельгія), Люксембург, Страсбург (Франція). Пленарні засідання проходять у Страсбурзі і Брюсселі, у той час, як Люксембург є домом для адміністративних офісів. Засідання Комітету проводяться також у Брюсселі. Останні всесоюзні вибори відбулись 22-25 травня 2014 року. Депутати Європарламенту діляться на партійні фракції, які представляють міжнародні партійні об'єднання. В даний час в парламенті представлено 7 фракцій, а також ряд безпартійних делегатів. У своїх рідних країнах парламентарі є членами близько 160 різних партій, які об'єдналися у фракції на загальноєвропейській політичній арені. Принципи організації та роботи органу викладені в Регламенті Європейського парламенту.

Вибори до Європейського парламенту проводяться ще значною мірою у відповідності з національними виборчими законами і традиціями. Кожна держава-член ЄС приймає рішення щодо порядку проведення виборів, але застосовуються ті ж демократичні правила: гендерна рівність і таємне

голосування. Проте, європейські вибори вже відповідають деяким загальним принципам: загального прямого голосування, пропорційне представництво, мандат терміном на п'ять років, який може бути відновлений. Держави-члени можуть прийняти рішення про використання відкритих або закритих партійних списків. Серед держав-членів існують відмінності у ставленні мінімального віку для отримання права голосу. У більшості держав-членів право голосувати і балотуватися на виборах може бути реалізовано громадянами починаючи з 18 років.

Громадяни ЄС, які проживають в іншій державі-члені ЄС, ніж його громадянство, мають право голосувати і балотуватися на виборах у державі проживання відповідно до правил національного законодавства своєї країни. Громадян ЄС, які проживають за кордоном і бажають взяти участь у виборах у країні походження, мають право голосувати, якщо її національне законодавство дозволяє. Деякі держави-члени забезпечують можливість голосувати поштою та/або організують виборчі дільниці в своїх дипломатичних або консульських місцях за кордоном.

Розподіл місць проводиться Центральною Виборчою комісією у двох стадіях: визначається виборчий поріг і національний виборчий коефіцієнт - убуваючи списки політичних формувань та депутатів відповідно до кількості реально набраних голосів виборців; розподіл місць в національному виборчому окрузі (країна - виборчий округ).

За місяць до виборів стартує виборча кампанія і припиняється за 48 годин до дня виборів, відповідно до Закону про національні вибори. Відповідно до цього ж Закону після прийняття остаточного рішення щодо партійних списків та незалежних кандидатів, складається календар виступу всіх кандидатів в євродепутати через ЗМІ. Опитування повинні бути припинені за 48 годин до дня виборів.

Декілька слів щодо історії створення і розвитку Європарламенту.

З 10 по 13 вересня 1952 року в рамках ЄОВС (Європейське об'єднання вугілля та сталі) відбулося перше засідання у складі 78 представників національних парламентів країн-членів організації. Ці збори мали тільки рекомендаційні повноваження, а також правом відправляти у відставку вищі виконавчі органи ЄОВС. Римський договір 1957 встановив, що Асамблея - попередник Європейського Парламенту, «здійснює повноваження по обговоренню й контролю» і одночасно вказав, що вона складається з «представників народів держав — членів, що об'єдналися в Співтовариство». Парламентські збори, які на той момент призначалися парламентами держав-членів Евросоюзу і склалися з 142 представників, відносилися до всіх цих трьох спільнот. Власне назва «Європейський Парламент» з'явилася лише у 1962 році, незважаючи на те, що збори не отримали ніяких нових повноважень, тим не менше, вони стали себе називати Європейським парламентом - найменування, яке було визнано незалежними державами.

Коли в 1971 році ЄЕС отримало свій бюджет, Європарламент почав брати участь у його розробці - у всіх його аспектах, крім планування витрат на спільну сільськогосподарську політику, які, на той момент, становили близько 90% витрат. Ця явна безглуздість парламенту, призвела навіть до того, що в 1970-х роках була в ходу приказка: «Надсилай свого старого дідуся засідати в європарламент».

З 1980-х років ситуація почала поступово змінюватися. Перші безпосередні вибори до парламенту в 1979 році ще не були пов'язані з розширенням його повноважень, але вже в 1986 році, після підписання Єдиного Загальноєвропейського Акту, парламент став брати участь в законодавчому процесі і міг тепер офіційно робити пропозиції щодо зміни законів, хоча останнє слово все ж залишалося за Європейською радою. Ця умова була скасована в результаті наступного кроку з розширення компетенцій Європарламенту – Маастріхтського договору 1992 року, який зрівняв у правах Європарламент і Європейську раду. Хоча парламент все ще

не міг висувати законопроекти проти волі Європейської ради, це стало великим досягненням, оскільки тепер ніяке важливе рішення не могло бути прийнято без участі парламенту. Крім того, парламент отримав право формувати Слідчий комітет, що значно розширило його контролюючі функції. В результаті реформи «Амстердам 1997» і «Ніцца 2001» парламент став відігравати велику роль в політичній сфері Європи. У деяких важливих областях, таких, як загальноєвропейська сільськогосподарська політика чи спільна робота поліції і судових органів, Європарламент все ще не володіє повними повноваженнями. Проте, разом з Європейською радою, він займає міцну позицію у законотворчості.

З 1979 року Європарламент обирається населенням кожні 5 років: 1984, 1989, 1994, 1999, 2004, 2009, 2014.

Політичні групи депутатів в Європарламенті (фракції) формуються не за національною ознакою, а за партійною приналежністю євродепутатів. Незважаючи на те що установчі документи Європейського об'єднання вугілля і сталі не передбачали створення фракцій, вже після перших засідань Асамблеї об'єднання делегації не дотримувалися своїх національних груп, а голосували у відповідності зі своєю політичною приналежністю, а 16 червня 1953 ця практика була закріплена в регламенті Асамблеї прийняттям відповідної резолюції. Першими трьома групами були: «Християнські демократи» (згодом стала фракцією Європейської народної партії), «Соціалісти» (згодом - Прогресивний альянс соціалістів і демократів) і «Ліберали» (згодом - Альянс лібералів і демократів за Європу).

З розвитком ролі Парламенту формувалися і нові фракції. У 1965 році французькі голлісти заснували четверту фракцію - Європейський демократичний союз, а в 1973-му консерватори Великобританії та Данії слідом за вступом їх країн в Європейське співтовариство сформували фракцію Європейських консерваторів, згодом після зміни назв приєдналася

до фракції Європейської народної партії. Також в 1973-му з'явилася перша комуністична фракція - Комуністи і союзники.

Вибори 1984 дозволили створити націоналістичним партіям, французькій «Національний фронт» і італійській «Італійський соціальний рух», фракцію «Європейські праві», а зеленим партіям і регіоналістам - «райдужну» фракцію. Євроскептично налаштована фракція «Європа націй» з'явилася в 1994 році.

Договір про заснування Європейської Спільноти (стаття 191) відзначає, що «політичні партії загальноєвропейського рівня важливі, як чинник інтеграції в Союзі. Вони роблять внесок у формування європейської свідомості. Крім того в статті говориться, що Рада має виробити положення, які регламентували б діяльність загальноєвропейських партій, зокрема, їхнє фінансування. В листопаді 2003 року вперше з'явилась постанова, яка дала визначення поняттю «європейська партія» і сформулювала умови фінансування таких партій з бюджету ЄС. Європейська партія має бути представлена у парламентських асамблеях щонайменше чверті держав-членів, отримати в цих країнах щонайменше 3% голосів на останніх парламентських виборах і дотримуватись у своїх програмах базових принципів Європейського Союзу, а саме: свобода, демократія, повага до прав людини і основних свобод, верховенство права. Наразі є п'ять європейських партій: Європейська народна партія, Партія європейських соціалістів, Європейські ліберали, Європейська партія зелених та Європейський вільний альянс (націоналістичних і регіоналістських партій). Бюджет ЄС на фінансування європейських партій становить 8,4 мільйони євро щорічно. Принципи розподілу цих коштів чітко визначені у постанові Європейського Парламенту та Ради про європейські політичні партії та правила їх фінансування.

Політика розширення Європейського Союзу - це процес приєднання європейських країн до Європейського Союзу. Цей процес

започаткували країни «європейської шістки», які заснували Європейську спільноту з вугілля та сталі (попередник ЄС) у 1952 році. Після цього почалось поступове приєднання країн до ЄЕС (пізніше - до ЄС) і наразі налічується 28 країн-членів.

На даний час переговори про вступ ведуться з кількома державами. Процес розширення іноді називають європейською інтеграцією. Однак цей термін використовується тоді, коли мова йде про посилення співпраці між країнами-членами ЄС і також коли їх уряди поступово гармонізують міждержавне законодавство.

Аби приєднатися до Європейського Союзу, країна-кандидат має задовольняти політичним та економічним умовам, загальновідомим як Копенгагенські критерії (на честь саміта 1993 року в Копенгагені). Згідно з Маастрихтською угодою кожна поточна країна-член, а також Європейський Парламент мають прийти до згоди з приводу будь-якого розширення.

На сьогоднішній день процес вступу супроводжується цілим рядом формальних кроків, починаючи з передвступного договору і закінчуючи ратифікацією заключного договору про вступ. Ці кроки контролює Європейська Комісія (Головне управління з питань розширення), але актуальні перемовини проводяться між країнами-членами Союзу і країною-кандидатом.

Теоретично будь-яка європейська країна може приєднатися до Євросоюзу. Рада ЄС консультиється з Комісією і Європарламентом та виносить рішення про початок переговорів про вступ. Рада відхиляє або схвалює заяву тільки одностайно. Щоб отримати схвалення заяви, країна має відповідати наступним критеріям: повинна бути «європейською державою»; повинна дотримувати принципи свободи, демократії, поваги до прав людини та фундаментальних свобод, верховенство права.

Для отримання членства потрібна наступна відповідність Копенгагенським критеріям, визнаних Європейською

Радою в 1993 році: стабільність інституцій, які гарантують демократію, верховенство права, права людини, повагу і захист меншин; існування функціональної ринкової економіки, так само як і здатності впоратись з конкурентним тиском та ринковими цінами у межах Союзу; здатність прийняти зобов'язання членства, включаючи відданість до політичних, економічних та грошово-кредитних цілей Союзу.

У грудні 1995 року Європейською Радою були переглянуті критерії членства, щоб включити до себе умови для інтеграції країни-члена через відповідне регулювання його адміністративних структур, бо важливо, щоб законодавство Євросоюзу відбивалося в національному законодавстві. Також є важливим те, що переглянуте національне законодавство має виконуватись ефективно через відповідні адміністративні та судові структури.

Перш ніж країна подасть заяву про вступ, вона, як правило, повинна підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, щоб допомогти підготувати країну до статусу кандидата і, можливо, члена.

Багато з країн не задовольняють навіть критеріям, необхідним для початку переговорів раніше, ніж вони можуть застосовуватися, тому потрібні роки, щоб підготуватися до процесу. Угода про асоційоване членство допомагає підготуватись до цього першого кроку.

Коли країна офіційно подає заяву на членство, Рада просить Комісію висловити свою думку щодо готовності країни почати перемовини. Рада може прийняти або відхилити думку Комісії. Рада лише один раз відхилила думку Комісії - у випадку з Грецією, коли Комісія відмовляла Раді від вступних переговорів.

Історія розширення ЄС наразі має наступні етапи.

1952-1958 роки – країни-засновники: Бельгія, Франція, Нідерланди, Люксембург, ФРН, Італія.

1973 рік – перше розширення: Данія, Ірландія, Велика Британія.

1981 рік – друге розширення: Греція.

1986 рік – третє розширення: Іспанія і Португалія, з ЄС виходить Гренландія.

1995 рік – четверте розширення: Австрія, Фінляндія, Швеція.

2004 рік – п'яте розширення (частина перша): Кіпр, Чехія, Естонія, Литва, Латвія, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина.

2007 рік – п'яте розширення (частина друга): Болгарія, Румунія.

2013 рік – шосте розширення: Хорватія.

Вихід із Європейського Союзу є правом членів Європейського Союзу. Жодна держава ніколи не виходила з ЄС, хоча деякі залежні території або напіваавтономні області виходили. З них тільки Гренландія явно проголосувала за вихід, від'єднуючись від попередника ЄС, Європейської економічної спільноти (ЄЕС), в 1985 році. Жоден член-держава ніколи не проводили національний референдум про вихід з Європейського Союзу, хоча в 1975 році у Великій Британії відбувся всенародний референдум про вихід з його попереднику, ЄЕС, 67,2% виборців проголосували за те, щоб залишитися в Спільноті.

Зовнішня політика Європейського Союзу здійснюється або за допомогою Спільної зовнішньої політики та політики безпеки з керівництва Європейської ради, або шляхом міжнародних економічних переговорів, виконаних Європейською комісією. Частина оборонного співробітництва відбувається в рамках Спільної політики безпеки та оборони.

Країни-члени Європейського союзу мають високий ступінь інтеграції, але зовнішня політика має міждержавний характер. Усі 27 країн-членів переважно самостійно контролюють свої міжнародні відносини. Однак Союз набуває все більшої політичної ваги як єдиний політичний блок та існують спроби одноголосно виступати щодо різних політичних питаннях, особливо в галузі торгівлі та енергетики.

Зовнішня політика здійснюється через такі інститути як дипломатичні представництва в країнах не членах Союзу. Перше представництво Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), попередника Європейського Союзу було відкрито у Лондоні 1955 року. Через три роки неєвропейські країни почали акредитувати свої представництва в Брюсселі при цьому Об'єднанні. США з самого початку були гарячими прихильниками ЄОВС, і міністр закордонних справ США Дін Ачесон направив Жану Монне листа від імені президента Трумена, що підтверджував повне дипломатичне визнання ЄОВС з боку США. Незабаром після цього в ЄОВС був акредитований посол США, який очолив друге закордонне представництво для встановлення дипломатичних відносин з інститутами Співтовариства.

Кількість делегацій почала зростати в 1960-х після злиття виконавчих органів трьох Європейських співтовариств в єдине Співтовариство. До останнього часу деякі держави проявили стриманість у визнанні повного статусу дипломатичного представництва делегацій ЄС. Стаття 20 Маастрихського договору вимагає, щоб делегації та дипломатичні представництва країн-членів «співпрацювали у забезпеченні того, щоб виконувалися всі загальні позиції та спільні дії, прийняті Радою».

У рамках процесу створення Європейської служби зовнішньополітичної діяльності, передбаченої Лісабонською угодою, 1 січня 2010 року всі колишні делегації Європейської Комісії були перейменовані в делегації Європейського Союзу і до кінця місяця 54 делегації були перетворені в дипломатичні представництва, які мають більш високі повноваження, ніж звичайні делегації. Ці оновлені делегації взяли на себе функції, раніше здійснювані національним посольством Держави-Голови Ради Європейського союзу і об'єдналася з незалежними делегаціями Ради у всьому світі. Завдяки цьому делегації ЄС взяли на себе функцію координації

національних посольств та представлення інтересів ЄС в цілому, а не тільки Європейської Комісії.

Перша оновлена делегація розташувалася у Вашингтоні, округ Колумбія. Новим об'єднаним європейським послом став Жоао Вале де Альмейда, який підкреслив свої нові повноваження як представника голів Європейської Комісії, Європейської Ради та держав-членів ЄС. Він представлятиме ЄС з питань, щодо яких була досягнута єдина позиція, але в іншому, за двосторонніми питаннями, він не братиме на себе повноваження національних послів. Передбачалося, що всі делегації будуть перетворені до кінця 2010 року. Деякі держави можуть віддати перевагу для своєї роботи новим делегаціям ЄС та закрити деякі свої невеликі національні посольства, проте Франція заявила, що підтримуватиме власну мережу дипломатичних представництв у всьому світі.

Наразі країни-члени ЄС мають свої власні дипломатичні представництва, крім загальних делегацій ЄС. З іншого боку, на додаток до дипломатичних представництв третіх країн, Європейська Комісія має власні представництва в кожній з країн-членів ЄС. Там, де делегації ЄС не прийняли повні обов'язки щодо Лісабонської угоди, національне посольство держави-голови Ради Європейського союзу виконує функції представника спільної зовнішньої політики та політики безпеки, а делегації ЄС (раніше Комісії) представляють тільки Європейську Комісію.

Представництва країн ЄС мають певні зобов'язання щодо колег по ЄС. Консульства зобов'язані підтримувати громадян з інших держав ЄС за кордоном, якщо ті не мають своїх консульств в цій країні. Крім того, якщо одна країна ЄС робить запит про допомогу своїм громадянам у надзвичайних ситуаціях, то інша країна зобов'язана допомогти. Прикладом може бути евакуація, при якій представництва країн ЄС повинні допомагати громадянам країн ЄС.

Економічна політика ЄС тісно пов'язана з таким поняттями як Європейська економічна зона (ЄЕЗ) або Європейський економічний простір (ЄЕП). Вона включає в себе країни Європейського Союзу і країни Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), крім Швейцарії. Не поширюється на риболовство та сільське господарство.

Європейська економічна зона набула чинності 1 січня 1994 (підписана 1992 року). ЄЕЗ ґрунтується на тих самих «чотирьох свободах», що й Європейське співтовариство: вільне пересування товарів, осіб, послуг і капіталу між країнами ЄЕЗ. Таким чином, країни ЄАВТ, що входять до ЄЕЗ, мають режим вільної торгівлі з Європейським Союзом. Це дозволяє країнам-учасницям ЄАВТ брати участь в єдиному європейському ринку без вступу до ЄС (Ісландія, Норвегія та Ліхтенштейн). Зокрема, акти, що ухвалюються Європейським Союзом для регулювання єдиного європейського ринку, поширюються також і на Ісландію, Норвегію та Ліхтенштейн. В актах ЄС, що мають стосунок до ЄЕЗ, після назви робиться примітка, що цей акт стосується Європейської економічної зони.

Згідно з угодою, країни ЄАВТ - ЄЕЗ (Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн) запроваджують до національних законодавств правовий доробок Спільноти в усіх галузях, на які поширюється ЄЕЗ. В органах ухвалення рішень ЄС Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн мають лише дорадчий голос; вони беруть участь у фінансуванні структурних фондів ЄС. Керівним органом Європейської Економічної Зони є Рада, що збирається двічі на рік.

Таким чином, у рамках Митного союзу, Європейської економічної зони та Європейської асоціації вільної торгівлі відбуваються процеси, спрямовані на торговельну інтеграцію країн-учасниць.

Відповідно до угоди про Європейську Економічну Зону, розширення ЄС потягло за собою і розширення Європейської Економічної Зони. Таким чином, наразі європейська економічна зона охоплює 30 країн: Австрія, Бельгія, Болгарія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Греція, Угорщина,

Ісландія, Ірландія, Італія, Ліхтенштейн, Латвія, Литва, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Франція, Німеччина, Люксембург, Мальта, Швеція, Велика Британія.

Основним ресурсом для фінансування Європейського Союзу є вклади держав-членів. Кожна держава-член робить свій внесок у бюджет ЄС, а назад отримує фінансування від ЄС, залежно від відносного добробуту держав, тобто їх здатності платити. При цьому беруться до уваги особливі міркування щодо Сполученого Королівства, яке скорочує свій внесок за допомогою знижки ЄС.

Загальний бюджет ЄС у 2012 році сягав 105,3 млрд. євро, витрати – 106,6 млрд. євро. Кожна з країн-учасниць сплачує внески залежно від обсягу ВВП, причому Німеччина сплачує 21,11%, Франція – 16,44%, Італія – 13,64%, і т. д., причому на останньому місці знаходиться Мальта – 0,05% бюджету ЄС або 57,4 млн. євро. Витрати у розрізі окремих країн також нерівномірні, оскільки менш розвинуті країни отримують набагато більше, порівняно з їх внесками. Так, внески Греції склали 1,9 млрд. євро або 1,79% надходжень, а отримує вона від Євросоюзу 6,8 млрд. євро або 6,41%. Тобто Греція отримує на 4,95 млрд. євро більше, ніж дає Євросоюзу. Ще в більшій мірі зиск від перебування в ЄС мають нові члени, переважно постсоціалістичні країни. Скажімо, вигреш Польщі сягає 3,2 млрд., Угорщини – 0,8 млрд., Чехії – 0,4 млрд., Словаччини – 0,3 млрд., Словенії – 106 млн., Литви – 0,6 млрд., Латвії – 0,3 млрд., Естонії – 0,2 млрд., Болгарії – 0,4 млрд., Румунії – 0,7 млрд. євро.

Отже, завдяки політиці «вирівнювання» менш розвинуті країни отримують можливість розвиватись прискореними темпами. Водночас найрозвинутіші країни є головними «донорами» ЄС – Німеччина, чия сума «донорських внесків» сягає 10 млрд. євро, Велика Британія – 5,4 млрд., Франція – 3,8 млрд., Італія – 3,4 млрд., Нідерланди – 3,4 млрд. і т. д. Проте й

економіки розвинутих країн не залишаються у програті, отримуючи прибутки завдяки розширенню ринку товарів, послуг, капіталів.

Однією з найважливіших і найвитратніших сфер діяльності ЄС (понад 40% бюджету ЄС) є спільна сільськогосподарська політика (ССП). Вона належить до виняткових повноважень Спільноти; її рішення ухвалюються кваліфікованою більшістю голосів Ради після консультацій у Європейському Парламенті. Головні завдання ССП - забезпечити фермерам прийнятний рівень життя, а споживачам - якісні харчові продукти за справедливими цінами, зокрема шляхом організації спільного ринку сільгосппродукції та застосування принципів єдиних цін, фінансової солідарності та переваги Спільноті.

Створення ССП проголошено в Римському договорі. Головна початкова мета (зумовлена, зокрема, післявоєнними нестатками) - самозабезпечення харчовими продуктами, досягалась шляхом субсидій виробникам за вироблену продукцію, системи гарантованих цін і інтервенційних заходів. В результаті склалася негнучка дотаційна політика, яка створювала величезні надлишки харчових продуктів і дедалі більше коштувала Спільноті (1988 року ССП «з'їла» 68 % бюджету ЄС). Спроби змінити систему і обмежити витрати на ССП робилися регулярно, та радикальна реформа почалася тільки на початку 2000-х років; суттєвим стимулом для неї послужили вступ до ЄС десяти нових членів і подальша лібералізація світової торгівлі в рамках СОТ. Головні засади реформування ССП закладені в «Програмі 2000», йдеться про обмеження витрат і зміщення акцентів на безпеку харчових продуктів, розвиток села та збереження довкілля. На заміну дотацій на виробництво поступово запроваджують прямі виплати фермерам, як форму допомоги і засіб заохотити сільгоспвиробників дотримуватись харчових та екологічних норм. «Батьком» Спільної сільськогосподарської політики є Сіко Мансхолт, який також став автором першої (невдалої) спроби її реформування (відомої як «план Мансхолта»).

У 1957 році була введена спільна рибна політика, яка повноцінною політикою Співтовариства стала лише з 1983 року («Блакитна Європа»).

Спільна рибна політика має загальні правові підстави (статті 32-38 Договору про створення Європейського Співтовариства) і схожі цілі із загальною аграрною політикою: зростання продуктивності, стабілізація ринків, гарантія забезпечення та доставки продукції споживачеві за пропорційним цінами. Як і загальна аграрна політика, Спільна рибна політика є областю спільної відповідальності Європейського Союзу та держав-членів.

У ході декількох реформ початкові цілі Спільної рибної політики були доповнені і охоплюють тепер крім іншого наступні моменти: розумне використання ресурсів, захист навколишнього середовища, забезпечення високого рівня охорони здоров'я, а також економічне і соціальне єднання.

Охорона риболовних ресурсів і морського навколишнього середовища є однією з центральних цілей перед обличчям проблеми виснаження природних ресурсів.

Рибна політика охоплює чотири рівні, а саме: охорона і розумне використання риболовних ресурсів для збереження рибних запасів; організація ринкової торгівлі з метою забезпечення відповідності попиту і пропозиції в інтересах виробника і споживача; структурно - політичні заходи з підтримки сфер рибальства і аквакультури при адаптації їх оснащення і форм організації до вимог, що виникають в результаті виснаження ресурсів і кон'юнктури ринку; в цій області підтримка Спільноти реалізується в основному у вигляді фінансування риболовецького оснащення; взаємодія з третіми країнами та міжнародними організаціями для укладання торговельних угод у галузі рибальства на міжнародному рівні; заходи співтовариства по збереженню запасів морського і океанічного рибальства.

Європейський Союз на сьогоднішній день прагне проводити дієву політику, що охоплює рибальство, охорону навколишнього середовища та морський промисел.

Економічна політика базується на узгодженій фінансовій політиці.

У 1962 році в меморандумі Європейського співтовариства вперше було сказано про необхідність єдиної фінансової політики Європи. Висувається ідея «валютної змії», тобто фіксації обмінних курсів валют країн ЄС в певному діапазоні. Здійсненню цього плану перешкодила енергетична криза 1972 року, викликана різким зростанням цін на нафту. У 1979 році ідея «валютної змії» була реалізована створена Європейська валютна система. Центробанки ЄС уклали угоду про обмеження коливань валютних курсів. Введений прообраз євро єдина розрахункова валюта ЕКЮ (ECU).

Надалі ці ідеї отримали розвиток в Єдиному європейському акті 1986 року і Маастріхтському договорі 1992 року, що формально заклали основи Економічного і валютного союзу та єдиної європейської валюти. Найважливіші з положень Маастріхтського договору стосувалися економічної і фінансової політики, кінцевою метою якої було введення в країнах ЄС єдиної валюти. Угода передбачала графік введення єдиної валюти і загальні правила в області державного бюджету, інфляції і процентних ставок для всіх членів майбутнього валютного союзу.

Для того, щоб євро була введена в обіг, всі країни-члени валютного союзу повинні відповідати жорстким критеріям стабільності, закріпленим в Маастріхтських угодах: рівень інфляції в країні, що прагне приєднатися до валютного економічного союзу, може перевищувати показники трьох найбільш стабільних держав ЄС не більше ніж на 1,5%; державна заборгованість може становити не більше 60% від валового внутрішнього продукту (ВВП); дефіцит держбюджету не може перевищувати 3% від ВВП; процентні ставки за банківськими кредитами можуть бути всього на 2% вище за показники трьох найбільш стабільних країн; кандидати на вступ до союзу

не мають права протягом двох років за власною ініціативою проводити девальвацію національних грошових одиниць.

У 1994 році у Франкфурті-на-Майні був установлений Європейський валютний інститут, в завдання якого входило керівництво проектом створення єдиної валюти і спостереження за економічними процесами в країнах-членах ЄС. Економістами, котрі допомогли створити або зробили вагомий внесок в євро, були Роберт Манделл, Вім Дуйзенберг, Роберт Толлісон, Нейл Даулінг та Томмазо Падоа-Счіоппа.

Офіційний сценарій переходу до єдиної валюти був прийнятий на саміті в Мадриді 15-16 грудня 1995 року, також було встановлено назву нової валюти «євро».

У 1997–1998 роках був проведений конкурс в декілька турів на найкращий дизайн наявних євро, переможцем якого став Роберт Каліна, головний дизайнер Центрального банку Австрії. У лютому 1998 року дизайн і специфікації банкнот були схвалені Радою Європейського валютного союзу. У серпні 1998 року були проведені основні випробування по друку всіх номіналів банкнот для остаточного вирішення проблем випуску.

У дизайні банкнот використані зображення видатних пам'ятників Європи. Вікна і двері, зображені на лицьовій стороні, символізують дух відкритості і кооперації усередині Європейського Співтовариства. На зворотному боці кожної з банкнот зображений міст як метафора спілкування людей в ЄС і за його межами. Всі банкноти мають особливий захист від підробок. Тендер на постачання металу для карбування монет євро виграв Китай, Лоянський мідний завод в центральній провінції Хенань.

За критеріями приєднання до нової валюти 2 травня 1998 року для участі в «зоні євро» Радою ЄС були допущені Австрія, Бельгія, Німеччина, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Фінляндія і Франція. Дві країни - Великобританія і Швеція - також уклалися в більшість вказаних критеріїв,

але відмовилися увійти до «зони євро» як перші її учасники. У Данії виникли конституційні проблеми, а у Греції фінансові показники не відповідали необхідним вимогам.

1 червня 1998 року був заснований Європейський Центральний Банк (ЄЦБ). Його штаб-квартира знаходиться у Франкфурті-на-Майні, Німеччина. Завданнями банку є підтримка цінової стабільності і проведення єдиної монетарної політики на всій території єврозони.

Введення євро відбувалося поступово: спочатку в безготівковий оборот, потім були випущені наявні купюри. 1 січня 1999 року в 00.00 годин за європейським часом країни європейського Економічного і валютного союзу (ЄВС) ввели єдину валюту євро (EUR) і почали використовуватися її для безготівкових розрахунків. З цієї миті жорстко зафіксувалися курси національних валют країн учасниць по відношенню до євро, а євро стала самостійною повноправною грошовою одиницею. На цьому етапі паралельно і рівноправно функціонували і євро і національні валюти. Торги по євро почалися 4 січня 1999 року.

1 січня 2001 року Греція приєдналася до зони євро і стала 12-ою країною, що затвердила на своїй території єдину європейську валюту.

З 1 січня 2002 року протягом терміну, який кожна країна визначила самостійно (але не більше шести місяців), в обігу були введені банкноти і монети в євро, що заміщають колишні банкноти і монети в національних грошових одиницях. Протягом півроку старі національні банкноти і монети ще могли обертатися нарівні з євро. Проте після 1 червня 2002 року євро стає єдиним законним платіжним засобом в країнах Єврозони.

Словенія стала відповідати критеріям в 2006 році і увійшла до єврозони 1 січня 2007 року. Кіпр і Мальта пройшли процедуру узгодження в 2007 році і вступили в єврозону 1 січня 2008 року. Словаччина увійшла до зони євро 1 січня 2009 року, Естонія - 1 січня 2011 року, Латвія - 1 січня 2014 року.

Крім того, євро також введені в обіг: у карликових державах Європи, що формально не входять до складу Євросоюзу (Ватикан, Сан-Марино, Андорра і Монако); у заморських департаментах Франції (Гваделупа, Мартиніка, Французька Гвіана, Реюньйон); на островах, що входять до складу Португалії (Мадейра і Азорські острови); у сербському краю Косово, контрольованому міжнародними миротворчими силами; у Чорногорії (раніше - німецька марка).

У зв'язку з відмінностями у національних методах округлення і відображення значень, усі перетворення між національними валютами мали бути виконані за допомогою триангуляції через євро. Фіксовані значення курсу відношення валют до євро відзначені у таблиці. Обмінні курси були визначені Радою Європейського Союзу, базуючись на рекомендаціях Європейської Комісії взявши за основу ринкові показники 31 грудня 1998 р., так щоб одне ЕКЮ було рівне одному євро. ЕКЮ було рахунковою одиницею, що використовувалась в ЄС, базованою на валютах держав-членів; воно можливо було грошовою одиницею, але не було валютою з її правами. Рішенням Ради ЕС від 31 грудня 1998 року були встановлені ці обмінні курси. Вони не могли бути встановленими раніше, оскільки ЕКЮ залежало від кінцевого обмінного курсу не-євро валют (переважно від Фунт стерлінгів) на цей день.

Процедура, що використовувалася для встановлення обмінного курсу між грецькою драхмою та євро, була іншою, оскільки євро вже існувало два роки. Обмінні курси для первинних одинадцяти валют були визначені лише за лічені години до представлення євро. Обмінний курс грецької драхми був зафіксованим кількома місяцями раніше перед введенням, згідно з Постановою Ради ЕС від 19 червня 2000 року.

Валюта була представлена в нефізичній формі (туристичні чеки, електронні перекази, банкінг та ін.) вночі на 1 січня 1999 року, коли валюти різних країн учасниць Євросони перестали існувати незалежно, вони були

чітко зафіксовані у відношенні між собою незмінними обмінними курсами, що робило їх лише фізичним відображенням євро. Таким чином нова валюта стала правонаступником ЕКЮ. Банкноти і монети старих валют все ж продовжували свій законний обіг, доки нові євробанкноти та євромонети не були представлені 1 січня 2002 року.

Обмінний період, протягом якого монети та банкноти колишніх валют були обміняні на євро, тривав близько двох місяців до - 28 лютого 2002 року. Офіційна дата, коли національні валюти перестали бути легальними грошовими одиницями для розрахунку в своїх країнах, була різною для кожної держави. Першою на євро повністю перейшла Німеччина; марка була офіційним платіжним засобом до 31 грудня 2002 року. Кінцевою датою було 28 лютого 2002 року, коли всі національні валюти перестали бути платіжними засобами на території своїх країн. Однак, навіть після офіційної дати повного переходу на євро, національні валюти продовжують приймати центральні банки протягом кількох років, а деякі країни такі як Австрія, Німеччина, Ірландія та Іспанія встановили можливість обміну без часових обмежень. Наприклад, обмін португальських монет був припинений 31 грудня 2002 року, а обмін паперових ескудо триває ще до 2022 року.

Станом на 2014 рік держави-члени Європейського Союзу використовують 12 різних валют. 18 з 28 країн-членів Євросоюзу належать до Єврозони, а їхнім офіційним засобом платежу є євро - загалом це понад 322 мільйонів європейців. Євро – друга найпоширеніша валюта у світі після долара США. Євро не є валютою Європейського Союзу, оскільки не всі країни ЄС перейшли на нього. 11 держав-членів, серед яких Болгарія, Велика Британія, Данія, Ірландія, Литва, Польща, Румунія, Угорщина, Хорватія, Чехія і Швеція, продовжують використовувати власні національні валюти. Всі країни-члени Євросоюзу мають право ввійти в Єврозону, якщо задовольнять певним визначеним вимогам згідно з економічними

критеріями, а для всіх нових членів ЄС перехід на євро є умовою вступу до союзу, хоча це швидше політична умова, ніж економічна.

Використання єдиної валюти в багатьох країнах має як переваги так і вади для країн-членів. У наш час існують різні думки стосовно ефекту, викликаного введенням євро, оскільки для розуміння і оцінки багатьох з цих ефектів будуть потрібні роки. Висловлюється багато думок та презентуються найрізноманітніші теорії.

Однією з найзначущих переваг введення євро - є зменшення ризиків, пов'язаних з курсами обміну валют, що дозволяє полегшити інвестування між країнами. Ризик зміни курсу валют по відношенню одна до одної завжди робив інвестиції за межами своєї валютної зони, та навіть імпорту/експорту, досить ризикованими як для компаній, так і для фізичних осіб. Ймовірний прибуток може бути моментально прирівняний нулю завдяки коливанню валютного курсу. В результаті багато інвесторів та імпортерів/експортерів повинні були або змиритися з цим ризиком, або використовувати хеджування своїх інвестицій, що приводить до подальшого зростання цін на фінансових ринках. Інвестиції за межами національної валютної зони тому і перетворюються на менш привабливі. Створення Єврозони відчутно збільшує поле діяльності для інвесторів, вони стали більш незалежними від ризиків, пов'язаних з обмінним курсом. Оскільки європейська економіка сильно залежить від внутрішньоєвропейських експортних операцій, переваги цього ефекту важко переоцінити. Зокрема, він дуже важливий для країн, національні валюти котрих традиційно були піддані коливанню курсу(наприклад, середземноморські держави).

Один євро дорівнює 100 центам (часто їх називають євроцентами). Всі монети євро, враховуючи пам'ятні монети вартістю у 2 євро, мають однакову лицьову сторону, на котрій написано номінал монети на фоні Європи (до 2007 були зображені країни - члени ЄС), та різну «національну» сторону із зображенням, котре визначає та країна, де чеканяться монети. Тим не менше,

всі монети є придатними платіжним засобами на території всіх країн Єврозони.

Випускаються монети вартістю 2 і 1 євро, 50, 20, 10, 5, 2 та 1 євроцент. Дві останні монети не чеканяться у Фінляндії та Нідерландах, але і там вони є законним платіжним засобом. Багато магазинів у Єврозоні люблять вирівнювати ціни таким чином, щоб вони були кратні 5 центам і монети номіналом в 1 і 2 центи були не потрібні, але багато що залежить від національних традицій кожної країни.

Всі банкноти євро мають спільний дизайн для кожного номіналу на обидвох сторонах. Випускаються банкноти вартістю в 500, 200, 100, 50, 20, 10 і 5 євро. Такі банкноти, як 500 і 200 євро, не випускаються в деяких країнах.

Спеціальний графічний знак євро (€) було спроектовано після того, як шляхом опитування громадськості були обрані два варіанти з десяти пропозицій, і після того Єврокомісія вибрала один з них в якості кінцевого варіанту. Автором дизайну, що переміг, як стверджується, була команда з чотирьох експертів, імена котрих офіційно не були названі. Офіційна версія створення дизайну євро оскаржується Артуром Ейзенменгером, в минулому провідним графічним дизайнером Європейської економічної спільноти, котрий заявляє, що створив цей знак як загальний символ Європи.

Знак являє собою, згідно з поясненням Єврокомісії: «комбінацію грецького епсилона, як символу ваги європейської цивілізації, букви €, що значить «Європа», і паралельних ліній, котрі перетинають знак і свідчать про стабільність євро».

Європейська комісія також розробила логотип євро з вказанням точних пропорцій і кольорів переднього плану та фону. Хоча деякі дизайнери шрифтів просто в точності скопіювали логотип євро в якості знаку євро в цих шрифтах, більшість розробили свої варіанти, котрі часто базуються на букві

С у відповідних шрифтах, щоб знак валюти мав таку ж ширину, як і арабські цифри.

Розміщення графічного знака відносно цифр, котрі означають номінал валюти, відрізняється в кожній країні. Хоча офіційно рекомендується розміщувати знак перед цифрами (що суперечить загальній рекомендації ISO розміщати позначення валюти після суми), люди в багатьох країнах пишуть знак євро так само, як це було прийнято для національних валют, що ходили до євро. Назва «Євро» була запропонована бельгійським есперантистом Жерменом Пірло. Латиною назва євро пишеться *euro*, грецькою *Ευρώ*. На банкнотах назва євровалюти вказана латинськими і грецькими буквами. Читається згідно з орфографією відповідної мови, зазвичай на зразок того, як вимовляється слово Європа цією мовою.

За грошово-кредитну політику Єврозони відповідає Європейський центральний банк (ЄЦБ). Це головний елемент Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ), який як юридична особа виконує основні функції, радить національним державам та наддержавним органам щодо господарчої оцінки ухвали законів та інших правових норм Європейського Союзу, а також висловлює свою думку щодо грошової, цінової політики відповідним органам. Діяльність ЄЦБ ґрунтується на засаді незалежних від національних держав та наддержавних органів ухвал, що передбачає передусім брак примусу в покриванні їхніх внутрішніх і зовнішніх боргів.

Найвищий орган ЄЦБ - Управлінська рада, до якої входять члени правління ЄЦБ та керівники центральних банків країн-учасниць. Ухвали потребують простої більшості голосів, кожний член управлінської ради має лише один голос. Правління ЄЦБ очолює президент, якому підпорядковується віце-президент та чотири заступники. Їхні призначення узгоджують з головами держав та урядів країн-учасниць. Ухвали правління також потребують простої більшості голосів. Головне завдання правління ЄЦБ - справджування вказівок та ухвал Управлінської ради, що передбачає

залучення до їхнього виконання центральних банків країн ЄС. Розпочав роботу з 1 червня 1998 року. Центральна контора - у Франкфурті-на-Майні (Німеччина). Чинний голова - Маріо Драгі.

У 1958 році з метою надання кредитів для спорудження та реконструкції об'єктів, які становлять інтерес для країн ЄС та асоційованих держав, був створений Європейський інвестиційний банк (ЄІБ). Це державна фінансово-кредитна установа Європейського Союзу для фінансування розвитку відсталих європейських регіонів у формі довготермінових кредитів. Штаб-квартира розташована в місті Люксембург. Статутний капітал формується із внесків країн-учасниць і на кінець 2012 року був збільшений до 245 млрд. євро.

Функціонує він наступним чином. За рахунок випуску облігаційних позик на міжнародному грошовому ринку та на національних грошових ринках країн Європейського інвестиційного банку формуються залучені кошти банку. На рентабельні проекти надають звичайні кредити, на малорентабельні - пільгові. До 70% припадає на кредити для регіонального розвитку менш розвинутих районів. Загальна сума наданих кредитів - понад 47 млрд. євро. Позики банку покривають частину вартості проекту, доповнюючи власні капітали позичальника (як правило менше 50%). Сфери використання кредитів - передусім енергетика, транспорт і телекомунікації. Європейський інвестиційний банк надає також пільгові кредити за рахунок засобів ЄС як технічний розпорядник. Кредити банку надаються в кількох валютах. Відсоткова ставка по «змішаних» кредитах визначається на базі середньозваженої вартості в залучених коштах у даних валютах на міжнародних або національних ринках капіталів.

Керівні органи Європейського інвестиційного банку - Рада керуючих, Директорат і Правління. До Ради керуючих входять міністри фінансів країн ЄС. Вона визначає загальну кредитну політику, розглядає і затверджує річні баланси, вносить зміни до статутного капіталу. Директорат приймає

рішення про надання кредитів та гарантій при залученні коштів встановленні відсоткових ставок. Оперативне керівництво здійснюють президент і п'ять його заступників.

Європейський інвестиційний банк є головним акціонером Європейського інвестиційного фонду, який був створений у 1994 році для фінансування інвестицій у малі та середні підприємства. Європейський інвестиційний фонд працює з малими й середніми підприємствами не безпосередньо, а через фінансових посередників; його діяльність зосереджена в галузі ризикового капіталу та надання гарантій. Європейський інвестиційний фонд інвестує малі та середні підприємства в межах Європейського Союзу та у країнах-кандидатах.

З метою запобігання поширенню європейської боргової кризи урядами держав ЄС була створена спеціальна компанія Європейський фонд фінансової стабільності. Фінансування фонду здійснюють держави ЄС, найбільшу долю в інвестиційній структурі фонду мають країни якимрейтинговими агенствами присвоєно найвищий кредитний рейтинг.

Рішення про створення фонду Європейської фінансової стабільності було прийнято 9 травня 2010 року. Заснована компанія 7 червня 2010 року у місті Люксембург.

Залучення інвестицій у фонд здійснюється через емісію і розміщення на відкритих ринках облігацій, або інших боргових інструментів фонду. Надійність цінного паперу підкріплена гарантіями держав єврозони пропорційно їх частці у сплаченому капіталі Європейського центрального банку. Фонд буде існувати доки не буде повністю погашене останнє зобов'язання.

Залучений інвестиційний ресурс планується використовувати для кредитування країн єврозони що мають проблеми з обслуговуванням власного суверенного боргу, рекапіталізації проблемних банків або

викупу бондів проблемних країн з метою зниження майбутньої ставки запозичення для проблемної країни емітента.

Розмір гарантій інвестування фонду спочатку був утверджений в розмірі 440 млрд євро. Однак в силу негативних тенденцій що відбулись у фінансовому секторі економіки ЄС (проблеми з обслуговування боргу Грецією, франко-бельгійським банком Dexia та ін.) було прийнято рішення про збільшення гарантій до 780 млрд євро.

Соціальна політика Європейського союзу пройшла у своєму розвитку кілька етапів. З розширенням сфери її дій виникла необхідність удосконалити механізм функціонування ринку праці та стратегію зайнятості, розширити компетенції наднаціональних органів, створити нові структури, які б були здатними конструктивно відповісти на виклики будь-якого часу. Політика ЄС у соціальній сфері формувалася поступово і пройшла такі етапи.

На початковому етапові (1950-1970-і роки) політика соціальної сфери зводилася суто до механізму формування загального ринку праці, вільного переміщення робочої сили, а також соціального захисту мігрантів, який формувався в рамках Європейської Спільності, починаючи ще з Паризької угоди 1951 року, коли було засновано Європейське об'єднання вугілля і сталі, у якому були зафіксовані соціальні права робітників, а саме: часткове фінансування виплат при звільненні; фінансування при професійній перепідготовці, працевлаштуванні, та створенні альтернативних робочих місць при закритті сталеливарних заводів або скороченні вугледобування; права профспілок; гарантії проти необґрунтованого зниження зарплати і соціальних виплат; права трудящих-мігрантів.

Другий етап охоплює 1980-1990-і роки.

У 80-ті роки в ЄС посилилася дискусія про політику в галузі зайнятості. У прийнятій у 1989 році Соціальної хартії зафіксований політичний консенсус з приводу того, що в рамках внутрішнього ринку ЄС основні соціальні права працівників не будуть порушуватися. Амстердамський

договір визначив стратегію зайнятості в ЄС як сприяння появі кваліфікованої, освіченої, здатної пристосуватися до нових умов робочої сили та ринків праці, чутливих до економічних змін.

Європейська стратегія зайнятості (ЄСЗ) була кодифікована Амстердамським договором і запущена в 1997 році Люксембурзькою сесією. В люксембурзькій стратегії виділені чотири теми: підприємницькі якості - готовність до створення нових робочих місць за рахунок скорочення трудових затрат, які не мають відношення до зарплати та інших форм податкового навантаження зайнятості; відповідність вимогам найму - сприяння громадянам в отриманні ними додаткових якостей, умінь, які сприятимуть отриманню роботи; адаптивність- вплив на підприємства та індивідів засобами податкового стимулювання; рівність можливостей - сприяння участі жінок у ринку праці, інтеграція інвалідів до трудового життя.

В 1999 році Європейська Рада в Кельні ухвалила Європейський пакт зайнятості, що був спрямований на припинення скорочення кількості робочих місць і визначив підхід до об'єднання всіх заходів ЄС щодо політики зайнятості: вичерпна структурна реформа та модернізація, метою якої стало посилення інноваційної спроможності і ефективності ринку праці та ринків товарів, послуг і капіталів (Кардифський процес); координування економічної політики та поліпшення ефективності взаємодії між зростанням заробітної плати та валютною, бюджетною та фінансовою політикою шляхом макроекономічного діалогу, спрямованого на збереження динаміки без зростання інфляції (Кельнський процес); подальший розвиток і запровадження скоординованої стратегії зайнятості для поліпшення ефективності ринків праці шляхом підвищення рівня зайнятості, розвитку підприємництва, пристосування бізнесу та найманих працівників до нових умов, а також рівних можливостей для чоловіків і жінок у працевлаштуванні (Люксембурзький процес).

Керуючись цими пунктами, країни ЄС щорічно узгоджують основні елементи економічних політик, стратегії зайнятості, макроекономічний діалог проводиться в рамках Економіко-фінансового комітету через співпрацю з Радою з трудових і соціальних питань та за участі представників Європейської Ради, Комісії, Європейського центрального банку та соціальних партнерів. У макроекономічному діалозі іде обмін інформацією та думками підзвітних Спільноті установ і його соціальних партнерів щодо питання зіставлення плану макроекономічної політики для збільшення і повного використання потенціалу зростання зайнятості.

Третій етап – 2000-і роки. Лісабонська стратегія визначила мету соціальної сфери аж до 2010 року, а конкретніше - перетворити ЄС у найбільш інноваційну, конкурентоздатну і динамічну економіку у світі. Зокрема, досягти 70% зайнятості, в тому числі при 60% зайнятості жінок. У Лісабонському процесі також робиться спроба ще більше пов'язати політику в галузі зайнятості з іншими областями економічної політики, однак загальний фон при цьому сильно змінився. Якщо в Кельні на першому плані ще знаходилися міркування орієнтації на попит, то в Лісабоні утвердилася парадигма конкурентоспроможності з першочерговою метою перетворення Європи до 2010 року в найбільш динамічний в світі, заснований на знаннях, економічний простір.

Європейська стратегія в галузі зайнятості важлива як «методична лабораторія» ЄС, тому що тут вперше було застосовано «метод відкритої координації» (МВК). Суть його полягає в тому, що на підставі спільних європейських уявлень про цілі (у даному випадку - орієнтирів в сфері політики зайнятості) розробляються національні плани дій, які Комісія та Рада коментують в щорічному Спільному звіті. При цьому Комісією розробляються специфічні для відповідних країн рекомендації, однак механізмів введення санкцій немає.

На Лісабонському саміті виділено п'ять головних орієнтирів: подовження трудового життя, введення безперервного навчання відповідно до завдань економічної реструктуризації; реформування системи соціального захисту; заохочення соціальної інтеграції; надання батькам свободи у визначенні кількості дітей у сім'ї; розвиток імміграційної політики.

Незважаючи на те, що на початку XXI століття соціальна політика ЄС сформувалась, проте і зараз спостерігається низка невирішених проблем.

На сьогодні сфера соціальної політики зводиться передусім до основних «соціальних вимірів» спільного європейського ринку праці, а саме: зняття обмеження на доступ до кваліфікованої роботи за національним громадянством; визнання права всіх робітників-мігрантів на рівну оплату за рівний труд чоловіків і жінок, прагнення гармонізувати національні системи страхування, розвиток діалогу між трудом і капіталом; введення наднаціонального режиму, який уточнював, за яких умов соціальні виплати, отримані в рамках однієї національної системи можуть бути конвертованими та експортованими в рамках ЄС, правил гармонізації стандартів у сфері захисту здоров'я і безпеки на робочому місці.

У свою чергу спільний ринок праці Євросоюзу передбачає: ліквідацію будь-якої дискримінації працівника на ґрунті громадянства в питаннях працевлаштування, зарплати та інших умов роботи та найму; право проживати у країні, де оселився громадянин після звільнення разом з родиною, яка не втрачає це право і після смерті особи; боротьбу з дискримінацією через релігійні та інші переконання, інвалідність, вік чи сексуальну орієнтацію.

В рамках ЄС робітники та члени їх сімей, що виїжджають на роботу до інших європейських країн мають право на: об'єднання періодів для нарахування та отримання виплат, пенсій, соціального захисту для себе та своїх дітей; подібне за типом пенсійне право, на яке було зароблено в різних державах-членах Спільноти, можна об'єднати в одну пенсію, але не більше

розміру найвищої пенсії, яку отримала б дана особа, якби постійно проживала в одній країні; державні службовці та особи, яких до них прирівнюють, отримують загальне пенсійне забезпечення; додаткові пенсійні права осіб, що працюють або мають власний бізнес, однаково гарантовані на території всіх країн Спільноти; єдине законодавство для студентів.

Європейська енергетична політика була запроваджена у 2005 році. До цього незважаючи на об'єднання частини виробництва і розподілу електроенергії (вугілля та атомної) протягом десятиліть не було узгодженого підходу до енергетичної політики. Концепція впровадження обов'язкової та всеохоплюючої європейської енергетичної політики була затверджена Європейською Радою 27 жовтня 2005 року в Гемптон Корті. У вересні 2007 року Європейська комісія представила перші конкретні законодавчі пропозиції.

Енергетична стратегія Євросоюзу визначається законами, актами, угодами і директивами, встановленими Комісією, Радою і Парламентом Європейського союзу і ратифікована окремими державами - членами.

Спеціальний відділ Генерального директорату Європейської комісії має справу з енергетичною стратегією з точки зору енергетичної політики, внутрішнього ринку, поновлюваних джерел, розвитку, ефективності та ядерної безпеки.

Європейська комісія в 2010 році поставила цілі Європейського союзу щодо скорочення зміни клімату та сталого розвитку енергетики, які спрямовані на скорочення викидів парникових газів на 20% від всіх первинних джерел енергії порівняно з 1990 роком, отримання 20% потреби в енергії з поновлюваних джерел, підвищення на 20% ефективності використання енергії (20-20-20).

Можливі цілі енергетичної політики для Європи були розроблені в зелених книгах Комісії Європейської стратегії. У 2006 році Комітет переглянув головні принципи щодо інтеграції Транс'європейських мереж.

Метою став розвиток внутрішнього ринку електроенергії та газу, що гарантує безпеку поставок, солідарність між членами Європейського союзу, а також розробка і підключення поновлюваних джерел енергії, підвищення надійності і розвиток більш стійкого, ефективного енергетичного балансу для безпеки і конкурентоспроможності енергопостачання.

Євросоюз прагне створити стратегічні мережі виробництва для передачі та зберігання енергії, інтегровані в енергетичний ринок, а також впроваджувати комплексний підхід до боротьби зі зміною клімату для досягнення мети Європа 2020.

19 жовтня 2011, Європейська Комісія схвалила головні принципи для регулювання інфраструктури транс'європейських енергетичних мереж, визначено 12 пріоритетних коридорів для транспортування електроенергії, газу та нафти. Пріоритетні напрями діяльності орієнтовані на вирішення проблем вузьких місць, зокрема транскордонних заторів і відсутніх ланок.

Для надання допомоги Європейським Союзом державам-членам при великомасштабних стихійних лихах у 2002 році був заснований Фонд Солідарності Європейського Союзу. Катастрофи вважаються великомасштабними, якщо збитки від них перевищують 3 млрд. євро, або 0,6% від валового національного доходу країни.

Внутрішній ринок Європейського Союзу є економічним простором Європейського Союзу без внутрішніх кордонів, на якому забезпечується вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталів між 28-ма державами-членами ЄС. Відповідне визначення внутрішнього ринку ЄС закріплене у ч. 2 ст. 26 Договору про функціонування Європейського Союзу.

Виділяють такі історичні етапи європейської економічної інтеграції :

У 1951 р. згідно із Паризьким договором створено спільний ринок сировини і продукції вугільної промисловості і металургії;

Відповідно до Римського договору 1957 року утворено Європейське економічне співтовариство;

З метою стабілізації спільного ринку у 1968 р. утворюється митний союз, з 1970 р. починається уніфікація спільної торговельної політики Європейського економічного співтовариства щодо третіх держав (включаючи встановлення спільного митного тарифу, укладення митних і торговельних угод, уніфікація інструментів експортної політики та охоронних засобів), утворюється Європейська валютна система;

Для остаточного формування внутрішнього ринку Європейська комісія в 1985 р. приймає Білу книгу «Завершення формування внутрішнього ринку», в якій пропонується усунути фізичні, технічні та податкові кордони для вільного руху товарів, осіб, послуг і капіталів між країнами-членами ЄС, і цей підхід закріплюється у Єдиному європейському акті 1987 р.;

У 1992 р. Договором про створення ЄС встановлюються засади економічного та валютного союзу країн-членів ЄС, утворюється Європейський економічний простір;

Завершальним етапом становлення внутрішнього ринку ЄС вважається становлення Економічного і монетарного союзу ЄС та перехід на єдину валюту «Євро» у 2002 р.

Транспорт в Європейському Союзі є спільною компетенцією Союзу та його держав-членів. Європейська комісія включає в себе комісара з питань транспорту, в даний час Сіім Каллас. З 2012 року. Комісія також включає в себе Генеральний директорат з мобільності і транспорту, який розвиває політику ЄС у транспортному секторі і управляє фінансуванням транс'європейських мереж і технологічного розвитку та інновацій.

Європейське агентство з безпеки авіації виконує нормативні та виконавчі завдання у галузі цивільної авіаційної безпеки, таких як видача типових сертифікатів.

Комісія також прийняла на себе ініціативу з Єдиного європейського неба для координації проектування, управління та регулювання повітряного простору в Європейському Союзі.

ЄС також бере участь у Євроконтролі, що координує і планує управління повітряним рухом для всієї Європи.

Європейське Агенство Морської Безпеки опікується питаннями щодо зниження ризику нещасних випадків на морі, забруднення моря із суден і втрати людських життів на морі, допомоги забезпечення дотримання відповідного законодавства ЄС.

Європейське залізничне агентство має мандат на створення конкурентоспроможного європейського простору залізниць, за рахунок збільшення транскордонної сумісності національних систем, а паралельно забезпечення необхідного рівня безпеки. Воно встановлює стандарти для європейських залізниць у вигляді технічних специфікацій на експлуатаційну сумісність, які застосовуються до транс'європейської залізничної мережі.

Перша директива ЄС для залізниць вимагає дозволити операції у відкритому доступі на залізничних лініях компаній, крім тих, які володіють залізничною інфраструктурою. Вона не вимагає приватизації, але вимагає поділу управління інфраструктурою та операціями. Директива призвела до реорганізації багатьох національних залізничних систем.

ЄС також виступили з ініціативою створення Європейської системи управління залізничним рухом, єдиного стандарту для управління рухом поїздів і команди систем, з метою транскордонної взаємодії та закупівлі сигнального обладнання.

Наприкінці 1980-років у зв'язку з програмою єдиного ринку виникла концепція Транс'європейські мережі. Щоб забезпечити функціонування великого ринку та свободу пересування товарів, капіталів, людей і послуг потрібні добре розвинені національні й регіональні транспортні й

комунікаційні мережі, пов'язані між собою сучасною та ефективною інфраструктурою. Транс'європейські мережі (ТЄМ) охоплюють три сфери:

Транспортні ТЄМ: автомобільні та комбіновані перевезення, водні шляхи та морські порти, швидкісна європейська залізниця. До цієї ж категорії відносять інформаційні системи керування транспортом, наприклад, нова супутникова система визначення географічного місцеположення «Галілео»;

Енергетичні ТЄМ: електро- та газопостачання. Головною метою в цій галузі є створення єдиного енергетичного ринку та безпека постачання;

Телекомунікаційні ТЄМ: сприяють широкому поширенню електронних послуг на базі телекомунікаційних мереж. Вони є стрижнем ініціативи «Інформаційне суспільство для всіх» у рамках програми «Електронна Європа».

Договір про Європейський Союз заклав законодавче підґрунтя транс'європейських мереж, як ключового елемента створення єдиного ринку та зміцнення економічної і соціальної згуртованості. З огляду на ці завдання, Спільнота розробляє директиви, в яких визначає цілі; пріоритети; проекти, що являють собою спільний інтерес; та широкий спектр заходів у трьох відповідних секторах (транспорт, енергетика і телекомунікації).

ПІСЛЯМОВА: ЄС В СТРУКТУРІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ СВІТУ

Євроінтеграція є одним з чинних важелів консолідації євроатлантичної цивілізації, провідної цивілізації сучасності.

Специфічні риси західної, точніше євроатлантичної, цивілізації створені переважно романо-германськими народами Західної Європи за участю кельтів, західних і частини південних слов'ян на ґрунті християнства латинського обряду. У подальшому вона поширювалася на інші народи Європи та на народи колонізованих європейцями територій Північної Америки, Австралії, Нової Зеландії та частково Південної Африки. З Нових часів західна цивілізація стала ядром макрохристиянського цивілізаційного світу, до складу якого увійшли також східнохристиянсько-слов'янська та латиноамериканська цивілізації. Впродовж останніх століть євроатлантична

цивілізація складається з двох основних субцивілізацій: західноєвропейської (Західна, Центральна, Північна та більша частина Південної Європи) та північноамериканської (США і Канада).

Соціокультурним підґрунтям європейської цивілізації були антична цивілізація в її західному варіанті, християнство латинського обряду та варварські (германці і кельти) етноси раннього середньовіччя.

До часів Реформації існувала єдність західноєвропейського світу, що усвідомлювалась його представниками та сусідами, православними і мусульманами. Її єдність визначалась католицькою церквою, спільними особливостями світогляду, ціннісними орієнтаціями та ментальністю, однаковістю соціально-економічної системи та політичних структур.

Кардинальні зміни, визначили трансформацію західнохристиянської цивілізації середньовіччя в новоевропейську цивілізацію з її подальшим розвитком у Європейську цивілізацію, припали на кінець 15 – першу половину 16 ст. У цей час увійшли в резонанс, що обумовило унікальний в історії людства кумулятивний ефект, Ренесанс, Великі географічні відкриття, Реформація, розвиток капіталізму, становлення централізованих держав, поступ демократії (передусім, парламентаризму) та формування новоевропейських націй. За цих умов складається притаманний саме Заходу соціокультурний тип особистості, який передбачає раціоналізм, індивідуалізм, прагматизм, специфічну трудову етику.

З часів промислового перевороту західна цивілізація вступає в індустріальну фазу розвитку, сприяючи входженню до неї і рештки світу. Впродовж 19 ст. в усіх її основних складових утверджується індустріальне суспільство.

Починаючи з 1930-х років, а особливо впродовж десятиліття після Другої світової війни, найбільш розвинені країни європейської цивілізації здійснюють докорінні соціально-економічні перетворення. Вони визначалися тенденціями лібералізації політичного життя і полягали в посиленні

соціальної підтримки та гарантій найчисельнішим верствам населення, усупільнення виробництва (передусім, шляхом акціонування) та удосконаленням парламентської чи парламентсько-президентської системи управління зі створенням соціально орієнтованої ринкової економіки.

Захід вступив у пізньоіндустріальну фазу розвитку, якій відповідало суспільство «масового споживання», остаточне подолання колоніалізму та авторитаризму.

З 1970-х років починається становлення постіндустріального суспільства – суспільства високих інформаційних технологій, яке незабаром отримало назву інформаційного. Останнє в основних своїх рисах у провідних країнах євроатлантичної цивілізації й Японії утвердилося на початку 1990-х років, які позначилися бурхливим розвитком економіки. Водночас СРСР, перебуваючи на рівні індустріального суспільства, остаточно програв холодну війну, втратив своїх європейських сателітів і у 1991 р. розвалився. Постсоціалістичні європейські та пострадянські держави Балтії з кінця 20 ст. поступово інтегруються у євроатлантичні (НАТО) та європейські (ЄС) структури.

Водночас у сучасному світі європейська цивілізація співіснує та інтенсивно взаємодіє не лише з наближеними і найближчими до неї східнослов'янсько-православною (частина якої стала складом ЄС) та латиноамериканською цивілізаціями в межах макроріхристиянського світу, але й з країнами мусульмансько-афроазійської, індопівденноазійської, китайсько-східноазійської та японсько-океанійської цивілізацій, з тропічноафриканською цивілізаційною спільнотою та транс цивілізаційною спільнотою Південно-Східної Азії. Японсько-океанійська цивілізація, головним чином в особі своєї провідної сили – Японії, вийшла на рівень інформаційного суспільства паралельно з найрозвинутішими країнами європейської цивілізації. Останніми роками на Далекому Сході – в Японії, Південній Кореї, Тайвані, Сінгапурі, Китаї (переважно, в приморських

провінціях та Гонконзі) складається паралельний європейській цивілізації світ випереджаючого розвитку, який у перспективі може (або має) утворити альтернативний, передусім щодо економіки, Заходу центр світового домінування.

Нарешті, наголосимо, що Україна впродовж своєї історії (різний час для окремих земель) переважно (1569-1648 рр.) або частково (1663-1939 рр.) була причетна до життя, розвитку і культури європейської цивілізації. Нині Україна прагне долучитися до ЄС та європейської (євроатлантичної) цивілізації.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЙ (КРУГЛИХ СТОЛІВ, ОБГОВОРЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ)

1. Інтеграція як невід’ємна ознака розвитку та функціонування людських спільнот: сутність та передумови.
 2. Взаємозалежність як чинник інтеграційних процесів у світі.
 3. Основні теоретичні підходи євро інтеграційних процесів.
 4. Роль католицької церкви у формуванні ідеї європейської єдності.
 5. Європейська ідентичність як різновид колективної ідентичності.
-

-
6. Рівні європейської ідентичності, європейська ідея та європейська свідомість.
 7. Європейська ідентичність – основа солідарності та вирішення економічних та соціальних проблем європейської спільноти.
 8. Культура та цінності як основа європейської ідентичності.
 9. Культурна єдність Європи як передумова спільного економічного і політичного порядку.
 10. Риси та елементи європейської духовності: почуття реальності, раціоналізм, індивідуалізм, автономія особистості, воля, право на вільний вибір, відповідальність, особиста гідність, ініціатива.
 11. Європа як спільнота спільних політичних ідеалів та цінностей: свобода, толерантність, права людини, громадянське суспільство, ліберальна демократія, ринкова економіка.
 12. Відображення рис європейської культури та цінностей у функціонуванні інститутів та норм ЄС.
 13. Передумови інтеграційних процесів в Європі після Другої світової війни. План Маршалла (1948) та початок європейської економічної інтеграції.
 14. Роль Франції в Європейському будівництві. Ш.де Голль та його концепція «Європа вітчизн». Франко-німецьке зближення.
 15. Цілі та причини європейської економічної інтеграції.
 16. Створення спільного ринку – основна мета економічної інтеграції в Європі.
 17. Умови створення спільного європейського ринку – свобода пересування товарів, робочої сили та людей, капіталів і послуг.
 18. Маастріхтський договір і трансформація європейських спільнот у Європейський Союз.
 19. Лісабонський договір та його значення для подальшого розвитку і розширення ЄС.
-

-
20. Особливості політичної системи Європейського Союзу.
 21. Структура, повноваження та принципи формування Європейського Парламенту.
 22. Хвилі розширення європейської спільноти та їх особливості.
 23. Особливості східноєвропейського розширення ЄС.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Визначити основні риси західної цивілізації.
 2. Складіть хронологічну таблицю «Основні етапи історії євроінтеграції».
-

-
3. Охарактеризуйте наслідки введення євро.
 4. Яку спадщину античності використано в процесі євроінтеграції.
 5. Складіть порівняльну таблицю основних рис традиційного, індустріального і постіндустріального суспільства.
 6. Які риси притаманні соціально орієнтованій ринковій економіці.
 7. Визначити причини невдачі проекту соціалістичної інтеграції порівняно з успіхами європейської інтеграції.
 8. Порівняйте інтеграцію та співробітництво: в чому їх подібність та принципові відмінності.
 9. Охарактеризуйте імперію як форму політичної інтеграції.
 10. Порівняйте теорії європейської інтеграції.
 11. Визначити роль християнства у формуванні європейської ідеї та європейської єдності.
 12. В чому суть «Ідеї Європи» як інтегруючого чинника.
 13. Чи співпадають кордони Європи та кордони Європейського Союзу. Обґрунтуйте відповідь.
 14. Європейська ідентичність – заперечення чи продовження національних ідентичностей.
 15. Розвиток новітніх «націоналізмів» в сучасній Європі, їхній вплив на Європейську ідентичність.
 16. Великобританія та її роль у становленні європейського руху.
 17. Передумови інституалізації економічної інтеграції в Європі.
 18. Цілі та принципи європейської інтеграції.
 19. Причини кризи конституційного процесу в Європейському Союзі.
 20. Європейське співробітництво у сфері прав людини.
 21. Прямі вибори в Європарламент, громадянство ЄС, спільні інститути та союзне право як чинники поглиблення інтеграції в ЄС.
 22. Прослідкуйте трансформацію основних інституцій ЄС.
 23. Які нові інститути ЄС з'явилися після Лісабонської угоди?
-

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Сутність інтеграції як складової частини міжнародних процесів.
 2. Теоретичні моделі європейської інтеграції.
 3. Зародження та розвиток ідей європейської гідності.
 4. Європейська ідентичність.
 5. Передумови та початок інтеграційних процесів у Європі після Другої світової війни.
 6. Створення Європейського Економічного Союзу.
 7. Політична інтеграція в Європі.
 8. Інституційна основа європейської інтеграції.
 9. Розширення Європейського Союзу.
 10. Європейський Союз та країни Центрально-Східної Європи.
 11. Україна і процеси європейської інтеграції. Євроінтеграційні перспективи України.
 12. Поняття інтеграції. Об'єктивні та суб'єктивні передумови інтеграції.
 13. Розвиток інтеграційних процесів у контексті глобалізації.
 14. Федералізм як теоретична модель європейської інтеграції.
 15. Концепція «різних швидкостей» європейської інтеграції.
 16. Розвиток європейської ідеї у Середньовіччі.
 17. Вплив економічних чинників на європейські проекти 17-19 століть.
 18. Вплив світових війн на ідею єдиної Європи.
 19. Цивілізаційні та географічні межі Європи.
 20. Спільний культурний простір як контекст об'єднувчих та інтеграційних процесів у Європі.
 21. Співвідношення європейської, національної та регіональної ідентичності в Європі та їх вплив на інтеграційні процеси.
 22. Передумови економічної інтеграції в Європі після Другої світової війни.
-

-
23. Німецьке питання та європейська інтеграція.
 24. Маастріхтський договір та його значення для створення Європейської спільності.
 25. Лісабонська угода: зміст і значення.
 26. Інститути ЄС: структура, повноваження, принципи формування, функції.
 27. Реалізація регіональної політики в Європейському Союзі.
 28. Хвилі європейської інтеграції.
 29. Соціальна політика Європейського Союзу.
 30. Внутрішній ринок Європейського Союзу: етапи формування та засади функціонування.
-

ПИТАННЯ І ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

ПИТАННЯ

1. Поняття та види інтеграції.
 2. Інтеграція та співробітництво: співвідношення понять та процесів
 3. Теорії інтеграції.
 4. Проблеми суверенітету в теоріях інтеграції
 5. Передумови європейської інтеграції в 50-х рр. ХХ століття
 6. Ідея єдиної Європи, її розвиток та роль в сучасних євроінтеграційних процесах
 7. Проекти об'єднання Європи.
 8. Ідея «Пан-Європи» та розвиток панєвропейського руху.
 9. Ідея федералізму в європейській інтеграції.
 10. Перші європейські співтовариства та їхні інститути
 11. Позиція Великої Британії в євроінтеграційних процесах. Вступ Великої Британії в ЄС.
 12. Плани політичної інтеграції в Європі в 60-х рр. та причини їхньої невдачі.
 13. Розвиток системи європейського політичного співробітництва в 70-х рр.
 14. Єдиний європейський акт та поглиблення політичної інтеграції в Європі.
 15. Типи ухвал та правових актів в Європейському Союзі.
 16. Процедури прийняття рішень в ЄС.
 17. Членство в ЄС. Умови та види членства.
 18. Основні інститути ЄС. Загальна характеристика
 19. Європарламент: структура, формування та функції.
 20. Європейська комісія: формування, структура та функції
 21. Європейська Рада: формування, структура та функції.
 22. Суд європейських співтовариств.
 23. Розподіл повноважень серед інститутів ЄС.
 24. Значення Маастрихтської угоди в поглибленні політичної інтеграції в Європі.
 25. Субсидіарність як принцип політики ЄС.
 26. Утворення Європейського Союзу. Нові сфери європейського співробітництва.
 27. Європейське громадянство. Співвідношення національного та європейського громадянства.
 28. Опори ЄС.
 29. Розвиток регіоналізму в ЄС. Комітет регіонів
-

-
30. Амстердамський договір. Основні положення.
 31. Розширення ЄС та напрями реформування інститутів.
 32. Хвилі розширення ЄС, їхні особливості.
 33. Європейські угоди.
 34. Процеси розширення ЄС в к.90-х рр.
 35. Розширення ЄС як чинник його інституційного розвитку та реформування.
 36. Значення та наслідки розширення ЄС на Схід.
 37. Копенгагенські критерії.
 38. Розвиток ідеї Європи «різних швидкостей».
 39. Новітні проекти розширення Європи: Європа «a la carte», «core Europe», Європа концентричних кіл.
 40. Україна та ЄС: правова та інституційна основи відносин.
 41. Європейська ідентичність та її вплив на інтеграційні процеси.
 42. Проблема інтеграції України як чинник внутрішньополітичної боротьби.
 43. Конституція ЄС (проект). Причини конституційної кризи.
 44. Лісабонська угода 2007 р.
 45. Європейська політика сусідства.

ТЕСТИ

1. Ідею «Сполучених Штатів Європи» після Другої світової війни висунув:
 - А). У.Черчілль;
 - Б). Р.Шуман;
 - В). Ш. де Голль.
 2. До передумов інтеграції належить:
 - А). сприяння структурної перебудови економіки;
 - Б). близькість рівнів економічного розвитку та ступеня економічної зрілості країн, що інтегруються;
 - В). вплив ресурсів від менш економічно розвинених до більш розвинених країн.
 3. Організація європейського економічного співробітництва згодом перетворилася на:
 - А). ЄОВС;
-

Б). ЄАВТ;

В), ЄС.

4. Європейське об'єднання вугілля та сталі заснували:

А). Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург;

Б). Франція, ФРН, Велика Британія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург;

В). Франція, ФРН, Італія, Іспанія, Нідерланди, Люксембург.

5. Якщо дві країни укладають угоду, за якою експортно-імпортні операції резидентів цих країн не оподатковуються митом, то така форма інтеграції називається:

А). спільним ринком;

Б). зоною вільної торгівля;

В). митним союзом.

6. Найбільш розвинутими інтеграційними угрупованнями у світі є:

А). Бенілюкс;

Б). ЄС;

В). БРІК.

7. Європейський Союз було засновано угодою:

А). Шенгенською;

Б). Амстердамською;

В). Маастрихтською.

8. Європейський Союз складається з таких блоків:

А). ЄОВС, ЄЕС, ЄЕП;

Б). ЄОВС, ЄАВТ, ЄЕП;

В). ЄЕС, ЄВРАТОМ, ЕКОСОК.

9. Остаточне скасування митних тарифів у взаємній торгівлі за умови збереження національних митних тарифів щодо третіх країн веде до утворення:

-
- А). спільного ринку;
- Б). зони вільної торгівлі;
- В). митного союзу.
10. Серед наведених органів Європейського Союзу знайдіть спеціалізований:
- А). Рахункова палата;
- Б). Європейський парламент;
- В). Європейська Рада.
11. Для підтримки аграрного сектору країн ЄС утворено фонд:
- А). ФЕОГА;
- Б). МІНЕКС;
- В). СТАБЕКС.
12. Європейський фонд розвитку утворено для надання допомоги:
- А). країнам-членам ЄС;
- Б). країнам, що розвиваються;
- В). країнам з перехідною економікою.
13. До Європейської асоціації вільної торгівлі входять:
- А). Швеція, Данія, Швейцарія, Фінляндія;
- Б). Швеція, Норвегія, Швейцарія, Фінляндія;
- В). Норвегія, Швейцарія, Ісландія, Люксембург.
14. Кредити МВФ призначені для:
- А). інвестицій у виробництво;
- Б). регулювання платіжного балансу країни;
- В). підтримки малого і середнього підприємництва.
15. Система міждержавних органів, що координують діяльність інтеграційних об'єднань, створюється на етапі:
-

-
- А). функціонування об'єднання;
 - Б). преференційної торгової угоди;
 - В). зони вільної торгівлі.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Договір об утворенні Європейського об'єднання вугля і сталі// http://www.comparativelaw.kiev.ua/eu_treaties/treaty_eccs_paris.txt
 2. Договір об утворенні Європейського економічного співтовариства з змінами, внесеними наступними договорами, Рим, 25 березня 1957 року// http://www.comparativelaw.kiev.ua/eu_treaties/rus_eec_treaty.txt
 3. Договір о Європейському союзі// http://www.comparativelaw.kiev.ua/eu_treaties/rus_maastricht.txt
 4. Амстердамський договір// <http://www.comparativelaw.kiev.ua/>
 5. Ніццький договір// <http://www.comparativelaw.kiev.ua/>
 6. От союзу держав до федерації – роздуми про кінцеву мету європейської інтеграції. Річ Федерального міністра іноземних справ Німеччини Йошки Фішера 12 травня 2000 р. в Берлінському університеті імені Гумбольда// <http://germany.org.ru/ru/politik/rede3.html>
-

7. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами// http://www.europexxi.kiev.ua/ukrainian/ukraine_eu/020.html
8. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України. Неофіційний переклад Представництва Європейської Комісії в Україні// Політика і час.- 2000.- № 3-4.
9. Дженіс М. та ін. Європейське право у галузі прав людини. Джерела і практика застосування. – К., 1997.
- 10.Проді Р. Задум об'єднаної Європи. – К., 2002.
- 11.Шуман Р. За Європу. – М., 2002.
- 12.Этин М.Л. Международные гарантии прав человека: Практика Совета Европы. – М., 1992.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

- 13.История европейской интеграции. – М., 2000.
- 14.Борко Ю. От европейской идеи к единой Европе. – М., 2000.
- 15.Ильин Ю.Д. История и право Европейского Союза. – Харьков, 1998.
- 16.Європейський Союз. Словник-довідник. – К., 2001.
- 17.Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. – К., 2001.
- 18.Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції. – К., 2006.
- 19.Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу. – К., 2001.
- 20.Горюнова Є.О. Євроінтеграція: Навч. посібник. – К., 2013.
- 21.Громогласова Е.С. Теория и практика политического управления в Европейском союзе. – М., 2009.
22. Грицяк І.А. Право та інституції Європейського Союзу.Навч.посібник.- К.: К.І.С., 2004.
23. Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації.- Львів, 1999.
24. Копійка В.В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна. - К., 2005.
- 25.Копійка В.В. Європейський Союз: історія і засади функціонування. – К. – 2009
- 26.Кухта Б.Л. Проблеми політичної інтеграції/ Основи політичної науки: Курс лекцій за ред.Б.Кухти.Ч.4: Міжнародна політика. - Львів, 1999.
27. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України. Аналітичне дослідження. – К., 2007.
28. Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції. – К.: Смолоскип, 2002.
29. Світова та європейська інтеграція: організаційні засади. Навч. посібник/ За ред. Я.Й. Малика, М.З. Мальського.- Львів, 2000.

30. Яковюк І., Трагнюк Л., Медеяєв В. Азбука європейської інтеграції. Харків, 2006.– 168 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

31. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К., 1994.
 32. Вебер М. Избранное. Образ общества. – М., 1994.
 33. Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу. – К., 2009.
 34. Говард Майкл. Війна в європейській історії.- К., 2000.
 35. Гоці Сандро. Урядування в об'єднаній Європі/ пер. З італ.- К., 2003.
 36. Дайнен Десмонд. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції. – К., 2006.
 37. Дейвіс Норман. Європа. Історія / Переклав з англ. П. Тарашук. - Вид. 2-ге. - К., 2001.
 38. Дворнік Френсіс. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. - К., 2000.
 39. Друзенко Г. Конституція для Європи. Конституційні акти Європейського Союзу. - К., 2008.
 40. Європейська інтеграція / Уклад. М.Яхтенфукс, Б. Колер-Кох; Пер. з нім. М. Яковлева. – К., 2007.
 41. Європейська інтеграція України: Політико-правові проблеми / За ред. В.П.Горатенка: Монографія. – К., 2005.
 42. Зіллер Жак. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз.- К., 1996.
 43. Інтернаціоналізація вироблення політики: Інституційні та організаційні підходи до інтеграції внутрішньонаціональних та міжнародних аспектів вироблення політики // Пер. з англ.М.Д.Полонського.- К., 2000.
 44. Лисяк-Рудницький І. Історичні ессе. – Тт. 1-2. – К., 1994.
 45. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. – К., 1996.
 46. Помян К. Європа та її нації. – К., 2002.
 47. Тарнас Р. История западного мышления. – М., 1995.
 48. Ткаченко В.М., Реєнт О.П. Україна: на межі цивілізацій. – К., 1995.
 49. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії. – Тт. 1-2. – К., 1995.
 50. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М., 2003.
 51. Фокуяма Ф. Конец истории и последний человек. – М., 2004.

РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

52. <http://europa.eu.int/>
 53. <http://www.europexxi.kiev.ua/>
 54. <http://www.comparativelaw.kiev.ua/>

-
55. <http://www.e-ukraine.org.ua/>
 56. <http://www.eu-ukraine.kharkov.ua/>
 57. <http://www.delukr.cec.eu.int>
 58. europa.eu.int/comm/external_relation/Ukraine/intro/index.htm
 59. <http://www.integracjaeuropejska.info/pl>
 60. <http://www.infoeuropa.gov.pl/>
 61. <http://unia15.republika.pl/>
 62. <http://www.europa.delpol.pl/>
 63. <http://www.europalia.pl/>
 64. <http://www.innestrony.pl>
 65. <http://www.eur.ru/neweur/>
 66. <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/400.htm>
-

ДОДАТКИ

КОНСОЛІДОВАНА ВЕРСІЯ ДОГОВОРУ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

ПРЕАМБУЛА

ЙОГО ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЬ БЕЛЬГІЙЦІВ, ЇЇ ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЕВА ДАНІЇ, ПРЕЗИДЕНТ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА, ПРЕЗИДЕНТ ІРЛАНДІЇ, ПРЕЗИДЕНТ ГРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ЙОГО ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЬ ІСПАНІЇ, ПРЕЗИДЕНТ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ПРЕЗИДЕНТ ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ЙОГО КОРОЛІВСЬКА ВИСОКІСТЬ ВЕЛИКИЙ ГЕРЦОГ ЛЮКСЕМБУРГУ, ЇЇ ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЕВА НІДЕРЛАНДІВ, ПРЕЗИДЕНТ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ЇЇ ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЕВА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ, (1)

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ позначити новий етап європейської інтеграції, яку започаткувало заснування Європейських Співтовариств,

ОТРИМУЮЧИ НАТХНЕННЯ від культурного, релігійного та гуманістичного спадку Європи, з якого розвинулися загальні цінності непорушності та невідчужуваності прав особистості, свобода, демократія, рівність та верховенство права,

ПАМ'ЯТАЮЧИ про історичну вагу подолання поділу європейського континенту та про потребу створити міцні підвалини для розбудови майбутньої Європи,

ПІДТВЕРДЖУЮЧИ свою відданість принципам свободи, демократії, верховенства права, поваги до прав людини та основоположних свобод,

ПІДТВЕРДЖУЮЧИ свою відданість основоположним соціальним правам, які визначено в Європейській соціальній хартії, підписаній у Туріні 18 жовтня 1961 року, та в Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників 1989 року,

ПРАГНУЧИ поглибити солідарність своїх народів, при цьому поважаючи їхню історію, культуру та традиції,

ПРАГНУЧИ сприяти демократичному та ефективному функціонуванню установ таким чином, щоб надати їм можливість у межах єдиної інституційної структури краще виконувати покладені на них завдання,

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ досягти зміцнення та зближення своїх економік й заснувати економічний і валютний союз, зокрема єдину та стабільну валюту, згідно з положеннями цього Договору та Договору про функціонування Європейського Союзу,

НАТХНЕННІ НАМІРОМ сприяти економічному й соціальному поступові своїх народів з огляду на принцип сталого розвитку та в контексті завершення формування внутрішнього ринку та зміцнення єдності й захисту довкілля, а також реалізовувати стратегії розвитку таким чином, щоб розвиток економічної інтеграції супроводжувався одночасним поступом в інших сферах,

(1) Згодом членами Європейської Союзу стали також Республіка Болгарія, Чеська Республіка, Естонська Республіка, Республіка Кіпр, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Угорська Республіка, Республіка Мальта, Австрійська Республіка, Республіка Польща, Румунія, Республіка Словенія, Словацька Республіка, Фінляндська Республіка та Королівство Швеція

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ запровадити спільне громадянство для громадян своїх країн,

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ реалізовувати спільну зовнішню та безпекову політику, включаючи поступове формування спільної оборонної політики, що, можливо, приведе до спільної оборони згідно з положеннями

статті 42, і таким чином зміцнювати європейську самобутність та незалежність заради миру, безпеки та прогресу в Європі та в усьому світі,

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ сприяти вільному рухові осіб і водночас убезпечити свої народи, засновуючи простір свободи, безпеки та правосуддя згідно з положеннями цього Договору та Договору про функціонування Європейського Союзу,

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ продовжувати процес утворення як ніколи тісного союзу народів Європи, де рішення приймають якомога ближче до громадянина згідно з принципом субсидіарності,

З ОГЛЯДУ на подальші кроки, необхідні для розвитку європейської інтеграції,

ВИРІШИЛИ заснувати Європейський Союз і з цією метою призначили своїх повноважних представників:

(перелік осіб, що підписалися, не відтворено)

ЯКІ, обмінявшись повноваженнями, що визнано чинними та виконаними в належній формі, погодилися про таке:

РОЗДІЛ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1

Цим Договором ВИСОКІ ДОГОВІРНІ СТОРОНИ засновують між собою ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ (надалі – «Союз»), якому держави-члени надають повноваження для досягнення їхніх спільних цілей.

Цей Договір позначає новий етап процесу утворення як ніколи тісного союзу народів Європи, де рішення приймають якомога відкритіше та ближче до громадянина.

Союз ґрунтується на цьому Договорі та на Договорі про функціонування Європейського Союзу (надалі – «Договори»). Ці два Договори мають однакову юридичну силу. Союз замінює та стає правонаступником Європейського Співтовариства.

Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків.

Стаття 3

1. Мета Союзу – підтримувати мир, свої цінності та добробут своїх народів.
2. Союз надає своїм громадянам простір свободи, безпеки й правосуддя без внутрішніх кордонів, на якому забезпечено вільний рух осіб разом з належними заходами, пов'язаними із контролем на зовнішніх кордонах, притулком, імміграцією та попередженням і боротьбою зі злочинністю.
3. Союз засновує внутрішній ринок. Союз функціонує заради сталого розвитку Європи, що ґрунтується на збалансованому економічному зростанні та ціновій стабільності, конкурентоспроможній соціальній ринковій економіці, спрямованій на цілковиту зайнятість та соціальний прогрес, та високому рівні захисту і дедалі кращому стані довкілля. Союз сприяє науково-технічному прогресові.

Союз бореться проти соціального вилучення та дискримінації, підтримує соціальну справедливість та захист, рівність жінок і чоловіків, зв'язок між поколіннями, захист прав дитини.

Союз підтримує економічну, соціальну та територіальну єдність держав-членів та солідарність між ними.

Союз поважає своє багате культурне та мовне розмаїття й забезпечує захист та подальше збагачення культурної спадщини Європи.

4. Союз засновує економічний та валютний союз, валютою якого є євро.

5. У своїх відносинах зі світом Союз підтримує та поширює свої цінності та інтереси, сприяє захисту своїх громадян. Союз підтримує мир, безпеку та сталий розвиток планети, солідарність та взаємну повагу народів, вільну справедливу торгівлю, викорінення бідності та захист прав людини, зокрема прав дитини, а також суворе дотримання й розвиток міжнародного права, зокрема дотримання принципів Статуту ООН.

6. Союз досягає своїх цілей належними засобами відповідно до повноважень, наданих йому Договорами.

Стаття 4

1. Відповідно до статті 5 повноваження, не надані Союзу Договорами, залишаються за державами-членами.

2. Союз поважає рівність держав-членів перед Договорами та національну самобутність держав-членів, властиву їхнім основним політичним та конституційним структурам, включно з регіональним та місцевим самоврядуванням. Союз поважає головні функції держави, включаючи гарантування територіальної цілісності держави, підтримання правопорядку та забезпечення національної безпеки. Так, зокрема, національна безпека залишається виключною відповідальністю кожної держави-члена.

3. Згідно з принципом відкритої співпраці Союз та держави-члени з цілковитою взаємною повагою допомагають одне одному виконувати завдання, що впливають з Договорів.

Держави-члени вживають усіх належних заходів, загальних або спеціальних, щоб забезпечити виконання зобов'язань, що постають з Договорів або впливають з актів установ Союзу.

Держави-члени сприяють виконанню завдань Союзу й утримуються від будь-яких дій, що можуть загрожувати досягненню цілей Союзу.

Стаття 5

1. Межі повноважень Союзу визначаються принципом надання повноважень. Союз здійснює свої повноваження згідно з принципами субсидіарності та пропорційності.

2. Відповідно до принципу надання повноважень Союз діє в межах повноважень, наданих йому державами-членами згідно з Договорами заради досягнення визначених в них цілей. Повноваження, яких не надано Союзові згідно з Договорами, залишаються за державами-членами.

3. Відповідно до принципу субсидіарності у сферах, що не належать до його виключної компетенції, Союз діє лише якщо та у такому обсязі, в якому держави-члени не можуть належним чином досягти цілей запропонованого заходу на центральному, регіональному або місцевому рівнях, а натомість це краще здійснити на рівні Союзу з огляду на масштаби або результати запропонованих заходів.

Установи Союзу застосовують принцип субсидіарності, як встановлено Протоколом про застосування принципів субсидіарності та пропорційності. Національні парламенти забезпечують дотримання принципу субсидіарності згідно з процедурою, визначеною в цьому Протоколі.

4. Відповідно до принципу пропорційності заходи Союзу за змістом та формою не виходять за межі того, що є необхідним для досягнення цілей Договорів.

Установи Союзу застосовують принцип пропорційності, як встановлено Протоколом про застосування принципів субсидіарності та пропорційності.

Стаття 6

1. Союз визнає права, свободи та принципи, закладені в Хартії основоположних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року зі змінами, внесеними у Страсбурзі 12 грудня 2007 року, що має однакову з Договорами юридичну силу.

Положення Хартії жодним чином не розширюють визначених Договорами повноважень Союзу.

Права, свободи та принципи Хартії тлумачаться відповідно до загальних положень у

Розділі VII Хартії, що визначають її тлумачення та застосування, а також з належним врахуванням пояснень, зазначених у Хартії, які встановлюють джерела цих положень.

2. Союз приєднується до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Це приєднання не впливає на повноваження Союзу, визначені Договорами.

3. Основоположні права, що гарантуються Європейською Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод і які впливають з конституційних традицій, спільних для держав-членів, є загальними принципами права Союзу.

Стаття 7

1. За обґрунтованою пропозицією однієї третини держав-членів Європейського Парламенту або Європейської Комісії Рада, діючи більшістю у чотири п'ятих її членів, після отримання згоди

Європейського Парламенту може встановити, що існує явний ризик тяжкого порушення державою-членом цінностей, зазначених у статті

2. Перш ніж прийняти таке рішення, Рада заслуховує відповідну державу-члена та може направити їй рекомендації, діючи відповідно до тієї ж процедури. Рада постійно перевіряє, чи продовжують існувати підстави для такого рішення.

2. Європейська Рада, діючи одностайно на пропозицію однієї третини держав-членів або Комісії та після отримання згоди Європейського Парламенту, може встановити існування постійного та істотного порушення однією з держав-членів цінностей, зазначених у статті 2, запропонувавши відповідній державі-члену подати свої пояснення.

3. У разі прийняття рішення відповідно до частини 2 Рада може кваліфікованою більшістю вирішити призупинити певні права відповідної держави-члена, що впливають із застосування Договорів, включаючи право голосу представника уряду держави-члена у Раді. Вживаючи таких заходів, Рада враховує можливі наслідки такого призупинення для прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб.

У будь-якому разі ця держава-член повинна і надалі виконувати свої зобов'язання за цим Договором.

4. Рада, діючи кваліфікованою більшістю, може в подальшому вирішити змінити або скасувати заходи, вжиті відповідно до частини 3, у відповідь на зміну ситуації, що спричинила вжиття таких заходів.

5. Положення щодо права голосу у Європейському Парламенті, Європейській Раді та Раді для цілей цієї статті встановлені в статті 354 Договору про функціонування Європейського Союзу.

Стаття 8

1. Союз розвиває особливі відносини з сусідніми країнами для створення на основі цінностей Союзу простору добробуту та добросусідства, якому притаманні близькі та мирні стосунки на засадах співпраці.

2. Для цілей частини 1 Союз може укладати окремі угоди з відповідними країнами. Ці угоди можуть містити взаємні права та зобов'язання, а також можливість спільних дій.

Виконання таких угод є предметом періодичних консультацій.

(....)

РОЗДІЛ XII

ОСВІТА, ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ, МОЛОДЬ ТА СПОРТ

Стаття 165

1. Союз сприяє розвиткові якості освіти, заохочуючи співпрацю між державами-членами та, якщо необхідно, підтримуючи та доповнюючи їхні дії, при цьому повною мірою поважаючи відповідальність держав-членів за зміст навчання та організацію освітніх систем, а також їхнє культурне та мовне розмаїття.

Враховуючи особливу природу спорту, його структури, засновані на добровільній діяльності, соціальну та освітню функцію спорту, Союз сприяє популяризації питань європейського спорту.

2. Союз спрямовує свою діяльність на:

- розвиток європейського виміру в освіті, зокрема через викладання та поширення мов держав-членів;
 - заохочення мобільності студентів та викладачів, *inter alia*, заохочуючи академічне визнання дипломів та строків навчання;
 - підтримку співпраці навчальних закладів;
 - розвиток обміну інформацією та досвідом із питань, спільних для освітніх систем держав-членів;
-

– заохочення розвитку обміну молоддю та фахівцями з соціо-освітніх питань та заохочення участі молоді в демократичному житті Європи;

– заохочення розвитку дистанційного навчання;

– розвиток європейського виміру у спорті, сприяючи чесним і відкритим змаганням, співпраці спортивних організацій та захищаючи фізичну та моральну доброчесність спортсменів та спортсменок, особливо молодих.

3. Союз та держави-члени заохочують співпрацю у сфері освіти та спорту з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями, зокрема з Радою Європи.

4. Для того, щоб сприяти досягненню цілей, зазначених в цій статті:

– Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів, ухвалюють заохочувальні заходи, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів,

– Рада за пропозицією Комісії ухвалює рекомендації.

Стаття 166

1. Союз провадить політику професійного навчання, що підтримує та доповнює дії держав-членів, при цьому повною мірою поважаючи відповідальність держав-членів за зміст та організацію професійного навчання.

2. Союз спрямовує свої дії на:

– сприяння адаптації до промислових змін, зокрема через професійне навчання та перекваліфікацію;

– поліпшення початкового та безперервного професійного навчання з метою сприяння професійній інтеграції та реінтеграції до ринку праці;

-
- полегшення доступу до професійного навчання та заохочення до мобільності наставників та учнів, зокрема молодих;
 - заохочення співпраці у справах навчання між освітніми або навчальними закладами та підприємствами;
 - розвиток обміну інформацією та досвідом із питань, спільних для навчальних систем держав-членів.

3. Союз та держави-члени заохочують співпрацю у сфері професійного навчання з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями.

4. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів, ухвалюють заходи для сприяння досягненню цілей, зазначених у цій статті, за винятком гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів, а Рада за пропозицією Комісії ухвалює рекомендації.

РОЗДІЛ XIII

КУЛЬТУРА

Стаття 167

1. Союз сприяє розквітові культур держав-членів, при цьому поважає їхнє національне та регіональне розмаїття та водночас наголошує на спільній культурній спадщині.

2. Дії Союзу спрямовані на заохочення співпраці держав-членів та в разі необхідності на підтримку та доповнення їхньої діяльності у таких сферах:

- вдосконалення знань й поширення культури та історії європейських народів;
 - збереження й охорона культурної спадщини європейського значення;
 - культурні обміни некомерційного характеру;
-

– сприяння мистецькій та літературній творчості, включаючи аудіовізуальний сектор.

3. Союз та держави-члени заохочують співпрацю у сфері культури з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями, зокрема з Радою Європи.

4. У діях відповідно до інших положень Договорів Союз враховує культурні аспекти, зокрема з метою поваги та сприяння розмаїттю своїх культур.

5. З метою сприяння досягненню цілей, зазначених у цій статті:

– Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Комітетом регіонів, ухвалюють заохочувальні заходи, за винятком гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів,

– Рада за пропозицією Комісії ухвалює рекомендації.

Джерело: Консолідовані версії договору про Європейський Союз та договору про функціонування Європейського Союзу: [Електронний ресурс].

– Режим доступу: www.minjust.gov.ua/file/23491

ХАРТІЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський Парламент, Рада та Комісія урочисто проголошують, що цей текст є Хартією основоположних прав Європейського Союзу.

ХАРТІЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Преамбула

Народи Європи, створюючи дедалі тісніший союз між собою, непохитно прагнуть спільно жити у мирному майбутньому, заснованому на спільних цінностях.

Свідомий свого духовного й морального спадку Союз засновується на неподільних універсальних цінностях людської гідності, свободи, рівності та солідарності. Його підвалинами є принципи демократії та верховенства права. Запроваджуючи громадянство Союзу та простір свободи, безпеки та правосуддя, Союз робить людську особистість центром своєї діяльності.

Союз сприяє збереженню та розвитку цих спільних цінностей, водночас поважаючи розмаїття культур і традицій народів Європи, національну ідентичність держав-членів та організацію їхніх органів державної влади на національному, регіональному та місцевому рівнях; Союз прагне підтримувати збалансований та стабільний розвиток і забезпечує вільний рух осіб, товарів, послуг та капіталу, а також свободу заснування.

З цією метою з огляду на зміни у суспільстві соціальний поступ та науковий і технологічний розвиток необхідно посилити захист основоположних прав, зробивши їх більш чітко вираженими у Хартії.

Ця Хартія, належним чином враховуючи повноваження та завдання Союзу, а також принцип субсидіарності, ще раз підтверджує права, що випливають, зокрема, з конституційних традицій та спільних для всіх

держав-членів міжнародних зобов'язань, Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Соціальних Хартій, ухвалених Союзом та Радою Європи, та прецедентного права Суду Європейського Союзу та Європейського Суду з прав людини. У цьому контексті суди Союзу та держав-членів будуть тлумачити Хартію з належним урахуванням пояснень, підготовлених за ініціативою Президії Конвенту, що розробила проект Хартії та оновила Хартію під керівництвом Президії Європейського Конвенту.

Користування цими правами тягне за собою відповідальність та обов'язки щодо інших осіб, людської спільноти та прийдешніх поколінь.

Отже, Союз визнає права, свободи та принципи, встановлені у цій Хартії.

РОЗДІЛ I

ГІДНІСТЬ

Стаття 1

Людська гідність

Людська гідність є непорушною. Гідність слід шанувати та захищати.

Стаття 2

Право на життя

1. Кожен має право на життя.
2. Нікого не можна засудити до смертної кари або стратити.

Стаття 3

Право на особисту недоторканість

1. Кожен має право на повагу до його фізичної та психічної недоторканості.

2. У сфері медицини та біології предметом поваги зокрема має бути:

(a) вільна й свідома згода зацікавленої особи згідно з процедурами, встановленими в законі;

(b) заборона евгенічних практик, зокрема спрямованих на селекцію людей;

(c) заборона використання тіла людини та його частин як джерела фінансового прибутку;

(d) заборона репродуктивного клонування людини.

Стаття 4

Заборона катування та нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Стаття 5

Заборона рабства та примусової праці

1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.

2. Нікого не можна змушувати виконувати примусову чи обов'язкову працю.

3. Торгівлю людьми заборонено.

РОЗДІЛ II

СВОБОДИ

Стаття 6

Право на свободу та безпеку

Кожен має право на особисту свободу та безпеку.

Стаття 7

Повага до приватного та сімейного життя

Кожен має право на повагу до його приватного та сімейного життя, житла та спілкування.

Стаття 8

Захист персональних даних

1. Кожен має право на захист персональних даних, що його стосуються.
2. Такі дані повинні оброблятися виключно для визначених цілей та на підставі згоди зацікавленої особи або на іншій правомірній підставі, встановленій у законодавстві.

Кожен має право доступу до зібраних про нього даних та право виправляти помилки в них.

3. Дотримання цих правил підлягає контролю незалежним органом влади.

Стаття 9

Право на шлюб і право на створення сім'ї

Право на шлюб та право на створення сім'ї гарантується згідно з положеннями національного законодавства, що регулює реалізацію цих прав.

Стаття 10

Свобода думки, совісті та віросповідання

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та віросповідання. Це право охоплює свободу змінити релігію чи переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

2. Право на свідому відмову визнається згідно з положеннями національних законодавств, що регулюють реалізацію цього права.

С 83/394 UA Офіційний вісник Європейського Союзу 30.3.2010

Стаття 11

Свобода вираження поглядів та свобода інформації

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів.

2. Слід поважати свободу та плюралізм засобів масової інформації.

Стаття 12

Свобода зібрань та об'єднання

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання на всіх рівнях, зокрема в справах політичних, громадських та профспілкових, включаючи право кожного створювати професійні спілки та приєднуватися до них заради захисту своїх інтересів.

2. Політичні партії на рівні Союзу сприяють вираженню політичної волі громадян Союзу.

Стаття 13

Свобода мистецтва та науки

Мистецтво та наукові дослідження вільні від обмежень. Слід поважати академічну свободу.

Стаття 14

Право на освіту

1. Кожен має право на освіту і на доступ до професійного навчання та його продовження.

2. Це право охоплює можливість отримувати безоплатну обов'язкову освіту.

3. Свободу засновувати навчальні заклади, належним чином дотримуючись демократичних принципів, та право батьків забезпечувати освіту та навчання своїх дітей згідно зі своїми релігійними, світоглядними та педагогічними переконаннями слід поважати згідно з положеннями національного законодавства, що регулюють реалізацію таких свободи та права.

Стаття 15

Свобода вибору професії та право на працю

1. Кожен має право на працю та право провадити професійну діяльність, яку він вільно обрав чи на яку він надав добровільну згоду.

2. Кожен громадянин Союзу може вільно шукати роботу, працювати, реалізовувати право на заснування та надавати послуги в будь-якій державі-члені.

3. Громадяни третіх країн, які мають дозвіл працювати на території держав-членів, отримують право на умови праці, еквівалентні тим, що мають громадяни Союзу.

Стаття 16

Свобода підприємництва

Свобода підприємництва визнається відповідно до законодавства Союзу та національного законодавства, а також національної практики.

Стаття 17

Право на власність

1. Кожен має право володіти, користуватися, розпоряджатися своїм законно надбаним майном та заповідати його. Нікого не можна позбавити його майна, інакше ніж в інтересах суспільства, у випадках і за умов, встановлених законом, а також зі справедливим та вчасним відшкодуванням втрат. Користування майном може підлягати правовому регулюванню тією мірою, якою це є необхідним для загального інтересу.

2. Слід захищати інтелектуальну власність.

Стаття 18

Право на притулок

Право на притулок слід гарантувати з належним дотриманням положень Женевської Конвенції від 28 липня 1951 року та Протоколу від 31 січня 1967 року про статус біженців та відповідно до Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (надалі – «Договори»).

Стаття 19

Захист у разі переміщення, вислання або екстрадиції

1. Колективні вислання заборонені.

2. Нікого не можна перемістити, вислати або видати державі, де існує серйозна загроза того, що ця особа буде піддана смертній карі, катуванню або іншому нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

РОЗДІЛ III

РІВНІСТЬ

Стаття 20

Рівність перед законом

Усі рівні перед законом.

Стаття 21

Недискримінація

1. Заборонено будь-яку дискримінацію за будь-якою ознакою, такою як стать, раса, колір шкіри, етнічне чи соціальне походження, генетичні риси, мова, релігія або переконання, політичні або будь-які інші погляди, належність до національної меншини, власність, походження, фізична або розумова недієздатність, вік або сексуальна орієнтація.

2. У сфері застосування Договорів без шкоди окремим їхнім положенням заборонено будь-яку дискримінацію на підставі державної належності.

Стаття 22

Культурне, релігійне та мовне розмаїття

Союз поважає культурне, релігійне та мовне розмаїття.

Стаття 23

Рівність жінок та чоловіків

Рівність жінок та чоловіків повинна забезпечуватися в усіх сферах, включаючи працевлаштування, працю та її оплату.

Принцип рівності не перешкоджає збереженню або ухваленню заходів, що передбачають окремі переваги на користь недостатньо представленої статі.

Стаття 24

Права дитини

1. Діти мають право на такий захист і піклування, які є необхідними для їхнього добробуту. Вони можуть вільно виражати свої погляди. Ці погляди слід враховувати у справах, що стосуються дітей, залежно від їхнього віку та зрілості.

2. У будь-якій діяльності органів державної влади або приватних установ, пов'язаній з дітьми, першорядна увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

3. Кожна дитина має право постійно підтримувати особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам дитини.

Стаття 25

Права літніх людей

Союз визнає та поважає права літніх людей на гідне й незалежне життя та участь у соціальному та культурному житті.

Стаття 26

Інтеграція [фізично або психічно] недієздатних людей

Союз визнає й поважає право [фізичною або психічно] недієздатних людей користуватися перевагами заходів, призначених для забезпечення їхньої незалежності, соціальної та професійної інтеграції та для участі у суспільному житті.

РОЗДІЛ IV

СОЛІДАРНІСТЬ

Стаття 27

Право працівників на інформацію та консультацію на підприємстві

Працівники та їхні представники повинні на належному рівні мати гарантії вчасного отримання інформації та консультацій у випадках та на умовах, передбачених законодавством Союзу, а також національним законодавством та практикою.

Стаття 28

Право на колективне ведення переговорів та колективні дії

Працівники та працедавці або їхні відповідні організації відповідно до законодавства Союзу, а також національного законодавства та практики мають право на належному рівні вести переговори та укладати колективні договори та, в разі конфлікту інтересів, – вдаватися до колективних дій для захисту своїх інтересів, зокрема страйкувати.

Стаття 29

Право на доступ до служб працевлаштування

Кожен має право на доступ до безкоштовної служби працевлаштування.

Стаття 30

Захист у разі безпідставного звільнення

Кожен працівник має право на захист у разі безпідставного звільнення відповідно до законодавства Союзу, а також національного законодавствами та практики.

Стаття 31

Справедливі та належні умови праці

1. Кожен працівник має право на здорові, безпечні та гідні умови праці.
2. Кожен працівник має право на обмеження максимальної кількості робочих годин, на щоденний та щотижневий відпочинок та на щорічну оплачувану відпустку.

Стаття 32

Заборона дитячої праці та захист молоді, що працює

Дитяча праця забороняється. Мінімальний вік прийняття на роботу не може бути меншим ніж мінімальний вік закінчення обов'язкової школи без шкоди більш сприятливим правилам щодо молоді та за винятком нечисленних відступів.

Молоді люди, допущені до роботи, повинні мати належні умови праці згідно з їхнім віком та захист від економічної експлуатації та будь-якої роботи, що може зашкодити їхній безпеці, здоров'ю, фізичному, психічному, моральному або соціальному розвитку або завадити їхній освіті.

Стаття 33

Сім'я та професійне життя

1. Сім'я користується правовим, економічним та соціальним захистом.
2. З метою збалансованого поєднання сімейного та професійного життя кожен має право на захист від звільнення з причин, пов'язаних з вагітністю та пологами, право на оплачувану відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами та на відпустку по догляду за дитиною після народження або усиновлення дитини.

Стаття 34

Соціальне забезпечення та соціальна допомога

1. Союз визнає та поважає надання права користуватися перевагами соціального забезпечення та соціальними послугами, що надають захист у таких випадках, як: вагітність та пологи, хвороба, виробнича травма, перебування на утриманні або старість та в разі втрати роботи – відповідно до законодавства Союзу, а також національного законодавства та практики.

2. Кожному, хто проживає та на законних підставах змінює місце свого проживання в межах Європейського Союзу, надається право отримувати соціальні виплати та соціальні пільги відповідно до законодавства Союзу, а також національного законодавства та практики.

3. З метою подолання соціального виключення та бідності Союз визнає та поважає право на соціальну допомогу та допомогу в забезпеченні житлом для того, щоб гарантувати відповідно до законодавства Союзу, а також національного законодавства та практики гідне існування усім, кому бракує достатніх засобів.

Стаття 35

Охорона здоров'я

Кожен має право отримувати профілактичне медичне обслуговування та лікування згідно з умовами, встановленими національним законодавством та практикою. Високий рівень охорони здоров'я людини забезпечується у рамках визначення та реалізації всіх політик і дій Союзу.

Стаття 36

Доступ до послуг загального економічного інтересу

З метою сприяння соціальній та територіальній єдності Союзу відповідно до Договорів Союз визнає та поважає доступ до послуг

загального економічного інтересу, як передбачено національним законодавством та практикою.

Стаття 37

Захист довкілля

Високий рівень захисту довкілля та поліпшення його якості повинні бути невід'ємною складовою політик Союзу та повинні забезпечуватися згідно з принципом сталого розвитку.

Стаття 38

Захист прав споживачів

Політики Союзу забезпечують високий рівень захисту прав споживачів.

РОЗДІЛ V

ПРАВА ГРОМАДЯН

Стаття 39

Право обирати та бути обраним до Європейського Парламенту

1. Кожен громадянин Союзу має право обирати та бути обраним до Європейського Парламенту в державі-члені проживання на таких самих умовах, що й громадяни цієї держави.

2. Члени Європейського Парламенту обираються на прямих загальних виборах вільним таємним голосуванням.

Стаття 40

Право обирати та бути обраним на місцевих виборах

Кожен громадянин Союзу має право обирати та бути обраним на місцевих виборах у державі-члені проживання на таких самих умовах, що й громадяни цієї держави.

Стаття 41

Право на належне управління

1. Кожна особа має право на те, щоб установи, органи, служби та агенції Союзу розглядали її справу неупереджено, справедливо та протягом розумного строку.

2. Це право охоплює:

(a) право кожної особи на те, що її заслухають, перш ніж вживати щодо неї будь-якого індивідуального заходу, що може на неї негативно вплинути;

(b) право кожної особи на доступ до своєї особової справи з дотриманням законних інтересів конфіденційності, професійної та комерційної таємниці;

(c) обов'язок адміністрації обґрунтовувати свої рішення.

3. Кожна особа має право на те, щоб Союз відшкодував будь-яку шкоду, завдану установами або їхніми службовцями під час виконання обов'язків, згідно з загальними принципами, спільними для законодавств держав-членів.

4. Кожна особа має право письмово звернутися до установ Союзу однією з мов Договорів та повинна отримати відповідь тією ж мовою.

Стаття 42

Право доступу до документів

Кожен громадянин Союзу, кожна фізична або юридична особа, яка проживає або має юридичну адресу на території держави-члена, має право

доступу до документів установ, органів, служб та агенцій Союзу, відтворених на будь-якому носієві.

Стаття 43

Європейський Омбудсмен

Кожен громадянин Союзу, кожна фізична або юридична особа, яка проживає або має юридичну адресу на території держави-члена, має право звертатися до Європейського Омбудсмена у випадках неналежного управління в діяльності установ, органів, служб або агенцій Союзу, за винятком Суду Європейського Союзу під час виконання ним своїх судових функцій.

Стаття 44

Право на звернення

Кожен громадянин Союзу, кожна фізична або юридична особа, яка проживає або має юридичну адресу на території держави-члена, має право звертатися до Європейського Парламенту.

Стаття 45

Свобода руху та проживання

1. Кожен громадянин Союзу має право вільно переміщуватися та проживати на території держав-членів.

2. Свободу руху та перебування можна надавати відповідно до Договорів громадянам третіх країн, що законно проживають на території держави-члена.

Стаття 46

Дипломатичний та консульський захист

Кожному громадянину Союзу на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянином якої він є, надається захист дипломатичних представництв і консульств будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадянам цієї держави-члена.

РОЗДІЛ VI

ПРАВОСУДДЯ

Стаття 47

Право на ефективний засіб правового захисту та справедливий суд

Кожен, чий права та свободи, гарантовані законодавством Союзу, порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в суді згідно з умовами, встановленими в цій статті.

Кожен має право на справедливий та відкритий розгляд його справи протягом розумного строку незалежним та неупередженим судом, попередньо створеним згідно з законом.

Кожен має можливість отримувати консультації, користуватися захистом та мати представника.

Правова допомога надається тим, кому бракує достатніх коштів, тією мірою, якою ця допомога є необхідною для забезпечення ефективного доступу до правосуддя.

Стаття 48

Презумпція невинуватості та право на захист

1. Кожного, кого обвинувачено, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено відповідно до закону.

2. Кожному, кого обвинувачено, гарантується дотримання його права на захист.

Стаття 49

Принципи законності та пропорційності кримінального правопорушення та покарання

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законодавством або міжнародним правом. Також не може бути призначене покарання суворіше ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення. Якщо після вчинення кримінального правопорушення закон передбачає менш суворе покарання, то застосовується менш суворе покарання.

2. Ця стаття не шкодить судовому розгляду, а також покаранню будь-якої особи за будь-яку дію або бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне

правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних світовою спільнотою.

3. Суворість покарання не повинна бути непропорційною кримінальному правопорушенню.

Стаття 50

Право не бути засудженим чи покараним двічі у порядку кримінального судочинства за те саме кримінальне правопорушення

Нікого не може бути знову засуджено чи покарано в порядку кримінального судочинства за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або визнано винним у межах Союзу відповідно до закону.

РОЗДІЛ VII

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ТЛУМАЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ХАРТІЇ

Стаття 51

Сфера застосування

1. Положення Хартії адресовано всім установам, органам, службам та агенціям Союзу з належним дотриманням принципу субсидіарності та державам-членам, лише коли вони виконують законодавство Союзу. Отже, вони поважають права, дотримуються принципів та сприяють їх застосуванню згідно зі своїми відповідними повноваженнями, поважаючи межі повноважень Союзу, покладених на Союз Договорами.

2. Ця Хартія не розширює сферу застосування права Союзу поза межі повноважень Союзу, не надає Союзові нових повноважень і не покладає нових завдань, не змінює повноважень та завдань, визначених в Договорах.

Стаття 52

Обсяг та тлумачення прав та принципів

1. Будь-яке обмеження у реалізації прав та свобод, визнаних цією Хартією, повинно передбачатися законом та повинно поважати суть цих прав та свобод. З урахуванням принципу пропорційності обмеження можна встановити лише тоді, коли вони необхідні й дійсно відповідають цілям загального інтересу, визнаним Союзом, або коли постає необхідність захищати права та свободи інших.

2. Якщо Договори містять положення щодо прав, визнаних цією Хартією, то ці права реалізуються за умов та в межах, визначених у згаданих Договорах.

3. Тією мірою, якою ця Хартія містить права, що відповідають правам, гарантованим у Конвенції про захист прав людини та основоположних

свобод, значення та обсяг цих прав є тими самими, що їх встановлено Конвенцією. Це положення не шкодить праву Союзу надавати більш широкий захист.

4. Тією мірою, якою ця Хартія визнає основоположні права, що впливають із конституційних традицій, що є спільними для держав-членів, ці права тлумачаться у згоді з цими традиціями.

5. Положення цієї Хартії, що містять принципи, можна реалізовувати через законодавчі та виконавчі акти установ, органів, служб та агенцій Союзу та акти держав-членів щодо виконання законодавства Союзу під час здійснення їхніх відповідних повноважень.

Судовий розгляд положень Хартії можливий лише щодо тлумачення та визначення правомірності таких актів.

6. Національне законодавство та практика враховується в повному обсязі, як зазначено в цій Хартії.

7. Пояснення, укладені з метою надання настанов щодо тлумачення цієї Хартії, належним чином враховуються судами Союзу та держав-членів.

Стаття 53

Рівень захисту

Жодне положення в цій Хартії не тлумачиться як обмеження чи порушення прав людини та основоположних свобод, що визнаються у відповідних сферах застосування законодавством Союзу та міжнародним правом, а також міжнародними угодами, сторонами яких є Союз або всі держави-члени, включаючи Європейську Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, та конституціями держав-членів.

Стаття 54

Заборона зловживання правами

Жодне з положень цієї Хартії не може тлумачитись як таке, що надає право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Хартією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Хартії.

Вищенаведений текст відтворює в адаптованій редакції Хартію, проголошену 7 грудня 2000 року, та замінить її з дати набуття чинності Лісабонським Договором.

Джерело: Консолідовані версії договору про Європейський Союз та договору про функціонування Європейського Союзу: [Електронний ресурс].
– Режим доступу: www.minjust.gov.ua/file/23491

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ І МЕЖІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

РОЗДІЛ 3. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ОСНОВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ

РОЗДІЛ 4. ПРАВОВА СИСТЕМА СПІВТОВАРИСТВА І ПРОЦЕДУРА
ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

РОЗДІЛ 5. ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА ЄВРОСОЮЗУ

ПІСЛЯМОВА: ЄС В СТРУКТУРІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ
СВІТУ

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЙ

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

ПИТАННЯ І ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ
